

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

PRIMÁRNĚ PREVENTIVNÍ PROGRAM KYBERGROOMINGU A SEXTINGU VE SKAUTSKÝCH ODDÍLECH

PRIMARY PREVENTION PROGRAMME OF ONLINE
GROOMING AND SEXTING IN SCOUT TROOPS

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. Natálie Pavelková**

Vedoucí práce: **Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.**

Olomouc

2022

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce Mgr. Miroslavu Charvátovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, cenné připomínky a vstřícný přístup. Děkuji svým prarodičům, za jejich nekonečnou podporu při mém studiu. Dále děkuji také mému příteli za jeho starost a psychickou podporu kdykoliv jsem potřebovala. Mé poděkování patří také mým kamarádkám spolužačkám, bez kterých by to nešlo. Také děkuji všem oddílům, kteří se do výzkumu zapojili a já tak mohla tuto studii realizovat.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Primárně preventivní program kybergroomingu a sextingu ve skautských oddílech“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Opavě dne 30. 3.2022

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	OBSAH	3
	ÚVOD	5
	TEORETICKÁ ČÁST	6
1	Kybergrooming a sexting	7
1.1	Kybergrooming.....	7
1.1.1	Oběti kybergroomingu	8
1.1.2	Pachatelé kybergroomingu	9
1.1.3	Etapy (fáze) manipulace	9
1.2	Sexting	12
1.2.1	Motivace k sextingu	13
1.2.2	Rizika a dopady sextingu	13
1.3	Prevalence kybergroomingu a sextingu v České republice	14
1.4	Právní ošetření kybergroomingu a sextingu v České republice	16
2	Cílová populace	19
2.1	Specifika vývojového období pubescence.....	19
2.2	Rizikové a protektivní faktory pubescentů.....	21
2.3	Skautská výchovná metoda a základní systém skautingu	24
3	Programy primární prevence	26
3.1	Primární prevence rizikového chování	26
3.1.1	Specifická primární prevence	26
3.2	Zásady efektivního programu.....	28
3.3	Neefektivní programy	30
3.4	Tvorba preventivního programu	31
3.5	Implementace a evaluace programů primární prevence	31
3.5.1	Příklady evaluace preventivních programů.....	33
3.6	Preventivní programy kybergroomingu a sextingu	35
3.6.1	Prevence kybergroomingu a sextingu v České republice.....	35
3.6.2	Prevence kybergroomingu a sextingu v zahraničí.....	37
	VÝZKUMNÁ ČÁST	39
4	Výzkumný problém	40
4.1	Cíle výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy	40
5	Typ výzkumu a použité metody	42
5.1	Metody získávání dat.....	43
5.1.1	Dotazník před programem.....	43
5.1.2	Dotazník po programu.....	44

5.1.3	Skupinové interview s vedoucími	44
6	Průběh výzkumu a výzkumný soubor	45
6.1	Sběr dat	45
6.2	Etické hledisko a ochrana soukromí	46
6.3	Výběrový soubor	46
7	Preventivní program	48
7.1.	Popis programu a materiálů k němu	48
8	Práce s daty a její výsledky	51
8.1	Analýza dat dotazníků pro skauty a skautky	51
8.2	Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz	65
8.3	Analýza zpětné vazby skautů a skautek	67
8.3.1	Odpověď na výzkumnou otázku 3	72
8.4	Analýza skupinových rozhovorů	72
8.4.1	Co fungovalo	72
8.4.2	Co nefungovalo	74
8.4.3	Práce s metodikou a programem	74
8.4.4	Odpověď na výzkumnou otázku 4	76
9	Diskuze	77
10	Závěry	82
11	Souhrn	83
LITERATURA		87
PŘÍLOHY		95

ÚVOD

Od roku 2018 pracuji jako lektor primární prevence a taky jsem již několik let skautskou vedoucí. Tyto dva aspekty v mém životě jsem se rozhodla spojit a vytvořit preventivní program kybergroomingu a sextingu ve skautských oddílech. Tato témata jsem si vybrala proto, že již téměř všichni jsme spojeni s různými sociálními sítěmi, které používají i čím dál mladší děti. Kromě dětí se ale na sítích pohybují i predátoři, kteří si děti vyhledávají a chtějí je zneužít. Protože děti nelze od internetu a sociálních sítí odstříhnout a zakázat jim je, vnímám jako důležité jim ukázat a naučit je, jak je využívat a jak být na sítích v bezpečí.

Tato diplomová práce navazuje na již obhájenou bakalářskou práci, ve které jsem se pokusila zmapovat chování skautek na sociálních sítích a jejich zkušenost s kybergroomingem a sextingem. Dále jsem zjišťovala, zda v oddílech již probíhá prevence na tato témata a v jaké formě. Výsledky výzkumu ukázaly, že ve skautských oddílech není prevence bezpečnosti na sociálních sítích moc často prováděna, a když už se o ni vedoucí pokusili, nesplňovala zásady efektivní prevence. To mě přivedlo k tomu vytvořit efektivní program primární prevence kybergroomingu a sextingu, který bude volně poskytnutý skautskému světu.

V teoretické části jsou kapitoly věnované kybergroomingu a sextingu, cílové skupině a programům primární prevence. Kapitola 1 Kybergrooming a sexting vznikla sloučením kapitoly 1 a 2 z bakalářské práce, kapitola 2 Cílová populace jsou vybrané části kapitoly 3 z bakalářské práce a kapitola 3.6.1. Prevence kybergroomingu a sextingu v České republice je také převzatá z bakalářské práce. Praktická část je zaměřena na zmíněný preventivní program a zejména jeho pilotní implementaci a evaluaci. Cílem výzkumné části práce bylo ověřit, zda je program možné použít ve skautských oddílech a jaká je jeho efektivita na dané rizikové chování.

TEORETICKÁ ČÁST

1 KYBERGROOMING A SEXTING

Moderní technologie a internet už nesmazatelně patří do našich životů. S covidovou krizí jsme komunikační technologie začali využívat ještě víc. Přístup k internetu tak má téměř každá domácnost. Díky tomu můžeme s lidmi komunikovat a navazovat vztahy i mimo reálný svět. Dokonce je možné komunikovat i s lidmi, se kterými bychom se za normálních okolností vůbec nesetkali (Kopecký, 2010). I děti trávily více času u počítačů, než před covidem-19 (Richtel, 2021). Kromě online školy mnohem více sledovaly online filmy a videa ale taky přes 50 % dětí trávilo více času na sociálních sítích (Ng et al., 2021). Sociální sítě a chatovací místnosti jsou nová dětská hřiště pro pedofily hledající děti (Berson, 2003). A protože na sítích školáci trávili mnohem více času, zvýšil se i počet případů kybergroomingu (Nyikes, 2021).

S příchodem nových technologií, fotoaparátů v mobilních telefonech, jednoduše přístupnému internetu, MMSek nebo sociálních sítích jako je Facebook, vznikl i nový fenomén, tzv. sexting (Povolný, 2010). Stejně jako moderní technologie, je dneska běžný sex a sexualita. Sex je vyobrazen v televizi, časopisech, filmech nebo na webu. Zahalenost a tajemnost sexuality byla potlačena (McLaughlin, 2010). Vidíme slavné osobnosti, jak provozují sexting, vidíme to ve filmech a seriálech. A děti, které v tom vyrůstají, nevnímají sexting jako něco nebezpečného, ale něco, co se běžně dělá a chtějí to zkusit (Kopecký et al., 2015).

I přes nebezpečnost sextingu a kybergroomingu a jejich rozšířenost jsou stále rodiče a děti, které tyto pojmy neznají a neznají jejich rizika ani dopady. Neví, jak se na internetu chovat bezpečně a jak se v případě problémů účinně bránit (Václavíková, 2013).

1.1 Kybergrooming

Kybergrooming označuje jednání osoby (kybergroomera, predátora), která se snaží zmanipulovat oběť, vzbudit v ní důvěru a vylákat ji k osobní schůzce pomocí sociálních sítí nebo telefonu (Kopecký, 2010). Během kybergroomingu je dítě oklamáno a není schopné správně interpretovat narážky, které signalizují nebezpečí. Predátoři jsou vycvičení v získávání důvěry dítěte a k přesvědčení k setkání (Berson, 2003). Ke schůzce dochází za účelem fyzického násilí, sexuálnímu zneužití nebo zneužití pro dětskou pornografii

(Kopecký & Krejčí, 2010). Kybergrooming probíhá nejčastěji na komunikačních platformách jako jsou sociální sítě (Facebook, Instagram, Twitter), instant messengerech (Facebook Messenger) nebo VoIP (Skype) a na veřejných chatech (lide.cz) nebo seznamkách. Iluze soukromí chatu nebo mailu vytváří místo, kde se dospívající odváží flirtovat a predátoři toho využívají, okouzlí dítě svým šarmem a předstíranou nákloností a vytvoří s nimi přátelství (Berson, 2003). Kromě těchto platforem kybergroomeri často také zveřejňují inzeráty na dětských serverech, kde dětem nabízí přivýdělek nebo kariéru v oblasti modelingu (Kopecký, 2010). Manipulace dítěte probíhá různě dlouhou dobu. Obvykle přibližně 3 měsíce až několik let. Tato doba se odvíjí od různých proměnných jako je důvěřivost oběti nebo schopnosti predátora (Kopecký, 2010). Komunikace kybergroomera s dítětem většinou obsahuje rozhovory na sexuální téma, online fantazie nebo posílání si erotických fotek. I kontakt bez sexuálního tématu se považuje za kybergrooming, protože záměrem je následné sexuální zneužívání dítěte při setkání (O'Connell, 2003).

1.1.1 Oběti kybergroomingu

Nejčastěji se oběťmi kybergroomingu stávají dívky ve věku 11–17 let, ale ani chlapci nebývají úplnou výjimkou (Kopecký & Krejčí, 2010). Podle V. Klusáka (přednáška, 3. prosince 2019) se oběťmi nejvíce stávají dívky ve věku 12–13 let, protože je velmi jednoduché je zmanipulovat. Dívky ve věku 16–17 let si už více váží svojí intimity a svého těla. Děti jsou pro predátory snadný cíl i proto, že jsou naivní, lehce důvěřují cizím lidem a zároveň potřebují pozornost a náklonost. Ve vztahu dítěte a dospělého je velká nerovnováha v jejich moci a díky tomu je vytvořené přátelství využito k sexuální interakci (Berson, 2003).

Je zřejmé, že oběti tráví většinu svého volného času na internetu. Zejména na výše uvedených platformách, kde si hledají nové kamarády nebo partnery. Zvláště sociální sítě vytváří ideální podmínky pro kybergrooming (Kopecký, 2010).

Kopecký (2010) uvádí některé typy obětí:

- důvěřivé a naivní děti: hůře rozeznají možná rizika při konverzaci s cizími lidmi a mají menší zábrany při započítí konverzace s někým neznámým,
- děti s problémy a v nouzi: hledají někoho, komu se mohou svěřit a kdo jim pomůže,
- adolescenti/teenageři: rádi experimentují, hledají hranice a zkoumají sexualitu,

- děti s nedostatkem sebedůvěry a nízkou sebeúctou: je jednoduché tyto děti citově nebo fyzicky izolovat.

1.1.2 Pachatelé kybergroomingu

Nemůžeme říct, že by predátoři kybergroomingu měli typický osobnostní profil, nebo více společných rysů. Většinou se jedná o osoby mužského pohlaví a ti můžou být jak vysoce postavení ve společnosti (policisté, právníci, lékaři), tak se může jednat i o muže z nižších sociálních vrstev (Kopecký & Krejčí, 2010). Značná část kybergroomerů jsou rodinní příslušníci a známí oběti. Ve výzkumu Mitchela, Finkelhora & Wolaka (2005) šlo dokonce o 39 % identifikovaných útočnicků.

Kromě jednotlivých útočnicků se můžeme setkat s organizovanou skupinou. Jedná se o predátory, kteří vzájemně spolupracují a vytvářejí sítě s databází obětí. Tyto skupiny unášejí děti a převážejí je do zahraničí, kde jsou prodávány k prostituci, nebo k výrobě dětské pornografie (Kopecký, 2010).

Důvodů, proč útočníci navazují tento patologický vztah s dětmi, může být více. Jeden z nich vysvětluje Kopecký (2010) jako druh sociálních dovedností. Útočníci mají strach z navazování kontaktu s dospělými, neví jak na to a je pro ně jednodušší a bezpečnější navazovat vztahy s dětmi. Podle Bersona (2003) se kybergroomeré vyžívají v osamělosti dítěte. Ve valné většině případů se jedná o pedofilní zájem o děti (Kopecký, 2010).

1.1.3 Etapy (fáze) manipulace

Útočníci využívají různé postupy a techniky manipulace dítěte během čtyřzákladních fází. Jednotlivé fáze mohou trvat různě dlouhou dobu a techniky mohou být užívány v různém pořadí (O'Connell, 2003).

Příprava kontaktu

Jako první si musí útočník vytvořit identitu, díky které bude s dítětem komunikovat. Nejčastěji využívaná je falešná identita (Kopecký 2010). Protože je kybergroomer většinou o mnoho let starší než potenciální oběť, přizpůsobí svůj věk, fotografii a další osobní údaje jako třeba koníčky a zájmy, aby pro děti vypadal atraktivněji. Pokud si dítě myslí, že komunikuje s vrstevníkem, nemá tolik obavy a zábrany jako proti mnohem staršímu člověku (Berson, 2003). Predátor si může vytvořit jednu identitu pro více obětí, nebo každému dítěti svoji identitu přizpůsobuje. Mění například svůj věk, jméno, bydliště,

zájmy a další údaje tak, aby se zalíbil danému dítěti. Dále si může útočník vytvořit tzv. falešnou autoritu, kdy nevystupuje sám za sebe, ale jako zástupce organizace. Může se jednat například o modelingovou agenturu nebo o firmu, která pořádá soutěže s hmotnými dary pro děti (Kopecký & Krejčí, 2010).

Kontakt s obětí

V této fázi si útočník vybere svoji oběť a naváže s ní kontakt. Často hned na začátku navázání konverzace útočník po oběti žádá její fotku. Ověřuji si tím, zda je na druhé straně skutečně dítě a také, pokud se jedná o dítě z okolí, ho díky fotografii identifikuje v reálném světě. Obvykle se v této chvíli nejedná o obrázky sexuální povahy ale čistě o fotografii dítěte. Pokud se povede navázání kontaktu, pokračuje kybergroomer ve vytváření vztahu s obětí. K prohlubování vztahů a budování důvěrnosti útočník využívá několik metod, které se navzájem prolínají. Tvoří si díky nim vztah s obětí a vytvoří iluzi nejlepšího přítele. Protože predátor musí hodnotit rizika odhalení konverzace s dítětem například jeho rodiči nebo sourozenci, postupně do konverzace vkládá otázky jako kde má dítě umístěný počítač nebo kolik lidí na daném počítači pracuje (O'Connell, 2003).

Pachatel se snaží získat co nejvíce informací o dítěti. Zjišťuje si základní informace jako je jméno, věk nebo adresa a dále také informace o koníčcích, škole nebo oblíbených věcech (Kopecký et al., 2015). Při vytváření profilu oběti predátor používá informace, které mu sdělilo samo dítě, ale i informace, které si o něm vyhledá na internetu (Kopecký, 2010). Aniž si to dítě uvědomuje, mnoho informací o sobě veřejně sdílí na sociálních sítích nebo herních portálech. Tímto pasivním sběrem údajů a aktivním získáváním informací si predátor seskládá co nejdokonalejší obraz dítěte (Berson, 2003). Během získávání informací kybergroomer používá tzv. efekt zrcadlení. Při efektu zrcadlení se útočník chová stejně jako dítě, vytváří jeho zrcadlový obraz. Díky tomu dítě získává pocit, že je mu útočník „blízko“ (Václavíková, 2013). Při tomto postupu kybergroomer kopíruje vše, co mu dítě napíše. Pokud například dítě štve a nebaví škola, útočník si na školu bude také stěžovat a psát, že ho plně chápe (Kopecký, 2010). Predátor dává dítěti prostor se mu s čímkoliv svěřit (O'Connell, 2003). Díky tomu vytvoří bezpečný a důvěrný prostor a dítě přestane mít strach z komunikace s ním a začne se mu svěřovat, protože budou na „stejně vlně“ (Václavíková, 2013).

K ověřování správnosti adresy, telefonního čísla apod. útočník oběti posílá různé dárky ve formě kreditu do mobilního telefonu, počítačových her nebo oblečení. Kromě dárek

může predátor dítěti nabízet také výlety nebo zajímavé aktivity (Berson, 2003). Útočník tím zvyšuje svoji důvěryhodnost a spolehlivost (Kopecký & Krejčí, 2010). Chat s predátorem se proto ze začátku může dítěti jevit jako bezpečný prostor. Kybergroomer dítě za nic neodsuzuje, je tam pro něj téměř kdykoliv, nabízí vyslechnutí a podporu. Dítě se tak na predátora postupně naváže a útočník se pro něj stane důležitým přítelem (Kopecký, 2010). Aby útočník podpořil pocit důvěrnosti mezi ním a obětí, nabádá ji k tomu, aby o něm a dárkách nikomu neříkala a bylo to jejich tajemství (Václavíková, 2013). Opačná taktika, jak dítě izolovat je mu vyhrožovat a zastrašovat ho. Útočník zakazuje dítěti komukoliv říct o tom, že si píšou s varováními jako: „Neříkej to mamince, nenáviděla by tě. Nikomu to neříkej, ostatní by to nepochopili“ (Kopecký, 2010, 7). Útočník dítě vydírá, že pokud jejich vztah ukončí nebo je prozradí, tak napíše rodičům a učitelům ve škole, co oběť udělala nebo rozešle intimní fotografie, na kterých je oběť vyobrazena (Kopecký et al., 2015).

Predátor postupně snižuje zábrany dítěte vůči nahotě a sexualitě a chce v něm probudit zvědavost a získat obnažené fotografie a videa (Berson, 2003). Postupně začne do konverzace zavádět sexuální obsah. Ptá se obecně na sexualitu (Kopecký, 2010), zajímají ho zkušenosti oběti. Jestli už se s někým líbalo nebo zda se dítě někdy dotýká samo sebe (O'Connell, 2003). Mluví sám o sobě, svých zkušenostech a sexuálních zálibách a nabízí zaslání různých pornografických materiálů (Kopecký, 2010). Může se pro dítě stát jakýmsi mentorem, který dítěti vysvětluje, jak to během sexu chodí, nebo po něm chce, aby se samo sebe dotýkalo a potom kybergroomerovi popsalo, jaké to bylo, jak se během toho cítilo. Pokud dítě neví, jak se má vyfotit, predátor mu pošle fotografie jako vzor, podle kterého se má dítě vyfotit (O'Connell, 2003).

Příprava na osobní schůzku

Jedná se o fázi před osobní schůzkou, kdy se útočník snaží dítě vylákat na osamocené místo, kde je nebude moci nikdo chytit (Václavíková, 2013). Někdy útočník musí využít některou z technik, jak dítě donutit na schůzku přijít, jindy je dítě ochotné přijít i bez donucování a vyhrožování (Kopecký, 2010).

Jedna z užívaných technik je vyhrožování a vydírání oběti. Predátor dítěti vyhrožuje, že jeho nahé fotografie a videa zašle rodičům, kamarádům nebo do školy. Také může hrozit zveřejněním zesměšňujících tvrzení o tom, že dítě je homosexuální, nebo dělá prostituci. Ke zveřejněným materiálům může přidat například i telefon dítěte. Protože se dítě bojí

a neumí bránit, tak raději na schůzku s kybergroomerem jde, než aby se o něm takové informace někdo dozvěděl (Kopecký & Krejčí, 2010).

Pokud útočník vystupuje pod falešnou identitou, ve které si změnil věk, aby byl oběti blíže, musí překonat tento věkový rozdíl. Buď oběti sdělí, že už si s ním nemůže dál psát kvůli zákazu rodičů, ale místo něj bude v komunikaci pokračovat jeho dospělý bratr. Nebo dítěti řekne, že ho na osobní schůzce vyzvedne otec útočníka. Otec, tedy útočník, potom oběť odveze a sexuálně zneužije (Kopecký, 2010).

Osobní schůzka

Vrcholem útočnickovy snahy je osobní schůzka. I tady je několik způsobů, jak bude kybergroomer dále pokračovat. Buď, jak jsme již popsali výše, může predátor oběť rovnou zneužít nebo ji fyzicky napadnout. Některé oběti mohou být tak zmanipulované, že svolí k opakovaným schůzkám, kde jsou opět napadnuty. Někteří predátoři si pomocí první schůzky oběť testují. Zda se jedná skutečně o dané dítě, nebo jestli je dítě opravdu nezletilé. Taky si oběť dále zavazují pozváním například do cukrárny nebo dárky. Dítě se tak přesvědčí o tom, že kybergroomer je neškodný přítel a bude se s ním chtít dále vídat (Kopecký, 2010).

1.2 Sexting

„Sexting je složeninou dvou slov ‚sex‘ a ‚textování“ (Muller, 2011, 107). Jedná se tedy o zaslání fotografií, videí nebo textových zpráv se sexuální tematikou (Kopecký et al., 2015). Na fotografiích a videích nemusí být osoby úplně nahé, může se jednat i o osoby ve spodním prádle, plavkách, nebo fotografie, které jsou zaměřené na oblečené genitálie (Mitchel et al., 2012). Jde o nový fenomén, jehož první případy byly zdokumentovány v roce 2005 (sexting.cz, 2010-2020a). Jeho vznik je spojen s počátkem moderních technologií pro posílání zpráv nebo obrázků. Ač se může zdát, že jde o výsadu mladých lidí a dospívajících, není tomu tak. Se sextingem jsou spojeny všechny věkové skupiny (Jolicoeur & Zadlewski, 2010). V dnešní době sexting zkusila velká část současných pubescentů a adolescentů (Kopecký et al., 2015). Nejčastěji jsou fotografie a zprávy posílány přes sociální sítě (Sullivan, 2011), jako je Facebook, Instagram nebo Snapchat. V České republice jsou dvě základní formy šíření sextingu. Buď nasdílení sexuálního materiálu do úložišť fotografií, či přímo na svůj profil na sociální síti nebo odeslání materiálu jiným osobám (Kopecký et al., 2015). Tento komunikační jev je spojen s kyberšikanou, kybergroomingem nebo kyberstalkingem (Kopecký & Szotkowki, 2017). Hlavně proto,

že se nezřídka kdy stává, že například po ukončení vztahu mezi dvěma lidmi jsou tyto materiály (fotografie a videa) zveřejněny na internetu (sexting.cz, 2010–2020b).

1.2.1 Motivace k sextingu

Nejčastěji si mezi sebou vyměňují fotografie páry. Jedná se tedy o součást romantických vztahů. Sexting může být využíván k flirtování nebo vzrušení partnera. Pro mnohé se jedná o projevení vzájemné důvěry nebo intimity. Zároveň to může být možnost, jak udržovat sexualitu ve vztazích na dálku (Kopecký et al., 2015). Zvláště v dospívání se jedná o obvyklé sexuální projevy v romantických vztazích (Ybarra & Mitchell, 2014) a vyrovnávání s vlastní sexualitou (Maškoda et al., 2012). Často se můžeme setkat s tím, že fotografie posílají jednotlivci někomu, s kým zrovna randí nebo s kým by chtěli chodit (Jolicoeur & Zadlewski, 2010).

Sexting může být i nástroj pro potlačení nudy. „Nuda se stává častým důvodem pro sdílení intimních materiálů s vrstevníky zejména v prostředí sociálních sítí“ (Kopecký et al., 2015, 45). Dospívající se rádi předvádí, chtějí být oceňováni za své odvážné činy a rádi provokují. Maškoda et al. (2012) popisují případ 13 leté dívky, která zveřejňovala sérii fotografií, kdy začala fotkami obličejů, přes celou postavu až skončila fotografií v plavkách se sexy pózou. Později se dívka přiznala, že jí to bavilo a vybízely se ke zveřejňování fotografií se spolužačkami. Méně často jsou takové materiály posílané a sdílené pod vlivem alkoholu nebo drog (Mitchel, Finkelhor, Jones, & Wolak, 2012).

Mezi dětmi a náctiletými je běžné, že podlehnou nátlaku a vydírání, aby fotografii nebo video poslali. Dělají to například ve snaze zalíbit se nebo udělat dojem na ostatní. Neumí předvídat, co všechno se s fotografií může stát. Tvrdí, že příjemcům zprávy důvěřují, ale nedokážou dohlédnout do budoucnosti, kdy jejich vztah s příjemcem skončí, co se například stane, když příjemce fotky ztratí nebo se mu někdo dostane do mobilu a fotografie najde (Muller, 2011). Ukazuje se, že mladé dívky ve věku 16–17 let sextují více než chlapci (Ybarra & Mitchell, 2014; Mitchel, Finkelhor, Jones, & Wolak, 2012).

1.2.2 Rizika a dopady sextingu

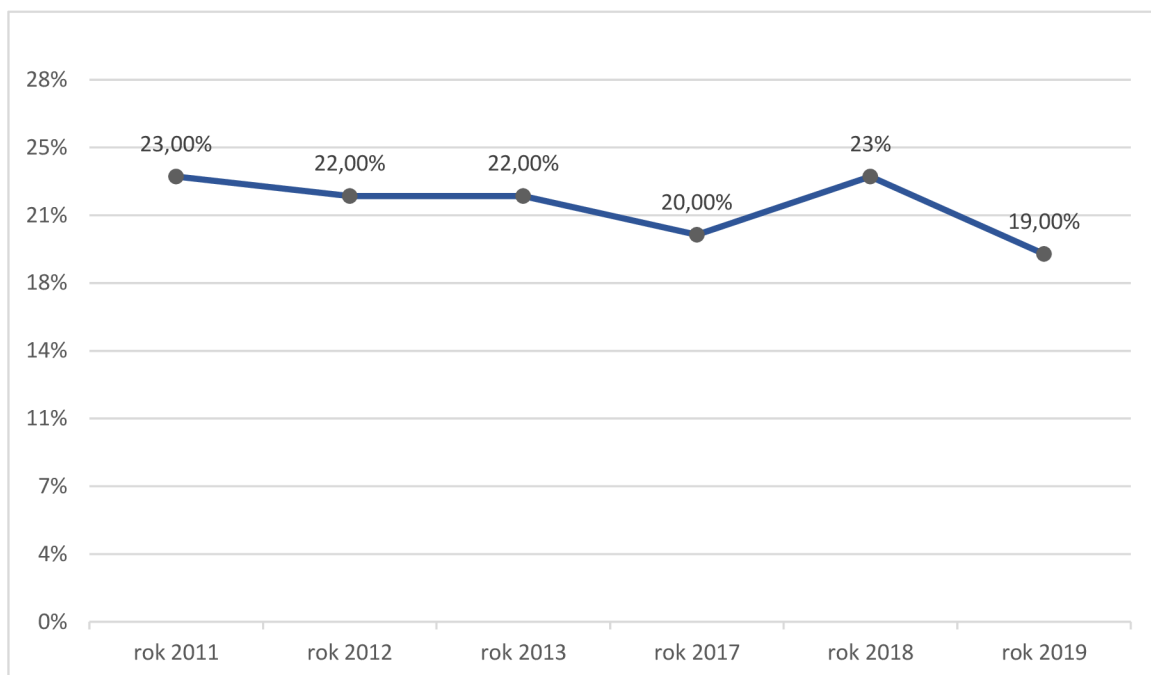
V dnešní době je upřena pozornost zejména na posílání pornografických fotografií a videí, ne na sexuálně laděné textové zprávy, protože fotky a videa nesou větší rizika a můžou napáchat velkou řadu škod (Jolicoeur & Zadlewski, 2010). Mnoho dětí si neuvědomuje, že jakmile fotografie opustí telefon, už ji nelze získat zpátky. Zveřejněný

materiál již nejde z internetu odstranit. I když například zveřejněné fotografie obětí smaže z internetových stránek, kde je zveřejnila, nemůže vědět, zda si je útočník nestáhnul nebo nejsou zveřejněny jinde. Neví, kolik lidí fotografii vidělo a kam až se dostane (Kopecký & Szotkowski, 2017). Jakmile se materiál dostane na veřejnost mezi přátele, spolužáky nebo kolegy, hrozí oběti ztráta pověsti a prestiže. Rodiče například mohou dítěti zamezit přístup k mobilnímu telefonu. Mezi spolužáky je oběť často zesměšňována, dehonestována a jsou jí vymyšleny různé zesměšňující přezdívky. Zveřejněné fotografie na sociálních sítích mohou způsobit problémy najít si nebo udržet zaměstnání. Ponížení může také nastat, jakmile si příjemce sexuálně laděný materiál nevyžádal a fotografiemi je nepříjemně zaskočen. Oběť se za to, že ji nahou vidělo spousta lidí, může cítit trapně i v budoucích partnerských vztazích (Jolicoeur & Zadlewski, 2010). Protože materiál už nikdy nelze z internetu stáhnout, je velká pravděpodobnost, že fotografie nebo videa budou zneužity k vydírání, manipulaci, kybersikaně nebo jiným formám kybernetických útoků. Často se to stává například mezi bývalými partnery (Kopecký & Szotkowski, 2017). Spousta mladistvých si neuvědomuje, že zveřejňováním a posíláním pornografického materiálu se vystavují riziku trestního stíhání (Jolicoeur & Zadlewski, 2010).

1.3 Prevalence kybergroomingu a sextingu v České republice

V ČR bylo provedeno několik výzkumů ohledně rizikového chování dětí na internetu. Mezi toto chování patří i kybergrooming a sexting. Nejnovější výzkum zabývající se kybergroomingem provedli Kopecký a Szotkowski v roce 2019 na vzorku 27 177 českých dětí ve věku 7-17 let. V tomto výzkumu 27 % respondentů uvedlo, že dostali pozvání na setkání v reálném světě od neznámého uživatele nebo uživatelky na internetu. Na schůzku potom reálně dorazilo 70 % z nich. V roce 2017 dostalo více dětí pozvání na osobní schůzku (31,69 %) ale reálně na ni potom dorazila jen 20 %. Nejen děti dostávají pozvání na schůzku, ale i ony samy cizí virtuální známé zvou. Pětina dětí pozvala svého internetového kamaráda na osobní setkání (Kopecký & Szotkowski, 2017). V roce 2018 téměř polovina dětí byla v kontaktu s někým, koho znali jen z virtuálního světa a 23 % z nich s ním potom šlo na osobní schůzku. V 7 % případů z těchto setkání se jednalo o dospělou osobu. Častěji s někým cizím komunikovali dospívající ve věku 15-17 let (v 77 %) než děti ve věku 9-10 let (v 16 %) (Bedrošová et al., 2018).

Graf 1.: Počet dětí, které šly na schůzku se známým z virtuálního prostředí v letech 2010-2019

Pozn.: 2011-2017, 2019 data z výzkumů Centra prevence rizikové virtuální komunikace, 2018 data z výzkumu projektu EU Kids Online IV (Bedrošová, Hlavová, Macháčková, Dědková, & Šmahel, 2018; Kopecký & Szotkowski, 2019; Kopecký & Szotkowski, 2017; Kopecký, Szotkowski, & Krejčí, 2012; Krejčí & Kopecký, 2011; Szotkowski, Kopecký, & Krejčí, 2013).

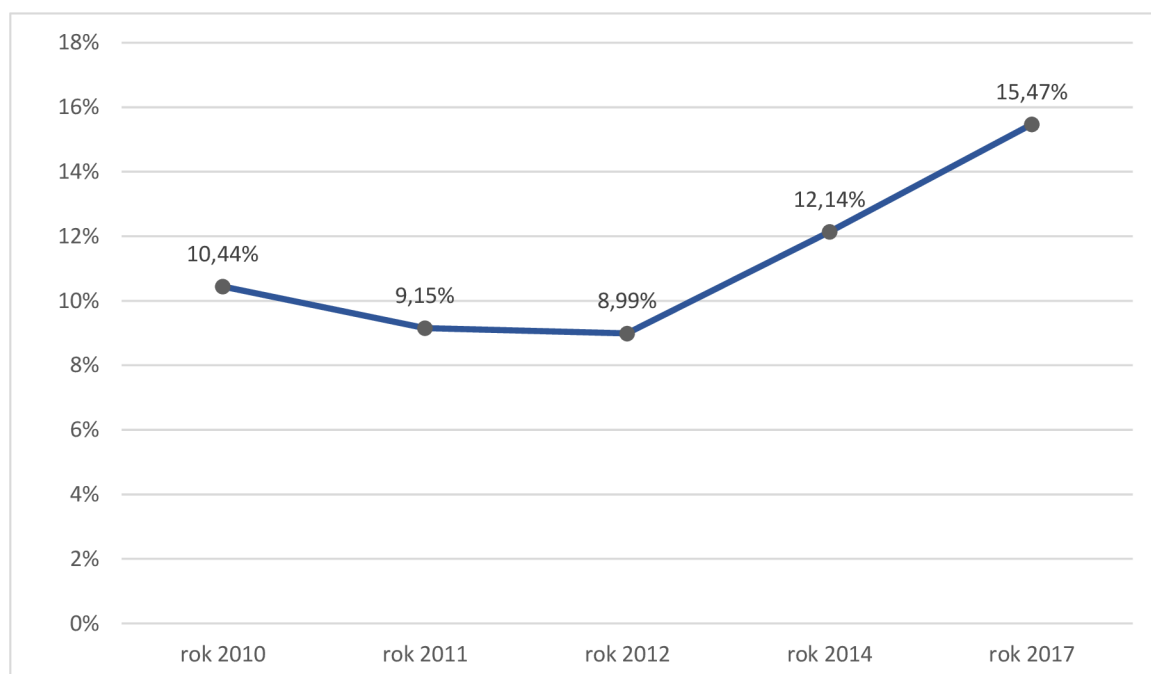
V českém prostředí proběhly také výzkumy týkající se sextingu. Sexuálně laděné textové zprávy odesílá téměř 25 % českých dětí. 8-9 % z nich pravidelně. Vlastní intimní fotografie rozesílá přes 15 % dětí, 28 % z nich často. O něco více své fotografie rozesílají dívky než chlapci. Přesněji 53,75 % dívek a 46,25 % chlapců. Posílání videí se těší menší oblibě. Mezi českými dětmi sexuálně laděná videa posílá jen 6 % dětí. Za to je častěji odesílají chlapci. Motivace dětí poslat jejich intimní materiál někomu dalšímu se neliší ve větší míře mezi chlapci a dívkami. Nejčastěji fotografie nebo videa posílají kvůli upoutání pozornosti, flirtu, snaze získat přítele/přítelkyni, jako dárek pro přítele/přítelkyni, případně jako odpověď na obdrženou fotografii. Z toho vyplývá, že nejvíce posílají intimní materiál příteli nebo přítelkyni. Dále taky kamarádům nebo člověku, který se dítěti líbil. Alarmující je, že 13 % dětí poslalo intimní zprávu člověku, kterého znalo jen přes internet. Dokonce 7 % dětí tvrdí, že k sextingu bylo donuceno jinou osobou a odeslání nebylo dobrovolné. Přes 40 % dětí obdrželo pornografickou fotografii a skoro 22 % ji dostalo od virtuálního známého (Kopecký & Szotkowski, 2017).

V rámci projektu EU Kids Online, který byl zaměřen na online aktivity a rizika u dětí a dospívajících realizovaného v letech 2017–2018 bylo zjištěno na vzorku 2825 dětí ve věku 9-17 let, že 35 % dětí obdrželo sexuálně laděnou zprávu. Přibližně stejně často obdrželi

takové zprávy jak chlapci, tak dívky. Mnohem častěji však intimní informace byly požadovány po dívkách (31 %) než po chlapcích (20 %). Desetina dětí odesílá sexuální zprávy, více je posílají děti ve věku 15-17 let, zde číslo stoupne na 19 %. Po čtvrtině dětí někdo vyžadoval intimní informace (Bedrošová et al., 2018). Ve výzkumu z roku 2019 3 % žáků základních škol v ČR potvrdilo, že někdo šířil jejich intimní fotografii (Kopecký & Szotkowski, 2019).

S rozšiřujícími se technologiemi se zvyšuje i prevalence sextingu. Od roku 2010, kdy byl proveden první výzkum na toto téma v českém prostředí do roku 2017 je nárůst o 5 %.

Graf 2.: Vývoj prevalence sextingu u českých dětí v letech 2010-2017

Pozn.: 2010-2017 data z výzkumů Centra prevence rizikové virtuální komunikace (Kopecký & Szotkowski, 2017).

1.4 Právní ošetření kybergroomingu a sextingu v České republice

Chování predátorů a kybergroomerů je v České republice právně ošetřeno. Na základě směrnice EU z roku 2011 pro větší ochranu dětí před sexuálním zneužitím byla v roce 2014 zavedena novela zákona trestního zákoníku (Vávra, 2019). Jedná se o zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, §193b, trestný čin navazování nedovolených kontaktů s dítětem. „Kdo navrhne setkání dítěti mladšímu patnácti let v úmyslu spáchat trestný čin

podle § 187 odst. 1, § 192, 193, § 202 odst. 2 nebo jiný sexuálně motivovaný trestný čin, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta“ (Zákon č. 40/2009 Sb.). Jedná se o navazování nedovolených kontaktů nejen prostřednictvím virtuálního prostoru, tedy sociálních sítí ale i osobně (Vávra, 2019). Trestné činy zmíněné výše jsou pohlavní zneužití, výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, účast na pornografickém představení a svádění k pohlavnímu styku na dítěti mladším patnácti let (Zákon č. 40/2009 Sb). „K naplnění objektivní stránky tohoto přečinu dochází ve chvíli, kdy pachatel navrhne dítěti mladšímu patnácti let osobní setkání s úmyslem spáchat trestný čin“ (Vávra, 2019, nečíslováno). Pro naplnění skutkové podstaty přečinu, nemusí ke schůzce pachatele s dítětem mladším patnácti let dojít, „*k dokonání dochází již ve chvíli návrhu osobního setkání, jedná se o předčasně dokonáný trestný čin*“ (Vávra, 2019, nečíslováno). Díky tomuto může být postihnuo už chování, které předchází setkání, tedy navázání vztahu kybergroomera s dítětem za účelem zneužití (Vávra, 2019). Kromě trestního činu Navazování nedovolených kontaktů se pachatel může dopustit dalších přečinů z trestního zákoníku, zákonu č. 40/2009 Sb. a to obchodování s lidmi, omezování osobní svobody, vydírání, ohrožování výchovy dítěte, podvod, nebezpečné vyhrožování a nebezpečné pronásledování (Vlachová, 2009).

U osoby mladších 18 let let je sexting zakázaný a může být trestně stíhán. Materiály, které zachycují osobu mladší 18 let jako sexuálního aktéra nebo oběť, jsou podle českého trestního zákoníku dětská pornografie (sexting.cz, 2010-2020c). V České republice mohou mít osoby starší 15 let sexuální styk, ale nemohou si ho natočit, nafotit se, nebo si o tom psát deník, protože by se jednalo o výrobu a držení dětské pornografie (Kopecký & Szotkowski, 2015). Podle českého práva nemají osoby mladší 18 let „právo rozhodovat o tom, zda chtějí být pornograficky zobrazeny, dokonce ani právo, aby se samy zobrazily způsobem, který lze označit jako pornografický“ (sexting.cz, 2010-2020c, nečíslováno). Tento právní paradox je ještě umocněn názorem McLaughlina (2010) podle kterého k sexuálnímu chování dětí přispívají dospělí, kteří prostřednictvím marketingu oděvů, televize, reklamy, časopisu nebo hudebních videí sexualizují děti a hlavně ženy. Děti potom toto chování napodobují, fotí se v pózách, které vidí kolem sebe, ale stávají se tím zločinci, kteří vytvářejí dětskou pornografii. „Takže je vyvíjející se identita dospívajících potlačována a kriminalizována“ (McLaughlin, 2010, 143).

V České republice se jednotlivé případy sextingu řeší individuálně. Jsou případy, které se hodnotí jako trestný čin, jiné jako přestupek. Záleží na závažnosti, na způsobu

pořízení a šíření materiálů (sexting.cz, 2010-2020c). Také záleží na tom, zda se jedná o dítě nebo mladistvého. Dítě je v občanskoprávních předpisech osoba, která ještě nedovršila 15 let věku. Do tohoto věku není dítě v České republice trestně zodpovědné. I přesto se ale ve zvláštních případech může dostat před soud, kde jde většinou o to, aby dítě bylo chráněno před škodlivými vlivy. Toho se dá dosáhnout různými opatřeními. Mezi tato opatření patří: „výchovná povinnost, výchovné omezení, napomenutí výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka nebo ochranná výchova“ (POMOC online.cz, 2017, nečíslováno). Mladistvý je podle českých zákonů osoba starší 15 let, ale mladší 18 let. Trestu u mladistvých se říká provinění a je většinou ukládáno v poloviční sazbě než dospělým a do vazby jdou jen ve výjimečných případech. Pokud se mladistvý k činu přizná a uzná chybu, může mu soud opatření odpustit. „Zákon zná tři druhy opatření: výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření“ (POMOC online.cz, 2017, nečíslováno).

Trestné činy, kterých se lze dopustit v rámci sextingu:

- „výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192 TZ)
- zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193 TZ)
- šíření pornografie [§ 191 odst. 2 písm. a) TZ]
- ohrožování výchovy dítěte [§ 201 odst. 1 písm. a) TZ]
- svádění k pohlavnímu styku (§ 202 T.Z)“ (Maškoda et al., 2012).

2 CÍLOVÁ POPULACE

V této kapitole se budeme věnovat cílové skupině výzkumu. Protože cílem výzkumu je pilotní implementace preventivního programu pro skautky a skauty, budeme se věnovat specifickým vývojového období pubescence. To z důvodu, že efektivní preventivní program by měl prohlubovat znalosti a působit na postoje skupiny. Musí tedy zohledňovat její vývojové zákonitosti a specifika (Pavlas Martanová et al., 2012). Dále rozebereme rizikové a protektivní faktory pubescentů, které také můžou ovlivňovat efektivnost programu. A konečně základně popíšeme skautskou výchovnou metodu.

2.1 Specifika vývojového období pubescence

Období pubescence je velmi náročné a dramatické období v životě. Jedinec se mění z dítěte na dospělého. Mění se jeho tělo, vyvíjí se myšlení, proměňují se vztahy a zájmy (Říčan, 2014). Pubescence je vymezena začátkem tělesných změn a dovršením plné pohlavní zralosti (Langmeier & Krejčířová, 2006). Což je v období mezi 11 a 15 lety (Říčan, 2014). Kromě tělesných změn během pubescence dochází i k psychickým a sociálním změnám. Tyto změny „probíhají do jisté míry souběžně a navzájem závisle“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, 142), ale zároveň u některých jedinců může dojít ke značnému nesouladu, kdy u nich došlo k emočnímu dospívání bez tělesných změn, nebo naopak jsou již tělesně vyspělí ale stále velmi dětinští (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Tělesné změny během pubescence jsou patrné na první pohled. Dívky i chlapci vyrostou asi o 20–25 cm do svojí konečné výšky, chlapci zmohtní rozšířením ramen a zhrubne jim hlas, dívkám se rozšíří boky a narostou prsa. Tělesná přeměna u dívek končí první menstruací, u chlapců polucí (Říčan, 2014).

Během dospívání jsou časté změny nálad. Jedinci jsou hodně přecitlivělí a labilní. Jejich emoce a nálady se vmžiku mění. Naladění jsou spíše negativně a prožívají emoce smutku, naštvání nebo rozmrzelost (Langmeier & Krejčířová, 2006). Říčan (2014) období pubescence označuje jako „život na sopce“. Kvůli tomu jsou dospívající rychle unavitelní a mají obtíže při koncentraci pozornosti, což se může projevit zhoršeným prospěchem ve škole (Langmeier & Krejčířová, 2006).

V této vývojové fázi se vyvíjí i myšlení. Nově umí dospívající abstraktně myslet, rozvíjí se formální logické operace, při řešení problémů uvažují o možných alternativách, vytváří domněnky a dokážou myslet o myšlení a vytvářet soudy o soudech (Langmeier & Krejčířová, 2006). Začínají kriticky uvažovat, zvláště o názorech, které jim byly doteď předkládány. V případě, že dojde k tomu, že původní názor zhodnotí jako špatný, jsou ochotní ho vyměnit za jiný (Říčan, 2014).

Dítě si v období pubescence více vytváří vazby se svými vrstevníky a odpoutává se od rodičů (Říčan, 2014). Toto odpoutání se od rodičů probíhá různými způsoby a doprovázejí jej různé projevy chování. „Tam, kde se dospívajícímu nepodaří uvolnit se z přílišné závislosti na rodičích a přemístit zčásti své vazby na vrstevníky, může docházet k různým obtížím. Může lásku k rodičům obrátit v nepochopitelnou nenávist, úctu v pohrdání“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, 153). Jiní se během transformace vztahů naopak můžou distancovat od vrstevníků a kritizovat jejich styl, další se můžou uzavírat do sebe, do svého vlastního světa (Langmeier & Krejčířová, 2006). Velmi důležitá je v období pubescence vrstevnická skupina, protože vrstevníci sdílejí stejné zájmy, názory, problémy a jsou si navzájem v postavení rovni (Vágnerová, 2012). Mezi vrstevníky pubescenti zažívají i své první lásky. Ty jsou pouze na platonické úrovni a zamilování často přichází tzv. „na první pohled“. Většinou nedochází k bližšímu tělesnému sblížení (Říčan, 2014).

Jeden z důležitých vývojových úkolů pubescence je přijetí vlastní identity (Říčan, 2014). Dítě se začne na začátku období zaměřovat na svůj vzhled. Začne zkoumat všechny nedokonalosti a porovnávat se s ostatními (Langmeier & Krejčířová, 2006). Zvláště, když se pubescent zamiluje, chce vypadat co nejlépe, aby se líbil a je těžké pro něj přijmout svůj vlastní nedokonalý vzhled (Říčan, 2014). V tomto věku je také velmi snížené vlastní sebehodnocení. „Kritický pohled na sebe sama je nezbytnou podmínkou pro ujasnění si vlastních osobnostních charakteristik i vlastní budoucí společenské role“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, 161). Podle Vágnerové (2012). je vytvoření si vlastní identity náročnější pro dívky než pro chlapce. Dívky se musejí v tomto období odpoutat od matky a tuto vazbu nahradit jiným vztahem, například partnerským. Chlapci se od matky odpoutali už v batolecím věku, proto se jich toto netýká.

2.2 Rizikové a protektivní faktory pubescentů

Během puberty provozují děti rozmanité aktivity a tráví svůj volný čas různými způsoby. Jedná se jak o bezpečné a rozvíjející aktivity jako sport nebo volnočasové kroužky, tak i o rizikové činnosti jako zkušenosti s drogami nebo chození za školu (Dolejš & Orel, 2017). Jedinci se v období dospívání hledají a jsou obvyklé různé způsoby experimentování (Širůček et al., 2007). Chování každého jedince je velmi individuální, nelze říci, v jakém poměru bude dítě podnikat bezpečné nebo nebezpečné aktivity, rizikové chování je ale součástí dospívání a tvorby vlastní identity (Dolejš & Orel, 2017). To je jeden z důvodů, proč jsou dospívající v období puberty více rizikoví než v jiných obdobích života (Dolejš et al., 2014).

Rizikové činnosti jsou takové činnosti, které „zapříčiňují prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, pro jeho okolí nebo pro společnost“ (Dolejš et al., 2014, 127). Rizikové chování je potom „souhrn vnějších projevů, aktivit a reakcí adolescenta, které jsou nebezpečné a jež vykazují zvýšený výskyt negativních důsledků pro aktéra a pro jeho sociální okolí“ (Dolejš, 2010, 23). Mezi rizikové chování řadíme „interpersonální agresivní chování, delikventní chování k hmotnému majetku, rizikové zdravotní návyky, sexuální chování, rizikové chování ke společenským institucím, prepatologie hráčství a rizikové sportovní aktivity“ (Miovský et al., 2010, 30). Následky rizikového chování mohou být menší nebo i větší a hůře řešitelné (Dolejš & Orel, 2017). Chování pubescentů ovlivňují i jejich osobnostní rysy. Ty i částečně určují, jakým směrem se v životě jedinec dá (Dolejš et al., 2014). Obecně u jedinců a skupin rozlišujeme rizikové a protektivní faktory, což jsou faktory, které buď přispějí ke vzniku rizikového chování nebo v případě protektivních faktorů snižují jeho pravděpodobnost (Pavlas Martanová, 2015; Širůček et al., 2007).

Dolejš a Orel (2017) řadí mezi rizikové faktory osobnostní rysy, biologické faktory, vlastní chování jedince, sociální prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, výchovu a vrstevníky. Dále zde můžeme zařadit školu nebo faktory přímo týkající se jedince jako jsou poruchy chování, handicap, nízká výkonnost nebo slabé sociální dovednosti (Pavlas Martanová et al., 2012). Rizikový osobnostní rys u pubescentů je například deprese nebo úzkostnost. Snaha potlačit tyto poruchy nálady může být za pomoci návykových látek nebo stranění se přátel (Dolejš et al., 2014). Další významný rizikový osobnostní rys je impulzivita. „Lze ji chápat jako nedílnou součástí tendencí k vyhledávání dobrodružství, troufalosti, riskování,

vyhledávání vzrušení“ (Dolejš & Orel, 2017, 86). Impulzivita je částečně dědičná, můžeme ji tedy zařadit i mezi biologické faktory. Do těch patří například i pohlaví či odolnost vůči bolesti. Sociální prostředí a společnost se neméně podílí na skutečnosti, zda se jedinec bude chovat rizikově. Pokud dítě vyrůstá v sociálně znevýhodněném prostředí, je větší šance, že se zapojí do nelegální činnosti (Dolejš & Orel, 2017). Rizikovost společnost zvyšuje i tolerancí nebo nepřímou podporou rizikového chování nebo nevhodnými základními hodnotami (Pavlas Martanová et al., 2012). Velký vliv na dospívajícího mají vrstevníci a skupina, do které dítě patří. Nejčastěji se jedná o školní třídu. Dítě se snaží být ve skupině oblíbené i za cenu konfliktu s autoritami jako jsou rodiče nebo učitelé (Říčan, 2014), jedním z důvodů, proč tomu tak je může být, že „vazba na skupinu snižuje individuální zodpovědnost a zvyšuje pocit sebevědomí a sebejistoty, jehož by jedinec jinak velmi pravděpodobně nedosáhl“ (Vágnerová, 2012, 423). Ohrožující je i pokud se dítě začlení do skupiny, která vykazuje rizikové chování (Pavlas Martanová et al., 2012). Nesmíme opomenout vliv výchovy a rodiny. Nejen děti, ale i dospívající mají své rodiče jako vzor. Pokud se rodiče chovají rizikově, dítě tento vzorec převeze. Také výchovný styl má vliv na rizikové chování, které se může vyskytovat u autoritářské nebo liberální výchovy (Dolejš & Orel, 2017). Neurčitá pravidla v rodině nebo nedostatečná citová vazba rodič-dítě je další rizikový faktor. Překvapivě i program primární prevence můžeme zařadit mezi rizikové faktory. Je tomu tak v případě, kdy proběhne nekvalitní a neefektivní program, který bude mít přesně opačný účinek, než jím bylo zamýšleno. Nevhodné je i klima školy zaměřené na výkonnost žáků a nespolečné s rodiči (Pavlas Martanová et al., 2012).

Jessor (in Donovan et al., 1988) ve svých výzkumech došel k závěru, že pokud se dospívající chová rizikově v jedné oblasti, je velmi pravděpodobné, že se ho budou týkat i další sociálně patologické jevy. Tento fenomén nazval syndrom rizikového chování. Nejčastěji se jedná o propojení konzumace alkoholu, užívání marihuany, kouření cigaret, delikvence a předčasné zahájení sexuálního života. V českém prostředí se nejčastěji u jedinců dohromady vyskytuje zneužívání návykových látek a delikventní chování (Širůčková, 2009). Výsledky studie dělané na mladých dospělých ve věku 18–25 let v Americe (Benotsch et al., 2013) ukazují, že sexting je spojen se zdravím ohrožujícím chováním, užíváním drog, střídáním sexuálních partnerů, nechráněným sexem a pohlavními chorobami.

Mezi protektivní faktory řadíme ty, které se buď přímo týkají jedince, nebo rodiny, školy anebo vrstevníků. Když má dospívající dobrý zdravotní stav, sociální dovednosti

a schopnosti zvládat stresové situace nebo věří v Boha, je větší pravděpodobnost, že se rizikovému chování vyhne (Pavlas Martanová et al., 2012). Důležitá je zdravá sebedůvěra a důvěra ve své schopnosti, které ovlivňují rozhodnutí v náročných situacích (Dolejš et al., 2014). Bylo dokázáno, že vnímaná vřelost rodičů působí jako velký protektivní faktor (Širůček et al., 2007). Širůčková (2009). ve svém výzkumu došla k závěrům, že nejvýznamnější protektivní faktor je pro dospívající emoční vztah s rodiči. Zároveň pokud má jedinec dobrý vztah s rodiči, je předpokladem, že bude mít dobré vztahy i s vrstevníky. Dále může rodina jedinci pomoci jasně stanovenými pravidly, dostatečnou péčí, dobrými citovými vazbami rodič-dítě, otevřenou komunikací a jasnými negativními postoji k rizikovému chování. Podobně může přispět i škola. Škola by měla být jasně vymezena proti rizikovému chování, měla by do chodu aktivně zapojovat rodiče i žáky a tvořit příjemné klima (Pavlas Martanová et al., 2012). Vrstevnická skupina funguje jako protektivní faktor, v případě, že se jedná o zdravou, podporující skupinu neprovozující rizikové činnosti (Dolejš & Orel, 2017). Protektivně působí sociální opora ze strany přátel při odmítání agresivního chování (Širůček et al., 2007). Mezi protektivní faktory můžeme zařadit i dobrovolnické aktivity, které podporují prosociální chování a empatii k lidem (Dolejš & Orel, 2017).

Může se zdát, že jedinec je vystaven buď velkému množství rizikových faktorů nebo řadě faktorů protektivních. Ve skutečnosti se může stát, že jedinec s velkým počtem rizikových faktorů může mít i hodně protektivních faktorů. Dítě je například v partě vrstevníků s antisociálními sklony, ale samo má dobrý vztah ke škole a vzdělávání (Jessor et al., 1995). Také nelze říci, že pokud se u jedince vyskytnou nějaké rizikové faktory, bude rizikovým chováním jednoznačně ohrožen (Jessor, Turbin, & Costa, 1998), protože výsledné chování a působení rizikových faktorů je ovlivněno také protektivními faktory (Jessor et al., 1995). Například rizikový faktor kouření rodičů neznamená, že dítě bude také kouřit. Kouření rodičů může být ale i protektivní faktor, v případě, že má dítě velmi dobrý vztah s kamarádem, který kouření odsuzuje. Dále také záleží na orientaci dítěte vůči rodičům. Pokud dítě bere rodiče jako svůj vzor, kouření rodičů je velmi rizikový faktor (Jessor et al., 1998).

2.3 Skautská výchovná metoda a základní systém skautingu

Pro čtenářův vhled a orientaci v problematice skautingu považujeme za nezbytné popsat i základní systém v českém skautingu a nastínit skautskou výchovnou metodu. Skaut je výchovné hnutí, které svými metodami usiluje o rozvíjení osobnosti mladých lidí a snaží se je připravit na zvládání všech životních situací, které je mohou potkat (Břicháček, Poselství skautské výchovy, 1991). Stanovy Junáka definují český skauting jako:

dobrovolný, nezávislý a nepolitický spolek, jehož posláním a účelem je – v souladu s principy a metodami stanovenými zakladatelem skautského hnutí Robertem Baden-Powellem a zakladatelem českého skautingu A. B. Svojsíkem – podporovat rozvoj osobnosti mladých lidí; jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností tak, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti k nejvyšší Pravdě a Lásce; sobě samým; bližním, vlasti, celému lidskému společenství a přírodě (Junák - český skaut, 2014, 1).

Skautská výchovná metoda je systém tvořený sedmi prvky, které jsou vzájemně provázané. Jedná se o slib a zákon, učení se zkušeností, symbolický rámec, příroda, program osobního růstu, dospělí průvodci a družina (Junák - český skaut, 2014). Všechny tyto složky jsou uskutečňovány pomocí prostředků jako jsou každodenní schůzky, výpravy, tábory nebo hry a aktivity během setkávání (Zajíc, 2001). Slib je dobrovolný závazek k tomu, že se skaut nebo skautka budou snažit žít podle skautských zákonů a principů v každodenním životě (Junák - český skaut, 2014). Učení se zkušeností je naplněno pomocí her nebo praktických aktivit jako je vaření si na výpravách, stavění přístřešků a podobně, protože tak si dítě dovednost nejlépe osvojí a informace zapamatuje (Neuwirthová, 2013). Pro motivování dětí se používá symbolický rámec. Pomocí příběhů, her a symbolů jsou dětem vysvětlovány hodnoty z nichž skauting vychází. Skauting podporuje individuální rozvoj. U starších pomocí různého vzdělávání (Junák - český skaut, 2014), mladší si ve svém volném čase můžou vyplňovat stezky, což jsou skautské pracovní sešity, nebo plnit odborky. Sociální rozvoj je podporován prvkem družina.

Každý oddíl je tvořen vůdcem oddílu a jeho zástupcem, rádci družin a členy družin, tedy dětmi. Rádce je brán jako takový vedoucí skupiny, který má k dětem nejbliž a zastupuje je v oddílových radách (Břicháček, 2001). „*Oddílová rada vede skautský oddíl a skládá se z družinových rádců a dospělého vůdce oddílu*“ (Kupka, 2005, 6). Družinový systém zavedl při zakládání českého skautingu už A. B. Svojsík. Podle něj měly družiny mít 6-10 členů, každá družina by měla mít jednoho rádce, který je jen o něco starší než děti a tohoto rádce

by si děti ve družině měly zvolit samy (Svojsík, 1912). Ve věku skautů a skautek mají mladiství tendence sdružovat se ve skupinách vrstevníků, proto má družinový systém největší uplatnění právě u skautů a skautek. Děti se tak učí spolupráci, přípravě programu pro ostatní a vedení týmu. Družina je tým, ve kterém si členové navzájem pomáhají a starají se o sebe. Každý má na starost nějakou funkci a dohromady se domlouvají na programu. Družinový systém u dětí rozvíjí spolupráci, zodpovědnost, samostatnost, vzájemnou komunikaci a vztah k oddílu a skautingu (Kupka, 2005).

3 PROGRAMY PRIMÁRNÍ PREVENCE

V této kapitole si podrobněji rozebereme programy primární prevence. Nejprve popíšeme obecně primární prevenci rizikového chování a poté se zaměříme na to, co je potřeba pro dobrý preventivní program. Tedy znát zásady efektivity primární prevence a vědět, jak program správně implementovat a evaluovat.

3.1 Primární prevence rizikového chování

„Slovo ‚prevence‘ je latinského původu a znamená opatření učinění předem, včasnou obranu“ (Nešpor et al., 1999, s. 6). Můžeme říci, že cílem primární prevence je ideálně úplně zabránit rizikovému chování nebo alespoň oddálit jeho začátek, a to u co největšího počtu lidí (Nevoralová & Šťastná, 2013; Pavlas Martanová et al., 2012).

Primární prevence se dělí na specifickou prevenci a nespecifickou prevenci. Do nespecifické prevence řadíme vše, co působí protektivně a preventivně a není to zaměřené přímo na prevenci rizikového chování. Může se jednat o různé volnočasové aktivity a kroužky nebo i funkční rodinný systém (Miovský et al., 2010). Do specifické prevence řadíme programy, které se zaměřují na jasně definované oblasti rizikového chování. Programy primární prevence musejí naplňovat 3 kritéria: Musejí mít jasný vztah k určitému rizikovému chování, program je vymezen časem a prostorem a je zaměřen na přesně definovanou cílovou skupinu (Pavlas Martanová et al., 2012).

3.1.1 Specifická primární prevence

Programy primární prevence, které jsou zaměřené na konkrétní téma, konkrétní formu rizikového chování nazýváme jako specifická primární prevence. Ta se zaměřuje na určitou cílovou skupinu, u které je možný vývoj rizikového chování. Specifickou prevenci dále dělíme do tří stupňů podle toho, jak moc je ohrožená cílová skupina, jak moc je tedy potřeba daný program zacílit na jednotlivce. Těmito třemi stupni jsou všeobecná prevence, selektivní prevence a indikovaná prevence (Pavlas Martanová, 2015). Hranice mezi jednotlivými stupni prevence není jasně a trvale dána. Žáci, které bychom zařadili do všeobecné prevence můžou vlivem různých životních událostí dočasně spadat pod

selektivní nebo indikovanou prevenci. Do programů všeobecné prevence je tedy vhodné zařazovat i aktivity a intervence selektivní nebo indikované prevence (Nešpor et al., 1999).

Všeobecná prevence

Všeobecnou prevenci využijeme u skupin dětí, které nejsou zvlášť ohrožené rizikovým chováním, jedná se tedy o běžnou populaci dětí. Programy vybíráme a vytváříme na základě věku dětí, na které prevencí cílíme. Všeobecnou prevencí se snažíme docílit toho, aby se rizikové chování vůbec neobjevilo nebo se jeho začátek oddálil. Realizátor programu nemusí mít zvláštní vzdělání v prevenci, může se tedy jednat o školního metodika prevence, proškoleného třídního učitele nebo policistu (Pavlas Martanová, 2015). Programy všeobecné prevence jsou většinou na jedno jasně stanovené téma a nejčastěji jsou realizovány neziskovými organizacemi nebo pedagogicko-psychologickými poradnami ve školách (Černý & Lejčková, 2007).

Selektivní prevence

Na děti, které jsou vystaveny více rizikovým faktorům, a jsou tak ve zvýšené míře ohrožené rizikovým chováním, se zaměřuje selektivní prevence (Mioviský et al., 2010). U těchto dětí je nebezpečí vzniku rizikového chování nadprůměrné. Programy selektivní prevence obsahují již více zaměřenou intervenci a je potřeba, aby lektor selektivní prevence měl i adekvátní vzdělání (Pavlas Martanová, 2015). Také skupiny, se kterými v rámci programu pracujeme jsou menší, nebo se pracuje pouze s jednotlivcem (Mioviský et al., 2010).

Indikovaná prevence

Indikovanou primární prevenci provádíme u jedinců, u kterých je přítomno značné množství výrazně rizikových faktorů nebo kteří již vykazují známky daného rizikového chování, ale ještě u nich nejsou naplněna diagnostická kritéria (Pavlas Martanová, 2015). Není tedy cílem, aby se rizikové chování vůbec neobjevilo, ale aby nebylo dále rozvíjeno. Například pokud dítě již pije alkoholické nápoje, cílem indikované prevence je, aby se nerozvinula závislost na alkoholu (Nevoralová & Šťastná, 2013). Do indikované prevence řadíme také včasnou intervenci, při níž používáme různé terapeutické a léčebné techniky. Indikovaná prevence je tedy již na hranici léčby (Pavlas Martanová, 2015). Z toho důvodu jsou na vzdělání preventisty kladeny vysoké nároky (Mioviský et al., 2010).

3.2 Zásady efektivního programu

„Efektivní školní prevence vychází ze souboru vědeckých evaluací existujících programů, praxí ověřených prvků, forem a metod odvozených z dobré praxe vyučování a učení se v účinné (efektivní) škole“ (Gallà et al., 2005, 21). Existuje několik zásad, které bychom měli znát a dodržovat při tvorbě preventivního programu.

Abychom mohli vytvořit efektivní preventivní program, musíme dobře znát rizikové a protektivní faktory. V rámci programu se potom zaměřujeme na snížení rizikových faktorů a posílení těch protektivních (Nevoralová & Šťastná, 2013). Je potřeba si správně definovat cílovou skupinu programu. Zejména její věk, sociokulturní zázemí, postoje skupiny nebo úroveň vědomostí. Poté na základě těchto informací můžeme program vytvořit nebo upravit na míru skupině. S věkem je spojen i včasný začátek preventivních aktivit. Ty by měly začít ještě před možným začátkem daného rizikového chování. Ideální je, pokud se s prevencí začne již v předškolním věku, kdy se vytváří první postoje (Pavlas Martanová et al., 2012). Dokonce můžeme říci, že po určitém věku už programy primární prevence mají jen minimální efekt nebo ho nemají žádný (Morgan, 2001).

Nejúčinnější jsou programy, které nesestávají jen z aktivit zaměřených na jednu složku, například žáky ve školní třídě, ale programy, které jsou komplexní, provázané a zaměřují se na více složek života. Jak na školu, tak rodinu, vrstevníky nebo masmédiu (Safe+Equal., n.d.). Tyto jednotlivé programy, které působí na různé sféry se musí navzájem doplňovat a navazovat na sebe (Pavlas Martanová et al., 2012). V rámci komplexnosti prevence je důležité působit i na rodiče a učitele, a to z důvodu, že tyto lidé s dětmi tráví nejvíce času, a tak mohou na děti působit preventivně dlouhodobě (Černý & Lejčková, 2007). Efektivní programy jsou často rozdělené na více částí a tyto části na sebe musí jasně navazovat (Pavlas Martanová et al., 2012). Ukazuje se, že čím delší program je, ve smyslu počtu lekcí a intervencí se skupinou, tím je jeho efektivita vyšší (Morgan, 2001).

Výzkumy prokázaly, že pozitivní působení je účinnější než zakazování nebo zstrašování. Dobré je, pokud program rozvíjí kladné postoje k nerizikovému chování jako je zdravý životní styl, když se podporují pozitivní modely apod. Místo zákazů by program měl učit konkrétní strategie, jak rizikové chování odmítnout nebo nabízet alternativy tohoto chování (Pavlas Martanová et al., 2012). Mimo to je důležité v rámci programu rozvíjet sebevědomí, sebejistotu, komunikativní dovednosti jako asertivitu nebo týmovost (Černý & Lejčková, 2007). Vhodné je uplatnit také KAB model v prevenci,

tedy knowledge, attitudes, behaviour. Příjemce prevence bychom během programů měli vybavit znalostmi a informacemi. Ty nemusí být nijak rozsáhlé, důležité ale je, že dopomáhají k změně chování a zejména postojů. Na chování působíme právě nabídnutím možných alternativ, jak se zachovat a reagovat a strategiemi, co v různých situacích dělat. Konečně, nejdůležitějším cílem je změna samotného postoje jedince (Pavlas Martanová et al., 2012).

V určitém věku na děti a dospívající přestanou mít největší vliv rodiče, učitelé a jiné autority a stěžejní se stane vrstevnická skupina. Toho je možné využít i v prevenci, skrze zapojení tzv. peer prvku (Pavlas Martanová et al., 2012). Peer program vedou proškolení vrstevníci, případně jedinci, kteří s rizikovým chováním, například závislostí, měli osobní zkušenost. Programy vedené peer pracovníky vykazují vyšší účinnost, než když program vede jiná obvyklá autorita, jako je například učitel. Peer programy se nejvíce osvědčily u prevence užívání návykových látek či prevence duševních onemocnění (Nešpor & Csémy, 1996).

Lektoři primární prevence by měli mít dostatečné teoretické a praktické znalosti a dovednosti. Jednak to zvyšuje důvěryhodnost cílové skupiny, jednak to zaručuje dodržování zásad efektivnosti programu (Černý & Lejčková, 2007) a také samotná dostatečná kvalifikace lektorů významně ovlivňuje efektivitu programu (Nešpor et al., 1999). Jakmile cílová skupina lektorovi důvěřuje, snadněji přijímá poselství, které se snaží předat. Proto je důležitá dlouhodobá a kontinuální práce v prevenci, kdy se mezi lektory a cílovou skupinou vytvoří vztah (Černý & Lejčková, 2007).

Důležité je, aby ve třídách či jiných skupinách bylo vytvořeno sociální klima, které rizikové chování odmítá. Aby pro skupinu byly důležité hodnoty, které rizikové chování nepodporují, či přímo odsuzují. Vhodné je tak podporovat týmovost, aktivní začlenění a účast, podpůrné a pečující prostředí. Program by měl utvořit podmínky, aby v kolektivu bylo možné navazovat uspokojivé vztahy, vykonávat společensky přijatelné aktivity, a hlavně aby členové věděli, že v případě potřeby se mohou obrátit o pomoc (Pavlas Martanová et al., 2012). Aby toto klima bylo možné ve skupině nastavit, je potřeba, aby se programu účastnila celá, nebo téměř celá třída (Nešpor et al., 1999).

Programy by měly být ideálně realizované ve skupinách do 30 žáků. V rámci menší skupiny je snazší zachovat bezpečnou atmosféru. Také je takto možný udržet kontakt se všemi dětmi a zapojit je tak do programu. Program, ve kterém jsou děti aktivní, také vykazuje

větší efektivitu (Černý & Lejčková, 2007). Aktivity, které jsou v rámci programu prováděny, musí jasně souviset s rizikovým chováním, na které je prevence prováděna. Může se jednat například o nácvik strategií, jak odmítnout nabízené cigarety od přátel (Pavlas Martanová et al., 2012). Jako další metody je možné využít například dramatické, aktivační a pohybové techniky či diskuze (Černý & Lejčková, 2007). Při interaktivních programech mají účastníci možnost mezi sebou komunikovat, navrhopvat vlastní nápady a zejména si v bezpečném prostředí vyzkoušet a natrénovat nově naučené strategie odmítání rizikového chování (Gallà et al., 2005). Podstatný během programu je také prožitek cílové skupiny. Lépe si tak program a nově nabyté znalosti a dovednosti zapamatují (Černý & Lejčková, 2007).

3.3. Neefektivní programy

Stejně tak jako existují zásady efektivní prevence, jsou prvky, které programy primární prevence činí neefektivní. Je důležité tyto prvky znát, abychom se jimi mohli vyvarovat a neprováděli neefektivní prevenci.

Neúčinné jsou jednorázové přednášky, které nesplňují podmínky komplexnosti a provázanosti a zejména přednášky, které účastníky programu vybavují pouze informacemi o následcích rizikového chování (Hawks et al., 2002). Dokonce jsou případy, kdy pouhé vybavení informacemi o nebezpečnosti návykových látek a alkoholu mohlo zvýšit náchylnost k jejich užívání (Morgan, 2001). Také zastrašování, moralizování, zakazování nebo přehánění následků se mine účinkem, protože zde chybí prvek pozitivního působení, kdy sice participantům je předkládáno, co je špatně, ale není jim nabídnuta vhodná alternativa tohoto chování (Pavlas Martanová et al., 2012). Naopak to může vyvolat myšlenky jako „mně se tohle nestane“, „já jsem silnější než oni“ a podpořit tak možné experimentování (Morgan, 2001). I dobře propracované jednorázové aktivity velkého rozsahu, jako například celostátní multimediální protidrogové kampaně nevykazují velkou efektivitu. Je tomu tak proto, že nesplňují podmínky komplexnosti a provázanosti v různých sférách života (Pavlas Martanová et al., 2012). A podobně i několik neprovázaných nárazových aktivit, bez jasného rámce v krátkém časovém horizontu také nebudou mít velkého účinku (Hawks et al., 2002). Účinkem se minou i programy, které nejsou adekvátní k dané cílové skupině. Ať z hlediska věku, kdy se začne s prevencí například pozdě nebo se zvolí nevhodné aktivity pro mladší účastníky nebo z hlediska dalších sociodemografických ukazatelů, jako rodinné zázemí žáků apod. (Hawks et al., 2002). Jako nevhodné se ukazuje také přílišné zjednodušování informací. Je tomu tak proto,

že realizátor programu nepůsobí jako odborník a cílová skupina v něj a v program ztrácí důvěru (Miovský et al., 2010).

3.4. Tvorba preventivního programu

Během vytváření preventivního programu je důležité se držet evidence-based přístupu (Jurystová et al., 2009). Toho dosáhneme, když budeme dodržovat standardy kvality pro preventivní programy, které nám pomohou vytvořit efektivní preventivní program (EMCDDA, 2021).

Standardy kvality jsou pravidla a zásady stanovené pro provádění preventivních programů a intervencí. Tyto standardy mohou být stanoveny jak vnitrostátními, tak mezinárodními orgány. Evropská unie v roce 2015 stanovila standardy s 16 normami, které by měly členské státy implementovat do vlastních standardů kvality (EMCDDA, 2021).

Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost (EMCDDA, 2011) sepsalo 6 základních kroků, kterých je potřeba se držet při tvorbě preventivního programu.

1. Jako první je potřeba si definovat cílovou populaci programu. Jiný typ programu budeme tvořit např. pro školní třídy a jiný pro rodiče.
2. Držet se ověřených teorií. Najít a vybrat vhodné teoretické modely o daném rizikovém chování a na jejich základě potom program tvořit.
3. Mít jasně definované cíle a záměry programu. Díky tomu se nestane, že programem docílíme něčeho jiného, než jsme původně zamýšleli
4. Mít vymezené prostředí, kde se bude program a intervence odehrávat. Například školní třídy, pracoviště, v rodině.
5. Vědět, co je v prevenci účinné a efektivní a řídit se tím.
6. Stanovit si realistický časový harmonogram.

3.5 Implementace a evaluace programů primární prevence

Provádět pilotní implementaci a následnou evaluaci programů primární prevence je důležité z hlediska jejich efektivity. Výzkumy ukazují, že při správné implementaci programu se jejich efektivita zvyšuje (Morgan, 2001).

Implementace programů primární prevence

Při implementaci je program stále ve vývoji, a proto je nutné počítat s tím, že se podle specifik dané třídy nebo skupiny, kde program probíhá, může upravovat. Zároveň je ale důležité snažit se co nejvíce držet předem dané metodiky, aby mohl být program evaluován. Aby byla implementace a potažmo program úspěšný, je nutné jeho zavádění pečlivě a systematicky monitorovat. To provádíme pomocí evaluace procesu (Jurystová, 2015). Celý proces implementace můžeme rozdělit do čtyř na sebe navazujících částí, kdy postoupit do následující fáze není možné dřív než po splnění fáze předchozí.

1. Fáze před zahájením programu
2. Fáze přípravy a plánování
3. Fáze zahájení programu
4. Fáze udržení programu. (Gallà et al., 2005).

Evaluace programů primární prevence

Pokud bychom neověřovali efektivitu programů primární prevence, mohlo by se stát, že bychom realizovali programy, které by efekt neměly. Jako příklad můžeme uvést preventivní program DARE realizovaný v USA. Můžeme jej označit za jeden z nejnákladnějších preventivních programů, ale i přesto neměl na cílovou skupinu pozitivní dopad, dokonce v některých případech měl dopad přesně opačný a rizikové chování se u absolventů programu zvýšilo (Mioviský et al., 2010). Evaluace efektivit nám pomáhá rozlišovat, co v programech funguje, v jakých aktivitách je potřeba pokračovat a co nefunguje, co je potřeba změnit. Výzkumy evaluace také zvyšují důvěru v preventisty a preventivní programy a díky tomu vznikají příležitosti pro realizaci dalších programů (Townsend, 2014).

Evaluaci rozlišujeme na evaluaci přípravy a procesu a poté evaluaci efektivit preventivních programů z dlouhodobého hlediska. Před samotným spuštěním a realizováním programu je vhodné provést evaluaci přípravy. Ta sleduje, jestli je program dobře připraven, či zda má všechnu potřebnou dokumentaci. Dobře provedená příprava může předejít mnoha problémům při realizaci programu. Evaluace procesu je prováděna během implementace programu. Jde vlastně o hodnocení průběhu implementace programu. V České republice je pomocí evaluace procesu získávána certifikace programu (Mioviský et al., 2010). Nakonec je možné uskutečnit evaluaci výsledku. Ta zjišťuje, jak je program efektivní a jaké má dopady na cílovou skupinu a zda byl naplněn zamýšlený cíl preventivního programu (Baker,

1998). Podle typu evaluace, kterou děláme je důležité vybrat vhodná data (Springer & Uhl, 1998). Například evaluaci implementace využíváme data, která jsme získali na základě hodnocení realizátorů programu, účastníků programu či vlastního pozorování (Miovský et al., 2010). Při evaluaci výsledků programu a jeho efektu na cílovou skupinu kombinujeme kvalitativní i kvantitativní výzkumné metody (Baker, 1998). Z výše uvedeného vyplývá, že evaluaci je potřeba začít plánovat se začátkem plánování preventivního programu, a ne například až po jeho realizaci (Springer & Uhl, 1998).

U každého preventivního programu by mělo být zjišťováno, zda nemá na cílovou skupinu negativní dopad, zda naplňuje definované cíle, jestli je vhodný pro danou cílovou skupinu a jestli je uskutečňován podle doporučení a metodik (Miovský et al., 2010). V případě, že se ukáže, že program nemá na cílovou populaci kýžený dopad, je potřeba tyto programy buď úplně ukončit nebo přepracovat (Townsend, 2014).

Evaluaci můžeme dělit také podle toho, k čemu jsou výsledky evaluace použity. Rozlišujeme formativní evaluaci a normativní evaluaci. Pokud chceme najít silné a slabé stránky preventivního programu a na základě zjištění program upravovat, provedeme formativní evaluaci. Oproti tomu normativní evaluace je využita k zjištění nedostatků programu a následným sankcím realizátorům za tyto nedostatky (Baker et al., 1998).

Aby bylo možné program hodnotit, je důležitá jeho jasná časová ohraničenost. Díky tomu víme, zda na preventované chování měl vliv daný program nebo něco jiného (Pavlas Martanová et al., 2012). V České republice byly definovány Standardy specifické primární prevence, na základě kterých jsou programy hodnoceny. Tyto standardy představují minimální požadavky na to, jak by program měl vypadat a jak by evaluace programu měla probíhat (Miovský et al., 2010).

3.5.1 Příklady evaluace preventivních programů

V této podkapitole si popíšeme několik výzkumů evaluace různých preventivních programů z různých zemí jako ukázkou, jak je možné programy evaluovat a měřit tak jejich efektivitu.

Například při evaluaci programu Unplugged, který je zaměřen na prevenci drog u školáků ve věku 12-14 let byly zjišťovány změny postojů a chování žáků, kteří se programu zúčastnili. Žáci byli testováni před zahájením programu, dále po třech, devíti a dvanácti měsících od ukončení programu. Dále byly dělány rozhovory s metodiky

prevence, kteří program v jednotlivých třídách realizovali. Na základě poznatků, jež z rozhovorů vzešly byl program dále upraven (Jurystová et al., 2009). Program Unplugged byl evaluován i na Slovensku. Zde byli žáci testováni před zahájením programu, po třech, 12 a 18 měsících po zavedení programu do škol. Výběrový soubor čítal 1283 participantů. Realizátoři výzkumu zkoumali změny v míře konzumace alkoholu žáků v posledních 30 dnech, jejich přesvědčeních o tom, zda je normou pít alkohol v jejich vrstevnické skupině, vnímanou dostupnost alkoholu a kontrolu rodičů. Největší efekt měl program Unplugged bezprostředně po zavedení programu do škol. Dlouhodobý efekt měl program pouze u dívek (Orosova et al., 2020).

Pavlas Martanová a Frombergerová (2018) provedly evaluaci programu Boys and Girls Plus zaměřeného na zdravý životní styl, prevenci závislostí, rizikového sexuálního chování a poruch příjmu potravy. Studenti, kteří program absolvovali, vyplňovali dotazník postojů před a po jeho realizaci. Dále také hodnotili samotný program. Kromě studentů program hodnotili metodici prevence, kteří jej ve třídách vedli.

Kvůli sebevraždám tří chlapců v Norsku v důsledku šikany byl vytvořen preventivní program Olweus Bullying Prevention Program na podporu dobrých vztahů mezi žáky a studenty a prevenci šikany. Mimo Norsko byl tento program rozšířen i do USA. Protože preventivní program byl užíván mnoho let, mohla být evaluace prováděna opakovaně pomocí různých výzkumných designů. Jako první byl program evaluován hned po zavedení projektu. Následně bylo provedeno dalších šest evaluačních studií programu. Pro účely studie byly vytvořeny sebehodnotící dotazníky, které vyplňovali žáci, kteří se programu účastnili. Tato hodnocení byla provedena na vzorku 20 000 žáků, protože program běžel celostátně. Tyto evaluace byly prováděny v 90. letech. Další vlna programu ve školách a následných evaluací proběhla v letech 2001–2003. Tentokrát žáci vyplňovali dotazník zaměřený na to, zda jsou šikanováni. Dotazníky studenti vyplňovali před programem a rok po něm (Olweus & Limber, 2010). I při zavádění programu do USA byly prováděny evaluační studie. Výzkumníci pozorovali chování žáků během přestávek a oběda a měřili množství šikanujícího chování a šikanujících incidentů. Dále účastníci programu vyplňovali sebehodnotící dotazník týkající se šikany (Black & Jackson, 2007). Pagliocca et al. (in Olweus & Limber, 2010) prováděli hodnocení efektivity programu v Kalifornii. Realizátoři také nechali žáky vyplnit sebehodnotící dotazník a provedli průzkum i mezi učiteli a rodiči.

Mezi nejrozšířenější preventivní programy v Německu patří Klasse2000. Jedná se o komplexní program podporující zdravý životní styl, prevenci závislosti a násilí na základních školách. Výzkumníci porovnávali výsledky skupiny studentů, kteří programem prošli a skupiny studentů, kteří programem neprošli. Výzkumnou metodou byl zvolen dotazník, který vyplňovali všichni studenti a dotazník, který vyplňovali rodiče studentů (Kliem, et al., 2020).

3.6 Preventivní programy kybergroomingu a sextingu

Kybergrooming a sexting jsou celosvětově natolik rozšířené jevy, že nutně musely proniknout i do preventivních programů. Po světě můžeme nalézt poměrně hodně programů, které alespoň částečně kybergrooming nebo sexting zahrnují. Níže uvádíme několik z nich jako příklady.

3.6.1 Prevence kybergroomingu a sextingu v České republice

Fenomény kybergrooming a sexting se v České republice vyskytují již řadu let. Protože se jedná o jevy ohrožující zdraví a vývoj dětí, je na ně vytvořena řada preventivních programů. Jsou vytvořené jak programy pro přímou práci s ohroženou skupinou, tak různé mediální kampaně nebo webové informační stránky. Nejčastěji preventivní programy probíhají ve školách v přímé interakci s žáky (Kopecký et al., 2012). Podle výzkumu dělaném v roce 2017 na českých školách téměř 80 % dětí absolvovalo preventivní besedu zaměřenou na rizika spojená s internetem, 50 % dětí mělo ve škole výuku sexuální výchovy a 74 % dětí bylo poučeno o sexu (Kopecký & Szotkowski, 2017).

V dnešní době již můžeme najít několik webových stránek zabývajících se chováním na internetu. Většina z nich se zaměřuje na celkové bezpečné užívání internetu a pohyb ve virtuálním světě. Jednou z webových stránek zaměřených na nebezpečí v kyberprostoru je i projekt E-bezpeci.cz, který provozuje Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Jedná se o certifikovaný program primární prevence rizikového chování, který se zaměřuje na prevenci, vzdělání, výzkum, intervenci a osvětu (E-bezpečí, n.d.). Projekt zakládá svou efektivitu na podrobných kazuistikách z Česka i ze zahraničí. Kromě prevence zaměřené na děti projekt nabízí i vzdělávání učitelů v oblastech rizikového chování spojených s informačními technologiemi a také v možnostech řešení těchto jevů (Kopecký et al., 2012). Na webových stránkách je nabízená pomoc dětem, rodičům a dalším buď prostřednictvím anonymní online

poradny nebo pomocí okna Facebook Messengeru (E-bezpečí, n.d.). Projekt e-bezpečí natočil i krátký interaktivní film „Jít či nejít?“, který slouží jako podpora pro pedagogy. Během filmu sami žáci rozhodují o důležitých momentech a činech hlavní hrdinky, která se stala obětí kybergroomera a tím ovlivňují její osud (E-bezpečí, n.d.).

Další z certifikovaných preventivních programů je web nebudobet.cz spolku *Nebud' oběť!*. Spolek nabízí nejen preventivní programy pro školy, ale na svém webu i informuje o častých hrozbách internetu, nabízí vzdělávací materiály pro školy nebo je zde také internetová anonymní poradna. Jedná se o jedinou organizaci specializující se na rizika internetu v Moravskoslezském kraji (*Nebud' oběť!*, n.d.). Spolek NCBI – národní centrum bezpečnějšího internetu realizuje hned několik projektů. Aktuálně mezi ně patří *Praha bezpečně online*, *Bezpečně online – rizika internetu a sociálních sítí* a mezinárodní projekt *eSafety Label* (NCBI, n.d.). *Praha bezpečně online* je projekt pro vybrané městské části Prahy a klade si za cíl vzdělávat v oblasti bezpečného užívání online technologií, žáky a studenty, učitele, rodiče a další odborné pracovníky (NCBI, n.d.). *Bezpečně online.cz* je další z interaktivních webů, kde mohou získat informace děti, rodiče i učitelé (*Bezpečně online*, n.d.). *eSafety Label* je mezinárodní projekt pro učitele, kteří zde mohou získávat informace, metodické materiály pro výuku bezpečného internetu a materiály pro prezentaci rodičům (*eSafety Label*, n.d.).

Mezi nejnovější projekty zabývající se bezpečností na internetu patří *Bud' safe online*, který vznikl spoluprací Jirky Krále a firmy Avast. Program kombinuje besedy a workshopy na školách s webovými stránkami, kde děti mohou interaktivní formou získat další informace ohledně nebezpečí na sítích. Kromě stránek pro děti má webová stránka záložky i pro učitele a rodiče (*Bud' safe online*, n.d.). V únoru roku 2020 byla spuštěna osvětová kampaň k filmu *V síti*, který se zabývá kybergroomingem v České republice. Web vytvořený k filmu je rozdělen na část pro dítě, pro rodiče, pro učitele a pro predátora. V části pro dítě je natočeno 10 krátkých videí, které představují desatero chování na sociálních sítích. Videá natočily hlavní představitelky filmu, které jsou jen o pár let starší než riziková skupina dětí, a proto můžou mít na děti opravdu vliv (*V síti*, n.d.).

I ve skautingu můžeme najít různé projekty, které se snaží šířit osvětu o bezpečném internetu. Světová asociace skautek – WAGGGS vytvořila program „Surf smart“ pro vedoucí, kteří můžou použít při práci v oddíle s tématem bezpečného internetu. V rámci Surf smart projektu mohou vedoucí využít buď vybrané aktivity a hry nebo celou

připravenou metodiku (Surf smart, n.d.). V českém skautingu zatím nebyl vytvořen ucelený program zabývající se prevencí sextingu a kybergroomingu nebo bezpečností na internetu. Můžeme ale v časopise určeném skautům a skautkám ve věku 11–15 let najít různé informační články a infografiky (Časopisy.skaut.cz, n.d.).

3.6.2 Prevence kybergroomingu a sextingu v zahraničí

I v zahraničí se veřejné preventivní programy nezabývají čistě jen kybergroomingem nebo sextingem, ale jsou tyto dva fenomény zahrnuty v širších programech. A to buď bezpečí na internetu nebo (online) zneužívání dětí. Přibližně 50 % dětí v USA uvádí, že ve škole byly poučeny o bezpečnosti na internetu. Dvě třetiny dětí z Evropy také potvrdily, že prošly preventivním programem s tématem bezpečnosti na internetu (Unicef, 2020).

Ve Spojených státech a v Kanadě probíhá preventivní program Missing. Tento program je postavený jako videohra, ve kterém hráč jako policista hledá pohřešované dítě (Misha et al. 2009). Dalším programem v USA je např. program i-SAFE. Program byl určen pro žáky 5. až 8. tříd a byl rozdělen na 5 lekcí, které byly zaměřené na kybernetickou bezpečnost, osobní bezpečnost, identifikaci predátorů a duševní vlastnictví (Chibnall et al., 2006). Ve Velké Británii fungoval projekt ThinkUKnow zaměřený přímo na kybergrooming. Program byl zřízen Centrem pro zneužívání a ochranu dětí na internetu a byl zaměřen na 3 hlavní prvky. Jak se bavit s cizími lidmi z internetu, jak mít online svět pod kontrolou a jak se svěřit s případným problémem (Davidson et al., 2009). UNESCO (2020) zjistilo, že i ve východní Asii a Oceánii je také prováděno mnoho preventivních programů, které zahrnují kybergrooming a sexting. Několik z nich se mimo prevenci mezi dětmi zaměřuje zejména na vzdělávání rodičů, aby děti mohly chránit a vést v bezpečném užívání internetu. Nepálská organizace ChildSafeNet v rámci bezpečnosti na internetu také kromě dětí vzdělává i dospělé (ChildSafeNet, n.d.).

Stejně jako v ČR i v zahraničí existuje řada webů, které informují o problematice kybergroomingu a sextingu a upozorňují jak děti, tak dospělé, jak se těmito fenomény vyhnout. Například web národní společnosti pro prevenci týrání dětí (NSPCC) z Velké Británie nabízí pomoc dětem, které se cítí ohrožené. Mimo jiné také vytvořilo online preventivní návod pro rodiče, jak děti před kybergroomingem a online zneužitím ochránit (NSPCC, n.d.). Na rodiče sází i organizace TheChildren's Society, které na svém webu poskytuje rodičům návod, jak děti udržet v bezpečí v online světě (The Children's Society, n.d.).

Preventivních programů realizovaných ve školách nebo webových preventivních aktivit bychom po světě našli spoustu dalších, protože ale cílem této práce není systematické review preventivních programů, uvádíme jen pár příkladů.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Děti mají od útlého dětství neomezený a často i nekontrolovaný přístup k počítači nebo telefonu s připojením k internetu (Kopecký & Szotkowski, 2017). To je ideální situace pro rozvoj rizikových jevů spojených s technologiemi. Mezi ně patří i kybergrooming a sexting. V České republice byla provedena řada výzkumů na tato témata. Mezi alarmující zjištění patří, že polovina dětí je v kontaktu s někým, koho zná jen z internetu a pětina z nich se sešlo s někým cizím (Kopecký & Szotkowski, 2017; Bedrošová et al., 2018). Prevalence sextingu u českých dětí není o moc menší. 40 % dětí přijalo sexuálně laděnou zprávu, 25 % dětí poslalo sexuální textovou zprávu, 16 % dětí poslalo svoji intimní fotografii a 6 % dětí poslalo sexuálně laděné video (Kopecký & Szotkowski, 2017). S rozšířením těchto rizikových jevů přirozeně začaly vznikat i preventivní programy.

Výzkumný problém této studie můžeme rozdělit na dvě části. První z nich bylo na základě poznatků o efektivní primární prevenci vytvořit preventivní program kybergroomingu a sextingu. Druhá část je pilotní implementace a následná evaluace, abychom ověřili, zda je program skutečně efektivní. Na základě zjištěných poznatků bude poté preventivní program upraven.

4.1 Cíle výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy

Hlavním cílem výzkumu je vytvoření metodiky pro preventivní program kybergroomingu a sextingu ve skautských oddílech. Na základě výzkumného problému jsme si vytyčili dva dílčí cíle práce:

1. **Výzkumný cíl:** Sestavení pilotní metodiky preventivního programu.
2. **Výzkumný cíl:** Ověření použitelnosti a efektu programu na základě pilotní implementace.

První výzkumný cíl můžeme označit jako tvůrčí činnost, při které na základě teoretických evidence based poznatků a vlastních zkušeností z praxe vznikla metodika pro preventivní program. V rámci výzkumu této diplomové práce se soustředíme zejména na druhý výzkumný cíl.

Podle výzkumného problému a cílů výzkumu jsme sestavili výzkumné otázky a hypotézy. Hypotéza 1 vychází z výzkumné otázky 1 a hypotéza 2 vychází z výzkumné otázky 2.

VO 1: Snížilo se skóre rizikovosti skautů a skautek po proběhlém programu?

H1: Získané skóre rizikovosti po programu bude nižší než před programem.

VO 2: Zlepšily se znalosti skautů a skautek ohledně kybergroomingu a sextingu?

H2: Získané skóre informovanosti po programu bude vyšší než před programem.

VO 3: Jak hodnotí skauti a skautky proběhlý program?

VO 4: Jak hodnotí program vedoucí?

5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

Vzhledem k výzkumnému problému a cílům výzkumu jsme výzkum pojali jako pilotní implementaci preventivního programu. Aby bylo možné získat data k ověření funkčnosti programu, jednalo se o smíšený výzkum, který kombinuje kvantitativní pretest-posttest design s kvalitativní evaluací. Kvantitativní výzkum užívá deduktivní princip, kterým ověřujeme stanovené hypotézy. K ověřování se využívá dat z experimentů, pozorování, testů nebo dotazníků. Oproti tomu kvalitativní výzkum využívá induktivní princip, kdy si výzkumník předem určí výzkumné téma a otázky a na základě sběru dat a jeho následné analýzy může postupně měnit plán výzkumu. Smíšený model výzkumu využívá jak kvantitativního, tak kvalitativního výzkumu. Máme tak možnost využít rozmanité přístupy ve sběru dat, různé metody analýzy, a tak získat více a přesnější odpovědi na své otázky (Hendl, 2016).

Jako metody získání dat jsme zvolili dvě dotazníková šetření jak s kvantitativními otázkami, zejména četnostmi, tak s kvalitativními dotazy. Dotazník je nejčastěji využíván ve statistickém měření. Můžeme říci, že jde o formulář, do kterého respondenti vyplňují žádané informace např. o své osobě, svých názorech, pocitech, hodnotách apod. (Hendl & Remr, 2017). Mezi výhody se řadí úspora času a financí, nevýhody dotazníků ale jsou menší flexibilita otázek nebo nesrozumitelnost pro respondenty (Ferjenčík, 2010). Dále jsme provedli skupinový rozhovor. Při skupinovém rozhovoru získáváme odpovědi na předem připravená témata a využíváme skupinové dynamiky, kdy na sebe účastníci skupiny mohou reagovat. Proto se doporučuje velikost skupiny 6-12 osob. Výhodou skupinového rozhovoru oproti individuálnímu rozhovoru je již zmíněná dynamika, která přispívá k odhalování dalších témat, která by jednotlivce nemusela napadnout (Hendl & Remr, 2017). Zároveň získáme větší množství informací za stejnou dobu než při rozhovorech s jednotlivci a podané odpovědi mají větší informační kvalitu, protože respondenti si jsou vědomi hodnocení skupinou (Hendl, 2016). Nevýhodou je potřebná větší připravenost a zkušenosti výzkumníka se skupinovými procesy. Výzkumník by si také měl dát pozor, aby se do skupiny zapojil každý její člen (Hendl & Remr, 2017).

5.1 Metody získávání dat

Jak již bylo zmíněno, ve výzkumu jsme využili dvou dotazníků pro skauty a skautky, tedy účastníky preventivního programu a skupinového rozhovoru s vedoucími daných oddílů, kteří preventivní program prováděli. Oba dotazníky vycházely z dotazníku konstruovaného a využitého v již realizovaném bakalářském výzkumu (Pavelková, 2020). Nebylo proto již potřeba dělat pilotní ověření dotazníků.

5.1.1 Dotazník před programem

První dotazník byl respondentům předložen před preventivním programem, skládá se z 30 otázek a jeho vyplnění zabralo 8 minut. Dotazník se skládal ze čtyř částí. V první části jsme se ptali na základní údaje respondentů. V druhé části nás zajímalo, jaké sociální sítě respondenti používají, jak se na nich chovají a jak si chrání soukromí. U každé zvolené sociální sítě jsme se podle fungování sítě ptali, zda si respondenti např. přidávají do přátel i lidi, které neznají, jestli své účty mají nastavené jako soukromé nebo veřejné nebo například komu sledování potvrdí. Třetí oblast zjišťovala znalosti kybergroomingu. Zda respondenti kybergrooming znají, zda si uvědomují jeho nebezpečí apod. Poslední oblast byla obdobná, ale týkala se sextingu. Zde jsme zahrnuli i modelové otázky ohledně právních dopadů sextování.

Tab. 1: Ukázka položek dotazníku před

Oblast	Význam položek a příklad	Počet otázek
Všeobecné údaje	Základní informace o respondentech - <i>Kolik je ti let?</i> - <i>Jaké je tvé pohlaví?</i>	4
Sociální sítě	Jaké sociální sítě respondenti používají? Jak si na nich chrání soukromí? - <i>Jsi aktivní na některé z těchto sociálních sítí?</i> - <i>Máš svůj TikTok nastavený jako veřejný nebo soukromý?</i> - <i>Potvrdíš sledování na Instagramu i lidem, které neznáš z reálného života?</i>	14
Kybergrooming	Jaké znalosti mají respondenti o kybergroomingu? - <i>Napiš, co je to kybergrooming</i> - <i>Hrozí ti nějaká rizika, když se sejdeš s někým, koho znáš jen přes internet?</i>	5
Sexting	Jaké znalosti mají respondenti o sextingu? - <i>Čím je sexting nebezpečný?</i> - <i>15letá dívka posle fotografii „nahoře bez“ svému 22letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal. Kdo z nich porušuje zákon?</i>	7

Pozn.: V příloze číslo 3 nalezneme plné znění dotazníku.

5.1.2 Dotazník po programu

Druhý dotazník byl opět administrován skautům a skautkám. Tentokrát ho vyplňovali přibližně dva měsíce po ukončení programu. Dotazník se skládal z 37 otázek, kdy první 4 oblasti dotazníku byly otázkami totožné s prvním dotazníkem a byla zde přidána série otázek ke zhodnocení programu. Zde nás zajímalo, na kolika schůzkách z programu byli a poté, jak ho hodnotí. Kromě kvantitativního hodnocení známkami jako ve škole nás zajímalo i hodnocení slovní. Ptali jsem se, co se respondentům líbilo, co ne, co by případně změnili nebo přidali.

Tab. 2: Ukázka hodnotících položek dotazníku po

Oblast	Význam položek a příklad	Počet otázek
Hodnocení programu	Zpětná vazba účastníků programu	8
	- <i>Vzpomeneš si na nějakou aktivitu, která tě hodně bavil/a?</i>	
	- <i>Byla nějaká aktivita, která tě vůbec nebavil/a?</i>	
	- <i>Jak bys program oznámkoval/a?</i>	
	- <i>Dozvěděl/a ses během programu něco nového? Co?</i>	

Pozn.: V příloze číslo 4 nalezneme plné znění dotazníku.

5.1.3 Skupinové interview s vedoucími

Kvalitativní část výzkumu jsme pojali jako skupinové interview s vedoucími, kteří program ve svých oddílech realizovali. Na základě realizátory výzkumu navržených dat vznikly dvě skupiny, jedna se 4 účastníky a druhá s 6 účastníky. Setkání probíhalo jako videohovor na webové aplikaci Google Meet. Účastníci byli na začátku seznámeni s průběhem videohovoru a byli požádáni o možnost videohovor nahrávat z důvodu pozdější transkripce. Dále byli účastníci požádáni, aby každý program zhodnotil a aby na sebe reagovali. Poté jim byly kladeny otázky, na které během vlastního hodnocení neodpověděli.

Příklady otázek:

- Jak se ti s metodikou pracovalo? Šlo by podle ní program realizovat i bez předchozího zaškolení?
- Co u vás hodně fungovalo?
- Co děti až tak nebavilo, co nefungovalo?
- Změnil/a bys něco?
- Přidal/a bys něco?
- Jaké byly reakce dětí?

6 PRŮBĚH VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ SOUBOR

Výzkum probíhal od srpna 2021 do ledna 2022 a skládal se z několika fází. V první fázi byla na základě teoretických poznatků z první části práce vytvořena metodika pro preventivní program kybergroomingu a sextingu ve skautských oddílech. Následovalo proškolení vedoucích, kteří preventivní program ve svých oddílech prováděli. Školení probíhalo ve dvou termínech v říjnu 2021 jako videohovor přes Google Meet. Struktura školení byla v obou termínech totožná. Nejdříve byli účastníci seznámeni s teoretickým rámcem kybergroomingu a sextingu a následně s nimi byl probrán celý program, aktivita po aktivitě. V průběhu celého školení se účastníci mohli dotazovat na věci, které jim nebyly jasné nebo které je zajímaly. Následovalo vyplnění dotazníku před programem skauty a skautkami a bezprostředně na to navazovala čtvrtá fáze výzkumu, a to uskutečnění preventivního programu v jednotlivých oddílech. Preventivní program bude popsán níže, v kapitole 7. Tato fáze trvala od listopadu 2021 do poloviny prosince 2021. Během této doby byla vedoucím provádějícím program k dispozici realizátorka výzkumu na dálku skrze sociální sítě a telefon. Toto vedoucí využili například při problémech s dotazníkem, při převádění části programu do online verze z důvodu pandemie covid 19 apod. Vedoucí mohli kontakt využít i v případě potřeby řešení krizových situací spojených s programem nebo v případě potřeby debriefingu. Nikdo však tuto možnost nevyužil. Po dokončení programu ve všech oddílech bylo provedeno skupinové interview s vedoucími. Poslední fází bylo vyplnění dotazníku po programu dětmi, které prošly programem. Ten vyplňovaly přibližně 2 měsíce od realizování programu v jejich oddíle.

6.1 Sběr dat

Jak již bylo zmíněno výše, sběr dat probíhal od listopadu 2021 do ledna 2022. Výběr oddílů do výzkumu probíhal během září a října 2021 pomocí metody příležitostného výběru. Ten je dle Miovského (2006) „velmi efektivní a rychlý způsob kontaktování potenciálních účastníků, který bývá většinou také účinný z hlediska saturace.“ Na skautských facebookových skupinách byl přidán krátký inzerát popisující výzkum s nabídkou možnosti se do výzkumu zapojit. Zájem projevilo 11 oddílů. Dva oddíly následně spolupráci odmítly

z důvodu nedostatku času a jeden oddíl z důvodu nevyhovujícího věku. Do výzkumu se nakonec zapojilo 8 oddílů. Základní soubor výzkumu tvořili skauti a skautky registrované v organizaci Junák – český skaut, z.s., těch v roce 2021 bylo v organizaci registrováno 14 950 (Junák – český skaut, z.s., 2021). Počet oddílů s danou věkovou kategorií se bohužel nedá zjistit, protože oddíly mohou být smíšené s mladšími i staršími členy.

6.2 Etické hledisko a ochrana soukromí

Před začátkem výzkumu byli informováni rodiče respondentů mladších 18 let ohledně probíhajícího programu a zapojení oddílu do výzkumu. Informováni byli skrze e-mail, který jim poslali vedoucí oddílů. Ten jim byl poskytnut realizátory výzkumu. V textu e-mailu byl krátce popsán kybergrooming a sexting, kontakty na realizátory v případě dotazů a možnost odmítnout účast dítěte ve výzkumu. V příloze číslo 5 naleznete úplné znění e-mailu pro rodiče.

Účast ve výzkumu byla dobrovolná i pro samotné děti, které ji mohly odmítnout. Před zahájením výzkumu byli účastníci informováni o jeho průběhu. Dotazníky byly anonymní. Abychom mohli spárovat dotazník před a dotazník po, respondenti vyplňovali své unikátní identifikační heslo složené z 6 znaků. Dále vyplňovali identifikační kód společný všem členům jednoho oddílu. Žádná z otázek v dotazníku nebyla povinná. Pro případné dotazy byly v dotazníku uvedeny kontakty na výzkumníky. K nahrávání skupinových interview byl udělen všem účastníkům ústní souhlas. Při transkripci interview byla data anonymizována.

Protože pro některé děti může být kybergrooming a sexting citlivé téma, všichni vedoucí byli, ještě před zahájením programu, proškoleni ohledně vhodné komunikace. Mezi doporučeními pro vedoucí bylo např. nevyptávat se na vlastní zkušenosti dětí s danými tématy, aby nevyvolaly špatné vzpomínky a traumata. Pokud by viděli, že jsou témata pro někoho náročná, nerozebírat to více před celou skupinou, ale o samotě s dítětem. Dále byly probrány postupy v případě zjištění, že je někdo z dětí obětí kybergroomera. Doporučené bylo na konci každé lekce ze sebe témata „setřepat“, aby všichni odcházeli s čistou hlavou.

6.3 Výběrový soubor

Výběrový soubor se skládal z dětí registrovaných ve výchovné kategorii skauti a skautky v organizaci Junák – český skaut, z. s. a jejich vedoucích. Celkem se do výzkumu

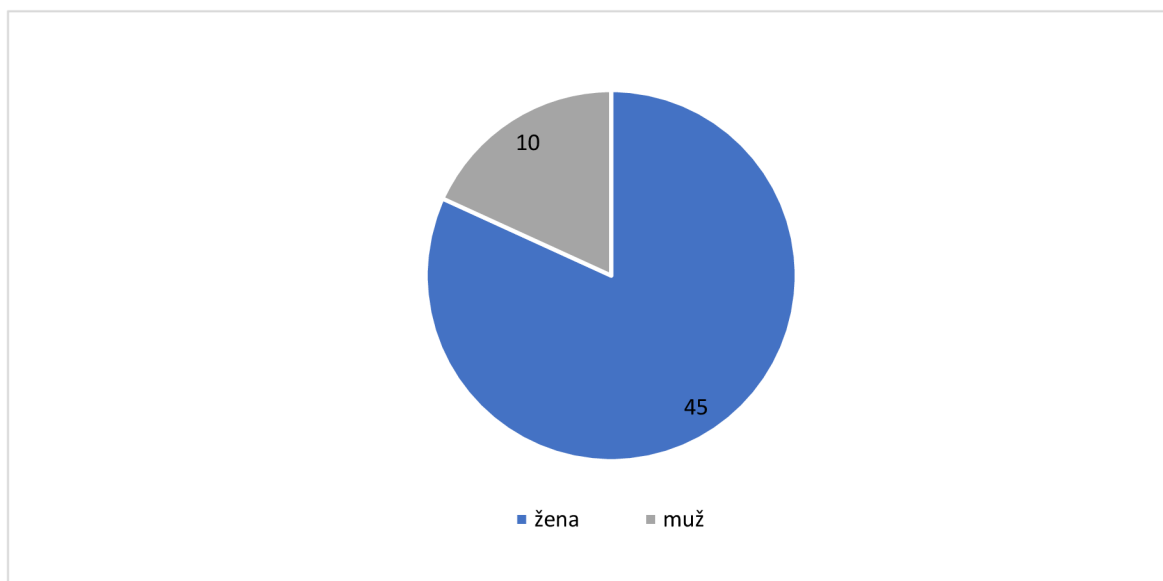
zapojilo 8 oddílů. Dotazník před vyplnilo 84 respondentů, dotazník po vyplnilo 79 respondentů. Skupinového interview se účastnilo celkem 10 vedoucích. Do výzkumného souboru jsme zařadili jen respondenty, jejichž dotazníky bylo možné spárovat přes unikátní identifikační kódy, jež měli respondenti vyplnit. Z výzkumného souboru jsme celkem vyřadili 29 respondentů za první dotazník a 24 respondentů za druhý dotazník, všechny z důvodu nemožnosti dotazníky spárovat. Celkem jsme tedy spárovali dotazníky od 55 respondentů. Průměrný věk respondentů byl 13 let. Nejmladší respondent měl 11 let a nejstarší 17 let.

Tab. 3: Charakteristiky skautů a skautek z hlediska věku

	Průměr	Sm. odch.	Min	Max
Věk	12,87	1,41	11	17

Z hlediska pohlaví je ve výzkumném souboru značná převaha žen. Z 55 respondentů je zde 45 žen a 10 mužů. Muži byli ve dvou oddílech.

Graf 3: Pohlaví respondentů

Od vedoucích oddílů jsme základní údaje nezjišťovali.

7 PREVENTIVNÍ PROGRAM

Preventivní program byl sestaven na základě poznatků z teoretické části práce a zkušeností autorky metodiky, které čerpá jak z vedení preventivních programů na základních a středních školách, tak z vedení skautského oddílu.

Hlavním cílem programu je seznámit skauty a skautky (dále také jako „děti“) s fenomény kybergroomingu a sextingu. Dílčími cíli metodiky je upozornit na jejich nebezpečí a rizika a zejména naučit děti vhodné strategie, jak se těmto fenoménům bránit a seznamovat se na internetu bezpečně. Cílem programu tedy není dětem seznamování přes internet zakazovat nebo je od něj zastrašovat, protože v dnešní technologické době se téměř každý s někým přes internet seznámil a můžeme to již považovat za normální a běžný způsob seznamování se.

7.1. Popis programu a materiálů k němu

Celý program je rozdělen na 3 části, tedy 3 lekce. Každá lekce má časovou dotaci 90 minut. Program je sestaven tak, aby bylo možné program provést na skautských schůzkách, ideálně po sobě následujících. V případě potřeby je možné program upravit a provést ho například na jednodenní nebo víkendové výpravě, či na táboře. Také každá lekce se skládá ze tří částí. V první části je vždy úvod lekce a krátká hra na uvolnění atmosféry. Následně hlavní jádrová část lekce se stěžejními aktivitami na témata kybergroomingu a sextingu. Nakonec reflexe a ukončení.

První dvě schůzky jsou založené na příběhu pojatém jako strukturované drama se dvěma hlavními postavami. Dívkou Ikram a chlapcem Darenem, kdy jeden z dvojice je potenciální kybergroomer, kterého hraje vedoucí a za druhou postavu jednájí děti. Cílem první lekce je uvědomění si rizik spojených se sextingem a znalost bezpečného seznamování se přes internet. Druhá lekce se zaměřuje zejména na kybergrooming a hlavním cílem tedy je uvědomění si rizik setkávání s cizími lidmi a strategie bezpečného setkávání se s internetovými přáteli. Třetí lekce má jako hlavní část kvíz na kybergrooming a sexting, aby si děti nově nabyté informace, znalosti a dovednosti utřídily a upevnily.

K preventivnímu programu byla sestavena metodika, tedy jakýsi návod, jak s programem pracovat. Metodika má celkovou délku 36 stránek, z toho 11 stránek úvodní

teoretická část a 25 stránek samotný popis lekcí a jednotlivých aktivit. V rámci teoretické části metodiky čtenáře, a tedy budoucí lektory, krátce seznamujeme s teoretickým pozadím kybergroomingu a sextingu. Dále s informacemi ohledně vhodné a účinné prevence a požadavky na vedoucí. Mezi těmi je například věk nad 18 let z důvodu náročností témat, dobrá znalost témat nebo otevřenost se s dětmi o tématech bavit a odpovídat na jejich dotazy. Také zde krátce lektory upozorňujeme na riziko retraumatizace při diskuzích a jak se tomu vyhnout. Ve druhé části metodiky nalezneme podrobně popsany program po jednotlivých lekcích. Každá lekce má vymezené své vlastní cíle, motivaci k aktivitám, pomůcky a časový harmonogram. Dále podrobně popsané aktivity, aby je byl každý, kdo si metodiku přečte, schopný vykonat.

Protože je tato diplomová práce pojatá jako pilotní ověření funkčnosti metodiky, která se bude dále na základě získaných dat upravovat, nepřikládáme metodiku do příloh. Nepřejeme si, aby byla metodika užívána, dokud nebude upravena, dokončena a oficiálně publikována. Níže uvádíme ukázky z metodiky.

Obr. 1: Příklad harmonogramu lekce

HARMONOGRAM PROGRAMU:

NÁZEV ČINNOSTI (JEDNOTLIVÉ TECHNIKY)	ČAS (MIN)
ÚVODNÍ ČÁST LEKCE	
1. Úvod programu	5
2. Dotazník	15
3. Antivirus, malware a virus	10
HLAVNÍ ČÁST LEKCE	
1. Vytvoření sociální sítě a profilu	15
2. Nová žádost o přátelství	10
3. Fotky	10
ZÁVĚR LEKCE	
1. Reflexe	15
2. Třepačka	5

Obr. 2: Příklad aktivity

2. VIRUS A ANTIVIRUS (10 MIN)

HLAVNÍ CÍL: Aktivizace dětí, uvolnění energie, rozproudění energie, relaxace

SPECIFICKÉ CÍLE: Nalazení se na kolektiv, ztráta ostychu a studu, podpora týmového snažení

MOTIVACE: Už jste si někdy do počítače stáhli vir? Pojdte se před dalšími ochránit.

POSTUP: Děti si v duchu vyberou dvě různé osoby. 1 osoba bude vir a druhý antivir. Celou dobu se musí snažit stát tak, aby mezi ní a "virem" stál antivir. Tedy aby byla před virem uchráněna. Poté Vedoucí dětem řekne, že se mají po klubovně začít pohybovat (chodit, či běhat). Po chvíli Vedoucí hru stopne a děti si zkontrolují, jestli před virem zůstaly uchráněny, nebo ne.

POTŘEBY A POMŮCKY: volný prostor

VÝSTUPY: Děti se rozpohybují, naladí na další práci a na kolektiv oddílu.

REFLEXE: Pokud není potřeba bezprostředně, postačí až na konci lekce.

8 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

Analýza dat probíhala v několika fázích. Nejprve jsme zpracovávali kvantitativní data z dotazníků před programem a po programu. Na začátku jsme provedli kontrolu a vyčištění dat, na základě které jsme vyřadili nevyhovující dotazníky. Poté jsme oba dotazníky sloučili do jednoho sešitu. U většiny otázek měli respondenti možnost kromě nabízených odpovědí doplnit i vlastní odpovědi. Ty jsme poté rozřídili do kategorií a pomocí číslic okódovali. Následně jsme vypracovali deskriptivní statistiky obou dotazníků a ty mezi sebou srovnávali. I přesto, že máme jen dvě hypotézy, statisticky jsme počítali a porovnávali více položek dotazníku, abychom potvrdili, zda se výsledky posunuly nebo neposunuly.

Ve druhé fázi jsme analyzovali kvalitativní data z obou dotazníků. Tato data jsme okódovali a u relevantních otázek vypočítali četnosti odpovědí. Následně jsme mezi sebou jednotlivé otázky porovnávali a dávali do souvislostí. Nakonec jsme provedli analýzu dat ze skupinových rozhovorů. Po transkripci rozhovorů jsme je také okódovali a provedli obsahovou analýzu.

8.1 Analýza dat dotazníků pro skauty a skautky

První část obou dotazníků obsahovala sérii otázek ohledně sociálních sítí respondentů. Zajímalo nás, jaké sociální sítě respondenti užívají a jak je užívají ve smyslu ochrany soukromí. Nejdříve jsme se respondentů zeptali, jaké sociální sítě mají. V našem výzkumném souboru je nejvíce využívány Whatsapp a Instagram, a to jak před preventivním programem, tak po něm, jsou využívány 80 % respondentů. Nejméně je používán Facebook, který mělo 7 respondentů (13 %) před programem a 9 (16 %) po něm. U žádné sociální sítě se neprojevil vliv programu na její užívání, potvrzuje to i test chí kvadrát, $\chi^2(6, N = 55) = 0,611; p = 0,996$.

Tab. 4: Využívání sociálních sítí (n1 = 55, n2 = 55)

	Dotazník PŘED		Dotazník PO	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Whatsapp	44	80	43	78
Instagram	44	80	44	80
Snapchat	27	49	26	47
Messenger	21	38	23	42
Tik Tok	21	38	21	38
Facebook	7	13	9	16
Jiné	6	11	8	15

Pozn.: Respondenti měli možnost zaznačit více odpovědí.

Na základě zvolených odpovědí se respondentům zobrazily další otázky ohledně jednotlivých sociálních sítí. Zařadili jsme otázky na Instagram, Snapchat, Messenger, Facebook a Tik Tok, protože jsme je považovali za nejvíce užívané sociální sítě danou věkovou kategorií. Whatsapp jsme nezařadili z důvodu, že se váže na telefonní číslo a uživatele bez něj nelze kontaktovat.

U Facebooku a Messengeru jsme se ptali na celkový počet přátel a také počet neznámých lidí v přátelích. Respondenti mají mezi přáteli přidané poměrně málo lidí, průměrně 12 v prvním dotazníku a 14 ve druhém dotazníku. Co se týká počtu neznámých lidí mezi přáteli, v prvním i druhém dotazníku měli pouze dva respondenti mezi přidanými přáteli 10 cizích lidí.

Tab. 5: Počet přátel na Facebooku a Messengeru (n1 = 23, n2 = 25)

	Dotazník PŘED	Dotazník PO
Průměr	12,27	14,57
Směrodatná odchylka	22,90	27,33
Medián	20	20
Modus	10	10
Min	5	2
Max	100	150

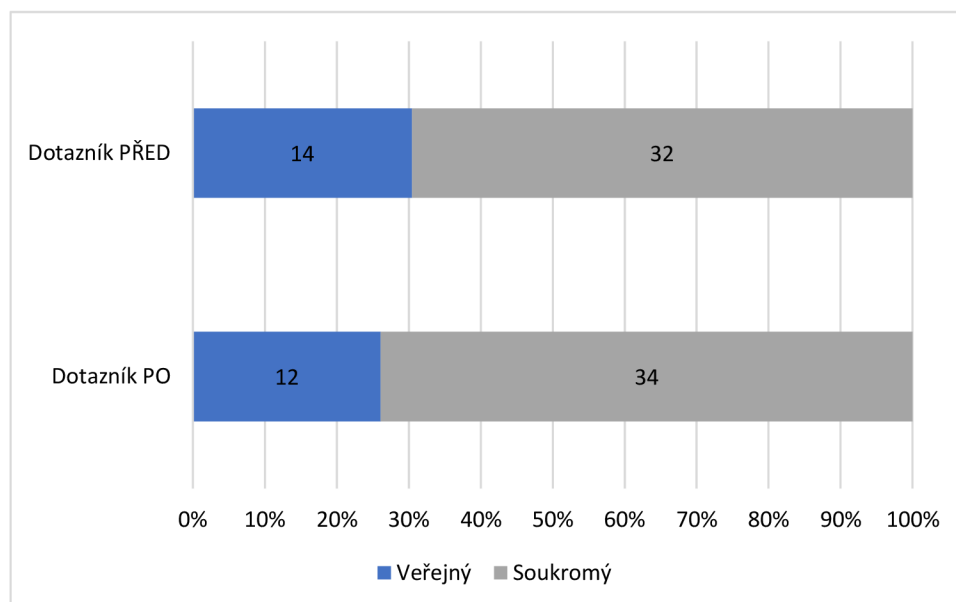
Další otázka se týkala přidávání cizích lidí mezi přátele. Jak už vyplývá z výsledků otázky ohledně počtu neznámých lidí mezi přáteli na Facebooku nebo Messengeru, respondenti žádosti o přátelství potvrzují jen když člověka znají osobně, nebo pokud jim kamarádi potvrdí, o koho se jedná.

Tab. 6: Za jakých okolností respondenti potvrdí žádost o přátelství od cizího člověka (Facebook n1 = 17, Messenger n1 = 26, Facebook n2 = 14, Messenger n2 = 24)

	PŘED				PO			
	Facebook		Messenger		Facebook		Messenger	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Hned si ho přidají	0	0	0	0	0	0	0	0
Přidají si ho, pokud mají hodně společných přátel	0	0	0	0	0	0	1	4
Přidají si ho, když jim kamarád potvrdí, kdo to je	4	24	4	15	3	18	4	15
Přidají si ho, až když ho osobně poznají	13	76	22	85	11	65	20	77

Ohledně Instagramu jsme se respondentů ptali na nastavení soukromí jejich profilu a potvrzení žádosti o sledování při nastaveném profilu jako soukromém. Na níže uvedeném grafu můžeme vidět, že počet soukromých účtů se zvýšil o dva z 32 (70 %) na 34 (74 %), toto zvýšení omezení soukromí ale nemůžeme považovat za signifikantní, $\chi^2(1, N = 92) = 0,214; p = 0,643$.

Graf 4: Nastavení soukromí u Instagramu (n1 = 46, n2 = 46)

I u Instagramu nás zajímalo, kdy respondenti potvrdí žádost o sledování od cizího člověka. V dotazníku před i v dotazníku po můžeme vidět, že při potvrzování žádostí jsou

respondenti spíše opatrní. Okamžitě by žádost o sledování potvrdily jen 2 děti (6 %) v dotazníku před a 1 dítě (3 %) v dotazníku po. Největší změnu se ukázala v potvrzení žádosti na základě společných sledujících. Z 6 dětí (19 %) se snížila na 1 dítě (3 %). Ani tyto změny však nejsou signifikantní, $\chi^2(3, N = 66) = 4,998; p = 0,172$.

Tab. 7: Za jakých okolností respondenti potvrdí žádost o sledování od cizího člověka na Instagramu (n1 = 32, n2 = 34)

	PŘED		PO	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Hned si ho přidají	2	6	1	3
Přidají si ho, pokud mají hodně společných sledujících	6	19	1	3
Přidají si ho, když jim kamarád potvrdí, kdo to je	10	31	13	38
Přidají si ho, až když ho osobně poznají	14	44	19	56

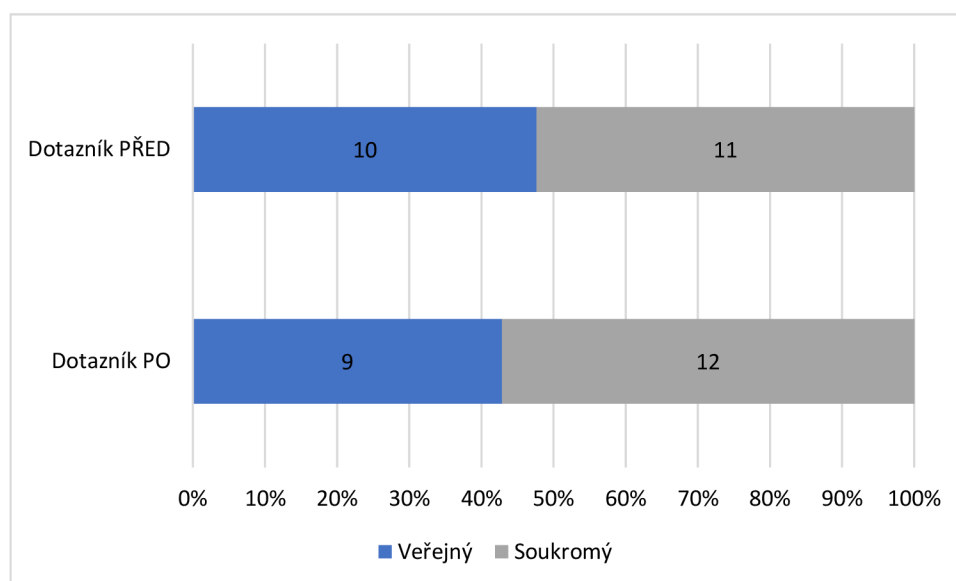
Průměrný počet neznámých sledujících na Instagramu před programem byl 35,07 ($SD = 67.02$), po programu se počet snížil na 23 ($SD = 41.44$).

Tab. 8: Počet sledujících na Instagramu, které respondenti osobně neznají (n1 = 46, n2 = 46)

	Dotazník PŘED	Dotazník PO
Průměr	35,07	23,00
Směrodatná odchylka	67,02	41,44
Medián	5	5
Modus	0	0
Min	0	0
Max	280	200

Stejnou sadu otázek jako u Instagramu jsme do dotazníku zařadili i se zaměřením na TikTok. Nastavení účtu na TikToku u respondentů zůstalo téměř stejné před programem i po něm. V dotazníku před mělo soukromý účet 11 respondentů (52 %) a v dotazníku po 12 respondentů (57 %). Toto zvýšení není signifikantní, $\chi^2(1, N = 21) = 0,096; p = 0,757$.

Graf 5: Nastavení soukromí u TikToku (n1 = 21, n2 = 21)

I strategie potvrzování žádostí o sledování zůstaly u TikToku téměř stejné před i po programu. Ani v jednom případě si žádný z respondentů neznámého člověka nepřidá hned. Nejvíce respondentů, 9 před (82 %) a 8 po (67 %).

Tab. 9: Za jakých okolností respondenti potvrdí žádost o sledování od cizího člověka na TikToku (n1 = 11, n2 = 12)

	PŘED		PO	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Hned si ho přidají	0	0	0	0
Přidají si ho, pokud mají hodně společných přátel	1	9	1	8
Přidají si ho, když jim kamarád potvrdí, kdo to je	1	9	3	25
Přidají si ho, až když ho osobně poznají	9	82	8	67

Oproti tomu celkový počet sledujících, které respondenti neznají se zvýšil. Z průměrného 22,43 ($SD = 44,16$) na průměr 29 ($SD = 62$).

Tab. 10: Počet sledujících na TikToku, které respondenti osobně neznají ($n_1 = 21$, $n_2 = 21$)

	Dotazník PŘED	Dotazník PO
Průměr	22,43	29,14
Směrodatná odchylka	44,16	62,00
Medián	3	3
Modus	0	0
Min	0	0
Max	150	250

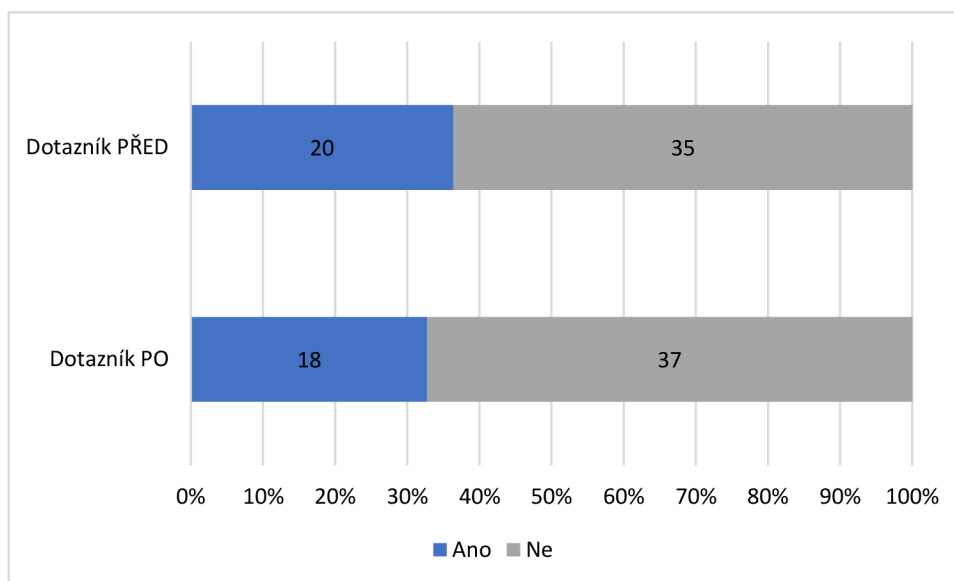
U sociální sítě Snapchat jsme se v dotazníku ptali, jakým způsobem respondenti posílají fotky (snapy). Většina z nich (96 %) před programem i po něm fotky posílá jen lidem, které zná. Před programem veřejně fotky posílal jen jeden respondent, zatímco po programu již nikdo. A naopak, lidem, které mají přidáné a nacházejí se zde i cizí lidé, po programu posílá fotky jedno dítě a před ním žádné.

Tab. 11: Způsob, jakým respondenti posílají fotky na Snapchatu ($n_1 = 27$, $n_2 = 27$)

	PŘED		PO	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Veřejně	1	4	0	0
Jen těm, které mají přidáné a jsou mezi nimi i cizí lidé	0	0	1	4
Jen lidem, které znají	26	96	26	96

Zajímalo nás, zda by si respondenti psali s člověkem, kterého neznají. V dotazníku před programem by si s cizím člověkem psalo 20 dětí (36 %), v dotazníku po se tento počet snížil na 18 (33 %). Ani zde se vliv programu neprokázal, $\chi^2(1, N = 110) = 0,161$; $p = 0,688$.

Graf 6: Zda by si respondenti psali s cizím člověkem (n1 = 55, n2 = 55)

Poslední otázkou, kterou jsme zjišťovali chování respondentů na sociálních sítích se týkala strategií, které děti užívají k ověřování identity cizích lidí. Před i po programu u cizích lidí respondenti nejvíce kontrolují počet společných přátel. Před programem tuto strategii využívalo 31 dětí (56 %), po něm 39 (71 %). Častá je také kontrola přidaných fotografií, před odpověď vybralo 28 respondentů (51 %), po 34 (61 %) a kontrola délky existence profilu. Nově v dotazníku po byly označeny odpovědi zaslání fotografie s napsaným jménem a telefonování bez webkamery, obě možnosti v jednom případě (2 %). Ač změny ve strategiích ověřování identity cizích lidí můžeme vidět, na základě testu chí kvadrát nemůžeme konstatovat, že by byly signifikantní, $\chi^2(7, N = 55) = 3,866; p = 0,795$.

Tab. 12: Ověření identity na sociálních sítích (n1 = 55, n2 = 55)

	Dotazník PŘED		Dotazník PO	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Kontrola společných přátel	31	56	39	71
Kontrola přidaných fotografií daným člověkem	28	51	34	62
Kontrola, jak dlouho profil existuje	12	22	23	42
Ověření identity přes přátele	2	4	6	11
Zaslání fotografie daného člověka	2	4	2	4
Telefonování s webkamerou	2	4	2	4
Fotografie člověka s napsaným jménem	0	0	1	2
Telefonování bez webkamery	0	0	1	2

Pozn.: Respondenti měli možnost zaznačit více odpovědí.

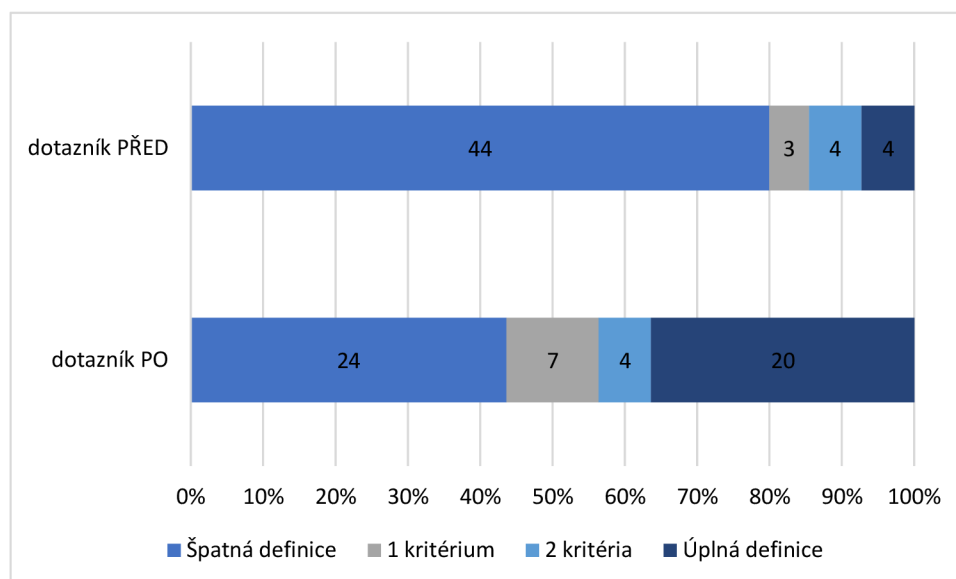
Sada otázek týkající se kybergroomingu začala ověřením znalosti definice. Tato otázka byla otevřená, respondenti měli možnost napsat krátký text. Následně jsme odpovědi hodnotili kvalitativně a definice jsme oskórovali pomocí tří kritérií.

1. Respondent ví, že se jedná o internetového predátora,
2. který se snaží získat důvěru oběti,
3. aby ji mohl vylákat na schůzku.

Na základě toho mohli respondenti získat 1–3 body. Mezi správné odpovědi jsme zařadili například: „Predátoři na internetu se důvěrně seznámí s především mladými oběťmi po kterých poté vymáhají nahé fotky nebo videa a pak je s těmi fotkami mohou vydírat“, „Falešné přátelství na internetu za účelem vylákat oběť ven a ublížit jí“, „Kybergrooming je to že se někdo vydává za někoho jiného a po navázání důvěrných vztahů svou oběť vyzve k setkání.“ Jako nesprávné jsme hodnotili například tyto odpovědi: „Asi určitý typ šikany přes internet“, „Vydírání lidí přes internet“, „Internetová závislost.“

V dotazníku před programem špatnou definici napsalo 44 respondentů (80 %), v dotazníku po programu úplně špatnou definici napsalo už jen 24 respondentů (44 %). Zatímco správná definice se třemi kritérii se ze 4 respondentů (7 %) před programem zvýšila na 20 respondentů (36 %) po programu. Pomocí testu chí kvadrát jsme ověřili, že zlepšení znalostí u definice kybergroomingu je vysoce signifikantní, $\chi^2(3, N = 55) = 18,149$; $p = 0,000$.

Graf 7: Definice kybergroomingu

n1 = 55, n2 = 55

V další otázce nás zajímalo, komu by se respondenti svěřili v případě potíží spojených s kybergroomingem. Odpovědi se v obou dotaznících až na malé odlišnosti téměř nelišily. Nejvíce by se svěřovali rodičům nebo podobně starému kamarádovi/kamarádce. Nejméně dětí by se svěřilo učiteli nebo vedoucímu v jiném kroužku. V dotazníku před jeden respondent označil možnost, že by se neměl komu svěřit. V dotazníku po již tuto možnost nezvolil nikdo. Podrobné výsledky uvádíme v tabulce níže.

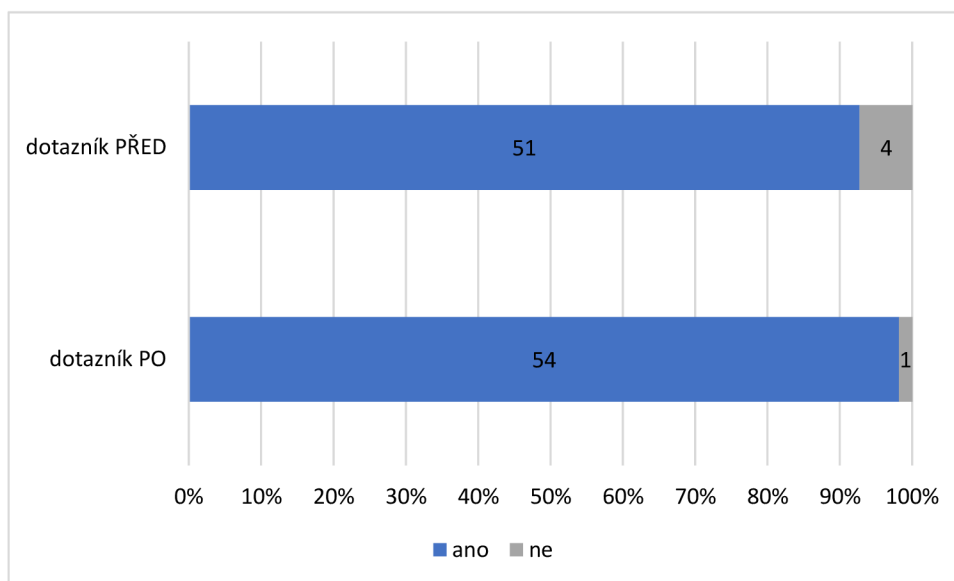
Tab. 13: Komu by se respondenti svěřili v případě potíží (n1 = 55, n2 = 55)

	Dotazník PŘED		Dotazník PO	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Mámě	48	87	45	82
Tátovi	39	71	35	64
Podobně starému kamarádovi/kamarádce	34	62	35	64
Někomu jinému z rodiny	23	42	28	51
Vedoucí/mu ve skautu	20	36	21	38
Školnímu psychologovi	12	22	12	22
Učiteli	9	16	10	18
Vedoucí/mu v jiném kroužku	4	7	6	11
Nikommu	1	2	0	0

Pozn.: Respondenti měli možnost zaznačit více odpovědí.

V dalších otázkách jsme se zabývali riziky kybergroomingu. Nejprve nás zajímalo, zda je podle dětí nebezpečné setkat se s někým, koho znají jen z internetu. Před i po programu si téměř všichni respondenti setkání s někým cizím považují za rizikové. V dotazníku po programu se tento počet zvýšil na 54 respondentů (89 %).

Graf 8: Zda hrozí nějaká rizika při setkání s někým cizím (n1 = 55, n2 = 55)

Poté nás zajímalo, jaká rizika jim podle nich hrozí. Respondenti si měli možnost vybrat z nabízených odpovědí a také vypsát vlastní odpovědi. Z vlastních odpovědí vzešla v obou dotaznících možnost znásilnění, kterou v dotazníku před vypsalo 6 dětí (12 %), v dotazníku po programu 2 respondenti (4 %). Nejvíce byly voleny možnosti „bude mi ublíženo“, tu zvolilo 46 dětí (90 %) a 53 dětí (96 %) a „bude mě chtít někam odvést“, kterou vybralo 43 dětí (84 %) a 51 dětí (93 %). Přesné četnosti všech možností uvádíme v tabulce 14.

Tab. 14: Jaká rizika hrozí při setkání s někým cizím (n1 = 55, n2 = 55)

	Dotazník PŘED		Dotazník PO	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Bude mi ublíženo	46	90	53	96
Bude mě chtít někam odvést	43	84	51	93
Bude to někdo jiný	40	78	50	91
Okrade mě	33	65	38	69
Budu zklamaný/á	9	18	17	31
Znásilní mě	6	12	2	4

Pozn.: Respondenti měli možnost zaznačit více odpovědí.

Respondenti, kteří zvolili možnost, že nehrozí žádná rizika při setkání s někým cizím odpovídali na otázku, proč je to podle nich bezpečné. V dotazníku před odpovídaly 4 děti, které ve 3 případech (75 %) zvolily možnost „dokážu si zjistit, o koho se jedná“ a dvakrát (50 %) vybraly možnost „dokážu člověka dostatečně poznat, abych mu mohla věřit“.

Ve druhém dotazníku již odpovídal jen jeden respondent, který vybral všechny nabízené možnosti.

Tab. 15: Proč je bezpečné se setkat s někým cizím (n1 = 4, n2 = 1)

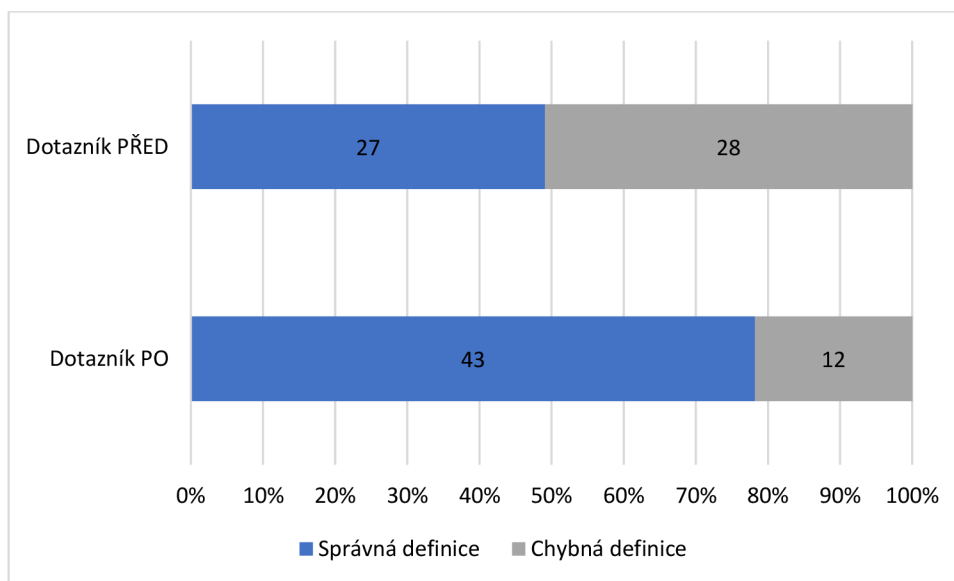
	Dotazník PŘED		Dotazník PO	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Dokážu si zjistit, o koho se jedná	3	75	1	100
Dokážu člověka dostatečně poznat, abych mu mohl/a věřit	2	50	1	100
Setkání proběhne na veřejném místě	0	0	1	100

Pozn.: Respondenti měli možnost zaznačit více odpovědí

Podobnou sadu otázek jsme respondentům položili i ohledně sextingu. Definicí sextingu jsme nerozdělovali na více kritérií, respondenti ji tedy mohli napsat buď celou správně nebo špatně. Mezi správné definice jsme zařadili například: „*Je to posílání erotických zpráv, fotografií, videí či jiných souborů. Později může predátor tyto materiály použít k vydírání. Navíc je toto jednání myslím do 18 protizákonné,*“ „*když někomu posíláme nahé nebo nějaké lechtivé fotky,*“ „*Odesílání sexuálních zpráv nebo fotek.*“ Jako nesprávné jsme ohodnotili například tyto odpovědi: „*fotografie z přimucení,*“ „*nevím, co to znamená, ale myslím, že je to něco nezákonného,*“ „*Obtěžování na internetu.*“

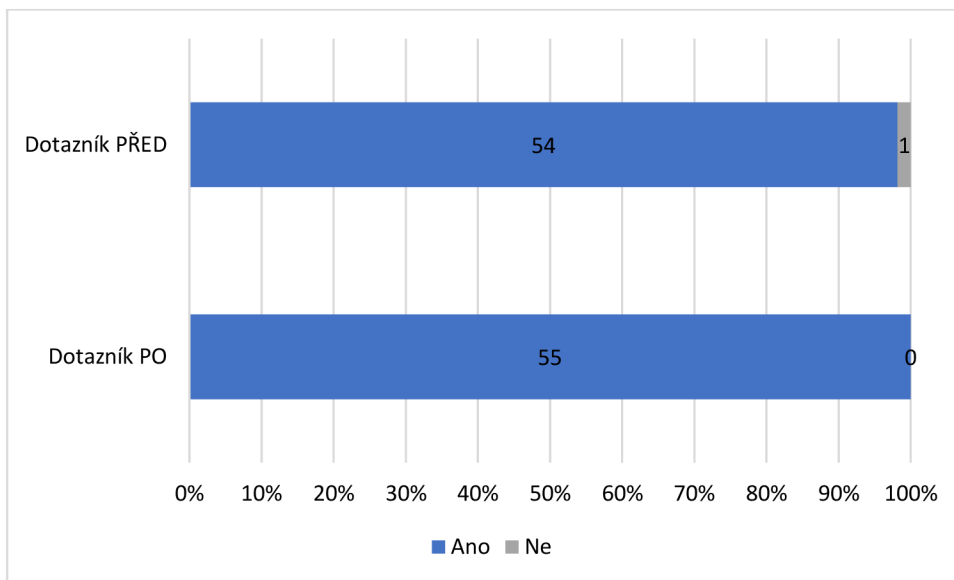
V dotazníku před správnou definicí napsalo 27 respondentů (49 %) a v dotazníku po 43 respondentů (78 %). Tento posun můžeme označit za signifikantní na základě testu chí kvadrát $\chi^2(1, N = 55) = 10,057; p = 0,002$.

Graf 9: Definice sextingu (n1 = 55, n2 = 55)

Další otázka se týkala nebezpečnosti sextingu. V této otázce v prvním dotazníku označilo sexting za rizikový 54 respondentů (98 %), ve druhém dotazníku ho za rizikový označili všichni respondenti.

Graf 10: Zda je sexting rizikový (n1 = 55, n2 = 55)

Stejně jako u otázky na rizika kybergroomingu měli respondenti možnost vybrat z možností a také vypsát vlastní rizika. Tuto možnost nevyužil žádný respondent ani v jednom dotazníku. V tabulce níže můžeme vidět, že respondenti ve druhém dotazníku jednak volili více všechny možnosti, ale také se změnilo pořadí četností jednotlivých možností. Největší změna je u „přijdu o pověst“, což bylo v prvním dotazníku zvoleno 17 dětmi (31 %) a ve druhém 29 dětmi (53 %).

Tab. 16: Jaká rizika hrozí u sextingu (n1 = 55, n2 = 55)

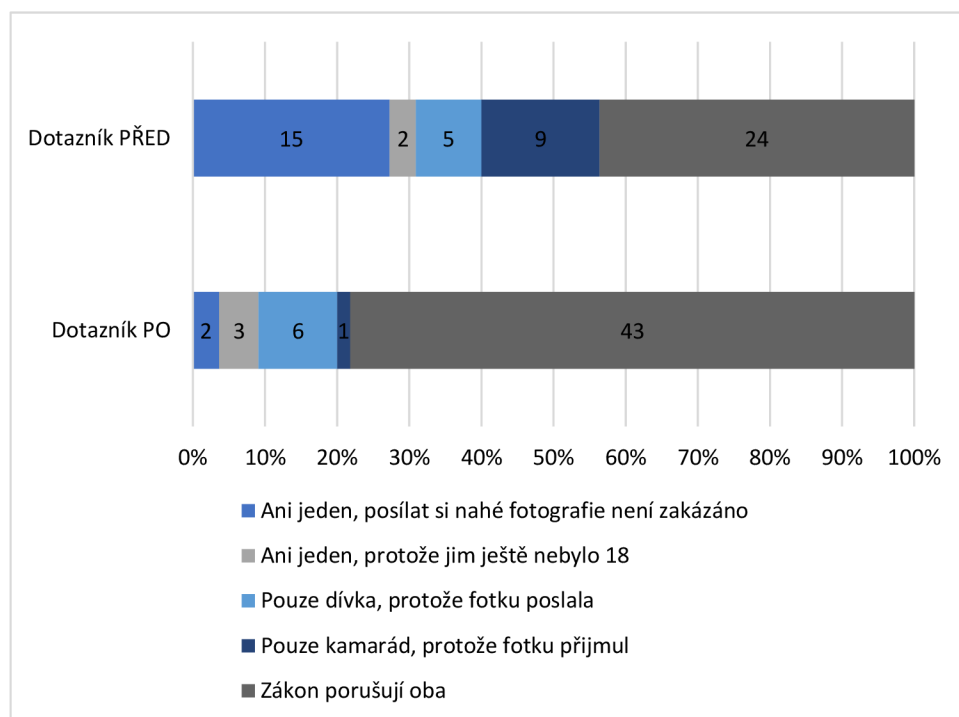
	Dotazník PŘED		Dotazník PO	
	Abs. četnost	%	Abs. četnost	%
Fotky nebo videa mohou být použity proti mně	49	91	52	95
Fotka nebo video se může začít šířit ve škole, mezi mými kamarády	47	87	53	96
Může to vést k šikaně nebo kyberšikaně	44	81	54	98
Fotky nebo videa už z internetu nikdy nesmažu	44	81	51	93
Ostatní na mě mohou začít mít sexuální narážky	35	65	43	78
Přijdu o pověst	17	31	29	53

Pozn.: Respondenti měli možnost zaznačit více odpovědí.

Jako bezpečný sexting označil jen jeden respondent v prvním dotazníku, který v otázce proč považuje sexting za bezpečný vybral možnost „Zprávy, fotky nebo videa se sexuálním obsahem posílám jenom lidem, kterým důvěřuji“.

Poslední otázky v sadě otázek na sexting se týkaly znalosti zákona při sextování. Respondentům byly popsány tři modelové situace, ve kterých měli rozhodnout, který z aktérů situace porušuje zákon. První modelová situace byla: „15letá dívka pošle fotografii „nahore bez“ svému 16letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal. Kdo z nich porušuje zákon?“ V grafu 11 můžeme vidět, že došlo k velkému zlepšení znalostí. Správnou odpověď, že zákon porušují oba v dotazníku před programem zvolilo 24 respondentů (44 %) a v dotazníku po 43 respondentů (78 %). Pomocí testu chí kvadrát jsme ověřili, že zlepšení znalostí v modelové situaci 1 můžeme označit za signifikantní, $\chi^2(4, N = 55) = 22,02; p = 0,000$.

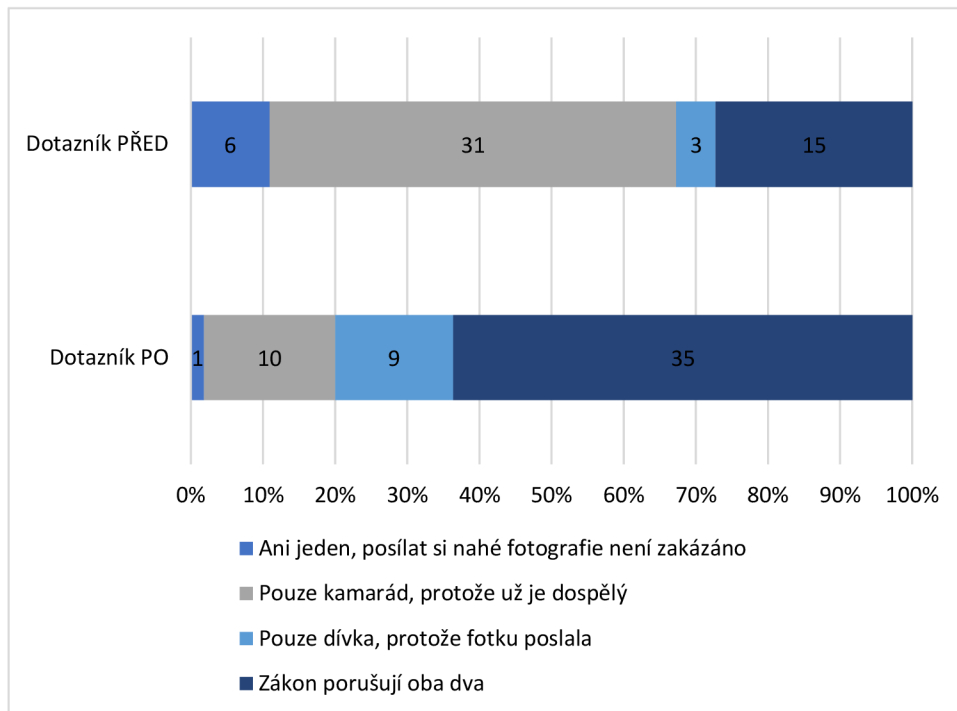
Graf 11: Znalost zákona u sextingu, situace 1 (n1 = 55, n2 = 55)

Druhá situace zněla: „15letá dívka pošle fotografii „nahore bez“ svému 22letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal. Kdo z nich porušuje zákon?“ Stejně jako u prvního modelového příběhu, i zde můžeme vidět posun ve znalosti respondentů. Správná odpověď opět je, že zákon porušují oba aktéři. Z 15 odpovědí (27 %) se tato možnost v dotazníku po zvýšila na 35 odpovědí (64 %). Velkou změnu můžeme vidět

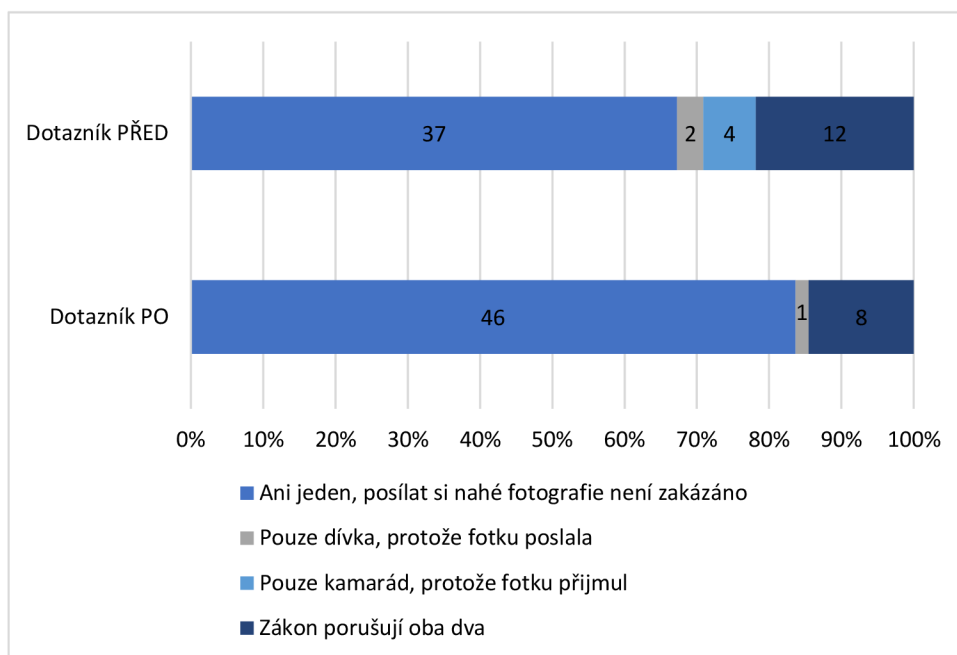
i u možnosti, že trestného činu se dopouští kamarád, protože je již dospělý. V prvním dotazníku tuto možnost zvolilo 31 respondentů (56 %) a ve druhém již jen 10 respondentů (18 %). I vztah mezi odpověďmi z dotazníku před a dotazníku po můžeme označit jako signifikantní, $\chi^2(3, N = 55) = 25,328; p = 0,000$.

Graf 12: Znalost zákona u sextingu, situace 2 (n1 = 55, n2 = 55)

Třetí modelová situace byla: „19letá dívka pošle fotografii „nahore bez“ svému 22letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal. Kdo z nich porušuje zákon?“ U této situace již takový rozdíl ve znalostech v dotazníku před a po nebyl. Správnou odpověď, že zákon neporušuje ani jeden zvolilo 37 respondentů (67 %) v dotazníku před a 46 respondentů (84 %) v dotazníku po. I přesto, že i v této otázce došlo ke zlepšení znalostí, nemůžeme ho považovat za signifikantní, $\chi^2(3, N = 55) = 6,109; p = 0,106$.

Graf 13: Znalost zákona u sextingu, situace 3 (n1 = 55, n2 = 55)

8.2 Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz

Abychom mohli ověřit platnost hypotéz, pro každou z nich jsme vytvořili vlastní skór, pomocí kterého jsme hypotézy následně ověřovali. Skóry byly vytvořeny na základě otázek a jejich odpovědí z dotazníků. Oba skóry jsme otestovali Shapiro-Wilkovým testem, a zjistili jsme tak normální rozložení souboru. Z toho důvodu jsme ověření platnosti hypotéz zvolili T-test pro dva nezávislé výběry.

H1: Získané skóre rizikovosti po programu bude nižší než před programem.

Hypotézu 1 jsme ověřovali pomocí skóru rizikovosti. Ten jsme sestavili zejména z otázek týkajících se chování respondentů na sociálních sítích, z otázky, zda je dle nich kybergrooming nebezpečný a otázky, jestli je podle nich nebezpečných sexting. Tyto otázky jsme zvolili na základě vlastní úvahy. Za každé potenciálně rizikové chování respondenti získali určitý počet bodů. Čím více bodů tedy respondent získal, tím rizikověji se chová.

Uvedeme příklady skórování některých otázek. U otázek týkajících se potvrzování žádostí i přátelství na Facebooku, či potvrzování sledování na Instagramu nebo TikToku mohli respondenti získat 0–2 body. Pokud žádost od cizích lidí vůbec nepotvrdí, nebo ji potvrdí až ve chvíli, kdy jim kamarádi řeknou, o koho se jedná, respondent nezískal žádný bod rizikovosti. Pokud respondentovi stačí k potvrzení žádosti hodně společných přátel

nebo sledujících, získal 1 bod rizikivosti. Nejvíce, 2 body, respondenti získali, pokud žádost od cizího člověka potvrdí okamžitě, bez jakéhokoliv ověřování si profilu. Nejvíce rizikivostních bodů za jednu položku mohli respondenti získat u otázek týkajících se počtu neznámých přátel nebo sledujících. Při 0–5 neznámých získali 0 bodů, při 6–20 neznámých 1 bod, u 21–50 neznámých 2 body a při více 50 neznámých přátel nebo sledujících respondent získal 3 body. I přesto, že bychom mohli i vyšší počty neznámých přátel a sledujících rozdělit na více bodů, máme za to, že u takto vysokých počtů neznámých lidí už nezáleží na tom, jestli jich dítě má mezi sledujícími či přáteli 100 nebo 300. Z toho důvodu všechny vyšší počty neznámých získaly 3 body. Podobným způsobem jsme body ohodnotili otázky chatování s neznámými lidmi, nastavení soukromí u Instagramu a Tiktoku, posílání fotek na Snapchatu a zhodnocení a zda je kybergrooming a sexting nebezpečný. V tabulce 17 uvádíme základní deskriptivní statistiky výsledného skóru rizikivosti před programem a po něm. Můžeme vidět, že na skór rizikivosti proběhlý preventivní program vliv neměl. To nám potvrzuje i t-test pro dva nezávislé výběry, z něhož vyplývá, že mezi hodnotami není signifikantní rozdíl. Hypotézu tedy nepřijímáme.

Tab. 17: Skór rizikivosti (n1 = 55, n2 = 55)

	Dotazník PŘED	Dotazník PO
Průměr	2,07	1,87
Směrodatná odchylna	2,30	2,11
Medián	1	1
Modus	0	0
Min	0	0
Max	8	8

Tab. 18: Výsledky t-testu u skóru rizikivosti

t-hodnota	Stupně volnosti	p-hodnota
1,086	54	0,141

H2: Získané skóre informovanosti po programu bude vyšší než před programem

Podobným způsobem jako H1 jsme ověřovali i H2. Místo skóru rizikivosti jsme vytvořili a využili skór informovanosti. Ten se skládal ze znalostních otázek kybergroomingu a sextingu. Za každou správnou odpověď respondent získal určitý počet bodů, tedy čím vyšší skór informovanosti získal, tím lepší znalosti dané problematiky má.

Například znalost definice kybergroomingu jsme skórovali 1–3 body podle počtu kritérií, které definice splňovala. Tato kritéria jsem již popsali výše. Obdobně jsme hodnotili i znalosti sextingu. V otázkách na rizika kybergroomingu a sextingu mohl respondent získat 1 bod za každé správně zvolené riziko. Do skóru informovanosti byly zařazeny i modelové situace na zákony ohledně sextingu, kdy za každou správnou odpověď respondent opět mohl získat 1 bod. Deskriptivní statistiky uvádíme v tabulce 19. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsme ověřili signifikantní posun v získaném skóru rizikovosti. Podrobnosti se nacházejí v tabulce 20. Alternativní hypotézu proto přijímáme.

Tab. 19: Skór informovanosti (n1 = 55, n2 = 55)

	Dotazník PŘED	Dotazník PO
Průměr	6,27	8,16
Směrodatná odchylka	2,15	2,55
Medián	6	8
Modus	6	8
Min	1	2
Max	10	10

n = 55

Tab. 20: Výsledky t-testu u skóru informovanosti

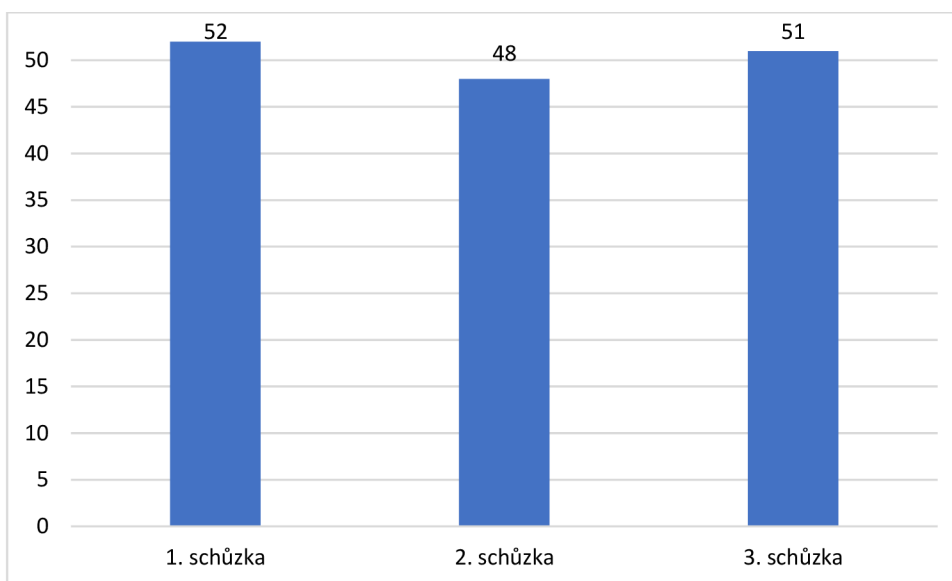
t-hodnota	Stupně volnosti	p-hodnota
-6,579	54	0,000

8.3 Analýza zpětné vazby skautů a skautek

V poslední části dotazníku po programu respondenti vyplňovali zpětnou vazbu proběhlého programu. Nejprve jsme se zeptali, jakých částí programu se děti zúčastnily. Díky tomu jsme mohli např. vyřadit respondenty, kteří sice dotazník vyplnili, ale neúčastnili se ani jedné lekce programu.

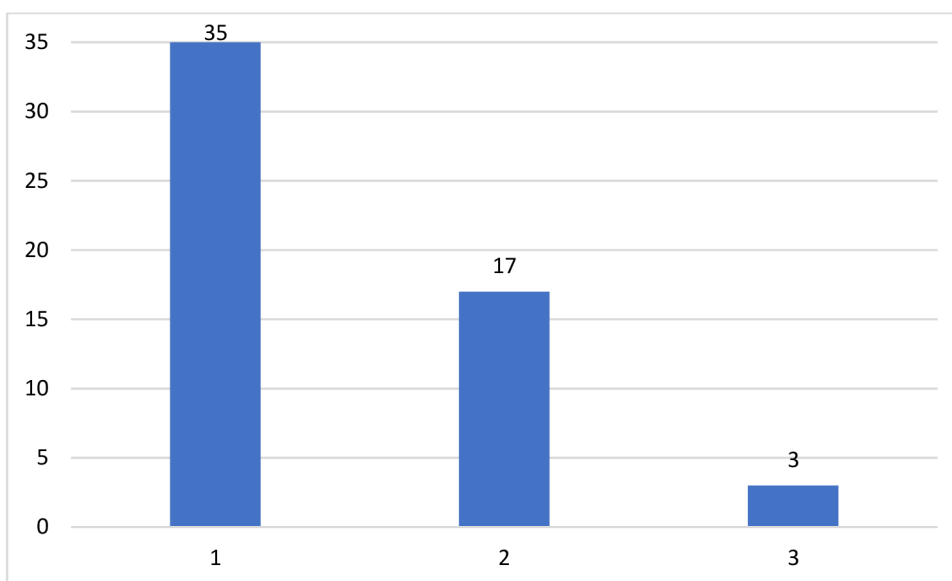
Téměř všichni respondenti (95 %) absolvovali první lekci. Druhé lekce se účastnilo 48 % dětí a poslední lekce 93 % dětí.

Graf 14: Kterých lekcí se respondenti účastnili (n = 55)

V další otázce jsme se ptali, jak by celý program respondenti ohodnotili jako známkami ve škole. Nejčastější známka programu byla 1, tu zvolilo 64 % respondentů, 2 ohodnotilo program 31 % dětí a nejhorší známka, v 5 % byla 3.

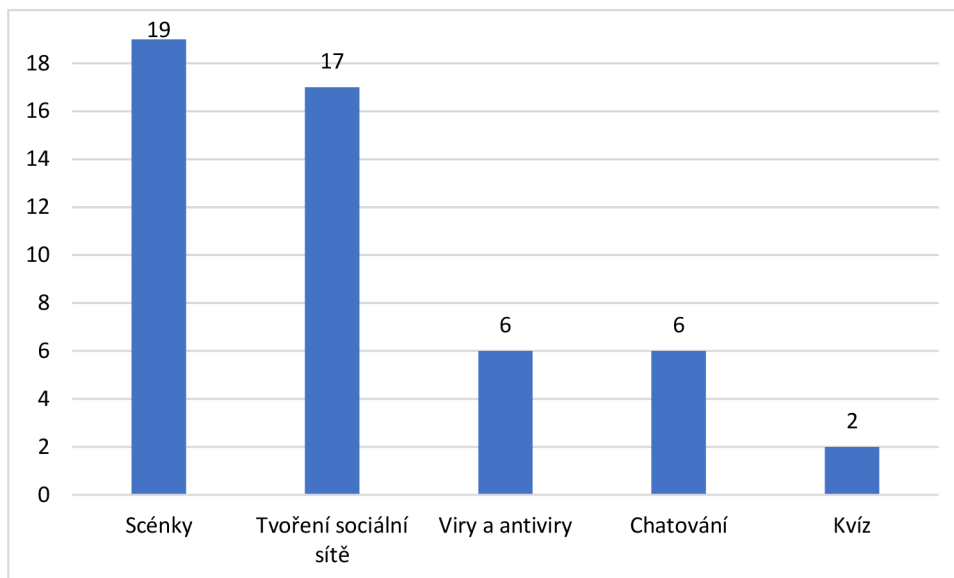
Graf 15: Hodnocení programu pomocí známek (n = 55)

Poté jsme se respondentů zeptali, jaká aktivita je nejvíce bavila a přišla jim nejlepší. Tato otázka byla otevřená a respondenti mohli napsat krátký text. Zmíněno bylo 5 aktivit. Aktivitu „scénky“ vypsalo 19 respondentů (35 %). Druhá nejoblíbenější aktivita byla „Tvoření sociální sítě“. Tu si oblíbilo 17 respondentů (31 %). Shodný počet 6 dětí (11 %) napsalo aktivity „Viry a antiviry“ a „Chatování“. Dva respondenti (4 %) zvolili aktivitu

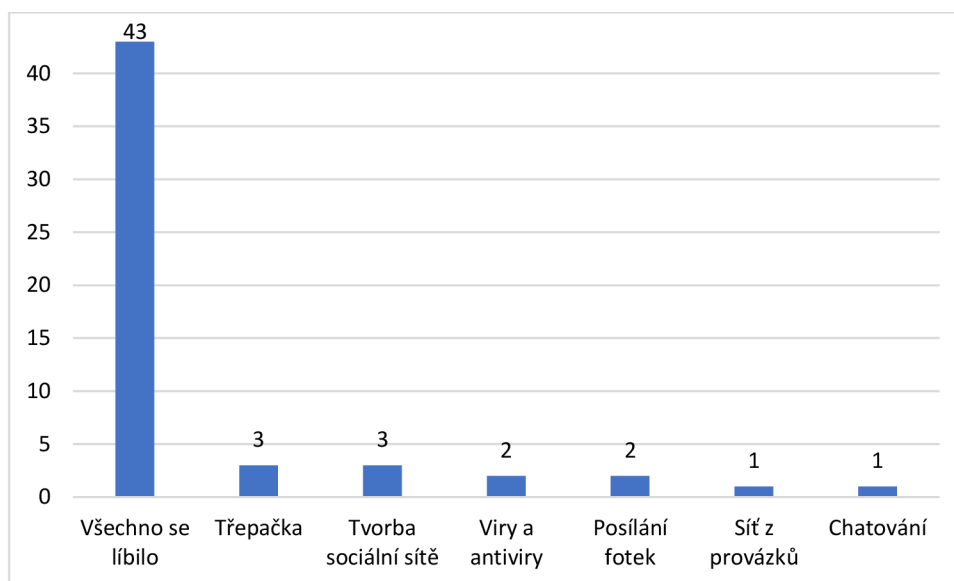
„Kvíz“. Zbytek respondentů (5) žádnou nejlepší aktivitu nenapsal, případně se jím líbily „všechny“ aktivity.

Graf 16: Nejlepší aktivita z programu (n = 55)

Stejnou otázku jsme položili i na aktivitu, která respondenty bavila nejméně. Nejčastější odpověď, kterou napsalo 43 respondentů (78 %) byla, že je všechno bavilo. V malých četnostech se objevilo dalších 6 aktivit. Opět se jednalo o otevřenou otázku, kde respondenti měli možnost napsat delší text. Většina odpovědí byla jednoslovná, či jen pojmenování aktivity. Dvěma respondentům (4 %) se nelíbila aktivita, kdy si aktéři příběhu vyměňovali svoje fotky a jedna z postav naléhala na druhou, aby jí poslala fotky ve spodním prádle. Úkolem dětí bylo následně rozhodnout, jestli by postava fotky poslat měla, nebo ne a jaká jsou rizika a důsledky poslání fotek. Zaujaly nás dvě odpovědi, které i popisovaly, proč se dotyčným aktivita nelíbila. „*Ta s těmi věky a posíláním odhalených fotek, protože si myslím, že celkově zachycování nahého těla člověka by neměli provádět lidé v případě, že se chtějí tím někomu zalíbit,*“ „*To s posláním fotek, protože si myslím, že je to nebezpečné posílat a nemělo by se to dělat.*“ Jednomu z respondentů se (2 %) se nelíbila aktivita „*Žádost o přátelství*“, kdy si následně hlavní postavy aktivity chatovaly. Za jednu postavu měl daný scénář vedoucí, který program vedl a za druhou postavu vymýšlely odpovědi dětí. Respondent svou odpověď, proč se mu aktivita nelíbila, také zdůvodnil „*Žádost o přátelství, protože kvůli návaznosti programu se příběh odvíjel jinak, než bych se choval já, tak pro mě aktivita ztratila hodnotu.*“

Graf 17: Jaké aktivity respondenty nebavily (n = 55)

V další, opět otevřené, otázce jsme se ptali na celkové slovní hodnocení programu. Odpovědi jsme rozdělili do čtyř kategorií:

1. Pozitivní zpětná vazba,
2. velmi pozitivní zpětná vazba,
3. program byl naučný,
4. ne zcela pozitivní zpětná vazba.

Tab. 21: Četnost odpovědí ve slovním hodnocení programu (n = 50)

	Velmi pozitivní zpětná vazba	Pozitivní zpětná vazba	Program byl naučný	Ne zcela pozitivní zpětná vazba
Počet odpovědí	9	24	13	4

Mezi velmi pozitivní zpětnou vazbu jsme zařadili rozvitější odpovědi, které program hodnotily velmi kladně. „*Byl to dobře propracovaný program. Byl dobře vyrovnaný. Bylo dobré promyšlené to psaní s Darenem a ty scénky a konec.*“ „*Byla to zábava, hodně jsme se u toho nasmály. Zároveň jsem si rozšířila obzory a seznámila jsem se s některými pojmy.*“ „*Myslím, že program dá hodně do života, jak se třeba zachovat, když nastane tahle situace.*“ Jako pozitivní zpětnou vazbu jsme zařadili odpovědi, které jednoslovně nebo v jednoduché větě program hodnotily kladně. Nejčastěji šlo o odpovědi jako „*Dobry,*“ „*Libil se mi,*“ „*Bavilo mě to,*“ apod. Do kategorie „program byl naučný“ jsme zařadili odpovědi, které zmiňovaly, že se respondenti něco nového naučili a zjistili nové informace. „*Bylo to všechno*

super a taky mi to trochu víc otevřelo oči (pohled na lidi, na co si víc dávat pozor, přece jen nám o tom ve škole nic neřeknou). Děkuji...“ „Něco mi to přineslo, a ještě jsem se u toho bavila.“ „Hodně jsem se toho dozvěděla.“ V kategorii „ne zcela pozitivní zpětná vazba“ najdeme odpovědi, které program hodnotí kladně ale ne určený přímo respondentům. *„Jo šlo to, je to důležité téma, ale myslím, že už jsem na to starý.“* Tomuto respondentovi je 15 let, což nám potvrzuje náš záměr program vytvořit pro věkovou kategorii 11–14 let. Další záporná zpětná vazba se týkala opakování informací a znalostí, které respondenti již znali např. ze školy: *„Program byl dobrý, jen nebyl směřován pro mě, takže jsem si z něj nic neodnesl, jelikož jsem o tématech věděl dost už předtím.“ „Program byl poučný a zábavný. Za mě by chtělo něco přidat a více rozebrat, protože je tohle téma dost probírané ve škole a pak je to docela klišé.“*

Odpovědi z otázky, zda se respondenti během programu dozvěděli něco nového jsme rozdělili do 6 kategorií:

1. Ne, nic,
2. ano, všeobecně,
3. něco o sextingu,
4. něco o kybergroomingu,
5. obecně o bezpečnosti na internetu,
6. konkrétní strategie.

Tab. 22: Četnost odpovědí, co se respondenti dozvěděli nového (n = 55)

	Něco o kybergroomingu	Něco o sextingu	Ano, všeobecně	Ne, nic	Konkrétní strategie	Obecně o bezpečnosti na internetu
Počet odpovědí	14	11	10	9	8	3

Do první kategorie jsme zařadili například: *„Asi spíš ne, ale zopakovala jsem si to.“ „Nic.“ „Popravdě ani ne, spíš pro mne byl jako shrnutí všeho, co jsem se během života dozvěděla.“* V kategorii „Ano, všeobecně“ jsou zařazeny odpovědi jako *„Hodně věcí.“ „Ujasnila jsem si pár věcí.“* Do kategorií sexting a kybergrooming jsme zařadili odpovědi, které znalosti o kybergroomingu a sextingu zmiňovali. *„Dozvěděla jsem se, že existuje kybergrooming.“ „Jo, hodně věcí o kybergroomingu a sextingu.“ „Např. co je to sexting.“* Odpovědi jako *„Hodně o bezpečnosti na netu.“ „Jak se chovat na internetu.“*

nebo „*Nevěděla jsem, že je to na sociálních sítích až tak nebezpečné a že nemůžu věřit lidem, které neznám*“ jsme zařadili do kategorie „obecně o bezpečnosti na internetu“. V poslední kategorii „konkrétní strategie jsou zařazeny např. tyto odpovědi: „*Taktiky na ověření pravosti profilu.*“ „*Co dělat, když mi bude někdo psát.*“ „*Jak se bezpečně seznámit na internetu.*“ jsme zařadili do kategorie „konkrétní strategie.“

V otázce, zda by respondenti do programu přidali něco nového byly téměř všechny odpovědi, že ne, nebo neví. Dva respondenti by rádi přidali navíc něco o kyberšikaně

8.3.1 Odpověď na výzkumnou otázku 3

VO 3: Jak hodnotí skauti a skautky proběhlý program?

Celkové hodnocení programu skauty a skautkami je velmi pozitivní. V žádné z otázek na zpětnou vazbu se neobjevilo vyloženě negativní hodnocení, že by někoho program nebavil nebo se mu nelíbil. Průměr obdržených známek je 1,4, což hodnotíme také jako velmi kladné. Jako nejlepší se ukázaly aktivity „Scénky“ a „Tvorba vlastní sociální sítě“. Aktivity, které by skauty a skautky hodně nebavily, v programu nejsou. Jen několik aktivit bylo označeno jako neoblíbené, ale v maximální četnosti 3 děti, což při počtu dětí, které programem prošlo, hodnotíme jako zanedbatelné. Aktivita „Vytřepání se“, kterou negativně označovali vedoucí, se v hodnocení dětí neobjevila vůbec. Otázkou je, zda proto, že ji vedoucí v pozdějších lekcích například nemuseli zařadit, nebo zda ji děti vnímaly spíše neutrálně a za neoblíbenou by ji samy neoznačily.

Vlastní přínos programu v podobě nových znalostí a dovedností respondenti také hodnotili kladně. Odpovědi, že se nic nového nedozvěděli, se vyskytovaly jen v minimálním počtu.

8.4 Analýza skupinových rozhovorů

Ze skupinových rozhovorů nám vzešla 3 témata. V následující kapitole si tato témata blíže rozebereme.

8.4.1 Co fungovalo

Celkově **program vedoucí hodnotili kladně, děti to bavilo**. Někteří před realizací programu měli obavu, zda to její oddíl bude bavit, vzhledem k věku nebo pohlaví dětí, ale nakonec je překvapilo, že se do **toho skauti a skautky nechali vtáhnout a aktivity je**

bavily. „*Já jsem to prováděl s klukama, byli ve věku 12–15 let. Na to, jaké jsem měl složení, tak jsem byl hodně překvapen, jak se do toho zapojili.*“ „*Mně to nejdřív přišlo dost vlastně jednoduchý, jakože pod úroveň skautek, ale potom jsem si říkala, že to vlastně není pod jejich úroveň, že to vlastně bylo tak akorát.*“

Nejvíce kladně hodnocené aktivity byly scénky a chatování si. **Vymýšlení a sehrávání scének údajně děti často sdělovaly jako nejlepší aktivitu z programu.** Vedoucí hodnotili, že je tato aktivita vtáhla do programu a naladila na atmosféru tématu. „*I mi připadá, že se na to tak nejvíc jako naladili na tu atmosféru.*“ Dále si u vymýšlení scének mohli navzájem pomáhat a radit si, když někdo z dětí o tématu měl informace a znalosti. „*Tohle je hodně bavilo a bylo vidět, že někdo o tom hodně ví a někdo míň, a tak jako společně to dávali dohromady.*“ **I aktivita chatování si děti zaujala.** „*Takže co se jim líbilo nejvíc, tak bylo psaní si s Darenem. S téma holkama to bylo geniální, bavilo je to, klidně by si psali i dyl, než kolik jsme na to měly čas.*“ Během této aktivity měli skauti a skautky možnost zopakovat si strategie bezpečného seznamování na internetu. „*Vlastně a postupně jak jako chatovaly s tím Darenem, tak zjistily, že na spoustu těch pravidel vlastně zapoměly, který jako normálně na těch sociálních sítích jsou, že si vlastně ani neuvědomovaly nějaký věci předtím a že teď už si je uvědomujou.*“ To, že se děti během aktivity „zapoměly“ a nový profil nezkontrolovaly, nebo s ním sdílely informace, které by cizí osobě sdělovat neměly, zmiňovalo několik vedoucích. Také děti z několika oddílů překvapilo, jak na sexting a kybergrooming pohlíží zákon a co je trestné nejen pro predátory ale i pro ně.

Dále byla několikrát zmíněna **a kladně ohodnocena aktivita vytváření vlastní sociální sítě.** Dětem i vedoucím se líbilo, že je to kreativní a mohou si to vytvořit podle sebe. Někteří vedoucí vyzdvihli i doplňkové hry mimo hlavní aktivity. „*Ale taky se jim hodně líbily takový ty hry jako počítač a virus a antivirus a takovýchle hry... Že mě i u toho pořádně prohnali, fakt si to jako užívaly*“

Několik oddílů dostalo **kladnou zpětnou vazbu od rodičů, kteří jsou rádi, že se tomuto tématu v oddílech věnují** „*Byli rádi, že se o tom zmiňujeme, že se o tom snažíme bavit a děláme takový program.*“ Podobně pozitivně to v některých oddílech hodnotily samy děti, kdy některé už znaly problematiku ze školy, ale díky programu si znalosti utřídily a osvěžily. „*Sice jako říkaly, že jako neznaly ty pojmy konkrétně, ale o problematice jako věděly, že to mají ve škole, že tam ty preventivní programy mají. Ale braly to tak, že to zkouší jinou formou, ta se jim hodně líbila.*“ Jiné děti problematiku bezpečného internetu ze školy

nebo odjinud neznaly vůbec a byly rády, že se díky programu dozvěděly nové informace. „*Hodně mi říkali někteří, že jsou jako za to rádi, že to třeba ve škole vůbec neprobírali a že se dozvěděli dost nových věcí.*“

8.4.2 Co nefungovalo

Nejvíce zmiňovaná aktivita, která děti nebavila a nelíbila se jim, byla „třepačka“. Smysl této aktivity byl ze sebe na konci schůzky náročná témata setřepat a jít domů s čistou hlavou. Často zmiňovaný důvod, proč se aktivita nelíbila bylo, že to pro děti nebyl těžký program, a tak se vytřepat nepotřebovaly. „*Já se budu opakovat s téma třepačkama, od nás to holky nebraly jako tak... Asi to bude tím, že se s tím žádná nesetkala nebo takhle, že vlastně to nebraly tak strašně moc vážně, že z toho nebyly nějak otřepány, aby tam na konci musela být nějaký třepačka.*“

Další aktivity nebo problémy, které se objevily, se už neobjevily ve více oddílech, vždy dané negativum zmínil jen jeden vedoucí. Mezi těmito se objevilo například, že první **schůzka byla málo pohybová** a pro děti bylo těžké tak dlouho sedět a poslouchat. „*Bylo vidět, že by se rádi pohmuli, že přece jenom ta první rozpohybovací aktivita jim nestačila, a že by potřebovali více pohybu.*“ V jiném oddíle se objevila **potíž při tvorbě vlastní sociální sítě, kdy se celá skupina neuměla shodnout.** „*Mi přišlo, že to je moc velká skupina, bylo jich 5 nebo 6 na té první schůzce a přišlo mi, že se nezvládnou domluvit.*“ Jeden z vedoucích zmínil **nevoli dětí, když bylo potřeba upravit scénář komunikace jinak,** než by ony chtěly, než vymýšlely odpovědi za svou postavu. „*Ale co se jim nelíbilo, a co mi několikrát řekli, že jsem jim vždycky ten příběh nějak upravila, protože jsem se držela toho scénáře, a to se jim nelíbilo.*“

8.4.3 Práce s metodikou a programem

Zajímalo nás, jak se vedoucí s metodikou pracovalo a jestli pro ně bylo jednoduché nebo náročné program vést. Všichni vedoucí se shodli na tom, **že metodika je dobře, srozumitelně a dostatečně podrobně napsaná. Program se jim s metodikou vedl dobře.** „*Mě se s tím pracovalo dobře. Bylo to všechno srozumitelný a dobře sepsaný a tak... Myslím, že by to pochopil i vedoucí, který by neprošel tím školením. Je ta fakt dobře vysvětlený, co to je a tak, za mě by to určitě pochopil.*“ **Ani vedoucí, kteří poté program vedli a nemohli nebo nebyli na úvodním školení, neměli problém s pochopením aktivity a následným vysvětlením dětem.** „*Já na tom úvodním školení nebyla, ale nakonec jsem byla na všech*

schůzkách. Musím říct, že všechno šlo dobře pochopit, neměla jsem problém s porozuměním a s realizací, když jsem k tomu neměla víc informací než tu metodiku.“

Několik vedoucích zmínilo, že pro ně **bylo těžké držet se předepsaného scénáře v aktivitě, kdy vedoucí odpovídal jako jedna postava a děti měli odpovídat jako druhá postava**. Zároveň měl ale vedoucí danou linii příběhu, podle které se musel rozhovor odvíjet. Když děti měly informace o tom, jak se bezpečně chovat na sítích, co komu psát a co ne, tak například nechtěly odpovídat tak, jak to bylo pro příběh důležité. *„Pro nás, z našeho pohledu byla těžká ta část, kdy si měly psát s tím klukem. Protože ty holky byly hrozně zajedno a hrozně to jako odmítaly a bylo hrozně těžký jim jako vštěpovat, že ten kluk je fajn a ony si sním jako chtějí psát, že všechny ty holky byly nastavený na to že vlastně jako nechtějí, a jakoukoliv konverzaci měly jako hroznou potřebu ji prostě zatlačovat. A vždycky když jedna řekla: „No tak já bych jako odepsala tohle,“ tak: „nee, neodepisuj, neodepíšeme,“ a tak. Takže to jenom jsem já jako vnímala jako takovou složitou situaci, že ty holky na to byly už jako připravený, no. A reagovaly tak, že se to špatně rozvíjelo.“*

Tipy pro příště, které vedoucí dávali, bylo **vést program ve dvou, aby si navzájem vedoucí mohli vypomáhat**. *„Podle mě by bylo lepší to vést ve dvou a bylo to trochu na nic, na té první schůzce jsem byla sama s téma holkama a občas jsem se musela podívat, co budeme dělat dál a mezitím ty holky se začly bavit a zase se dostaly z toho tématu pryč. Takže podle mě je lepší to brát ve dvou, protože se doplňujeme a je to plynulejší ten program.“* Dále navrhovali mít dopředu připravené a vytištěné repliky, kterými jedna z postav odpovídá a také vytištěné fotky, které postava sdílí, a které si navzájem aktéři posílají. *„Ještě by určitě bylo pro vtáhnutí do děje lepší, kdyby byly předem nachystaný nějaký fotky, jeho, co si můžou vyměňovat. Ale to je jenom takový pro lepší dokreslení toho příběhu.“* *„Já to dělala tak, že jsme měli fixovou tabuli, kde jsem to psala ty odpovědi. Zároveň jsem to ale nepsala všechno, protože toho bylo hrozně moc textu, že jsem to částečně i hrála... A možná až to budeme dělat znovu, tak si ty odpovědi asi předpřipravím na nějaký papír, že to tam jenom dám, protože to psaní trvá dlouho.“*

Časový harmonogram programu ve většině oddílů odpovídal časům z metodiky. V jednom oddíle aktivity proběhly rychleji, než byly naplánované. *„S téma klukama byly některé aktivity rychleji projeté, než byl ten časový plán, tak jsme schůzky trochu zkracovali.“* V jiném zase první schůzku nestihli a museli ji dodělat na druhé schůzce, kde ale časový skluz dohnali.

8.4.4 Odpověď na výzkumnou otázku 4

VO 4: Jak hodnotí program vedoucí?

Celkově vedoucí program hodnotili velmi kladně. Dalo by se říci, že jediná aktivita, která v programu nefungovala byla „třepačka.“ Ostatní aktivity se během programu dařily a líbily. Jako nejlepší vedoucí, i podle reakcí dětí, hodnotili scénky. Samotná metodika je dle vedoucích dobře zpracovaná. Je srozumitelná, jasná a dobře se podle ní program vede. Kladné ohlasy vedoucí na program zaznamenali i od rodičů.

9 DISKUZE

V následující kapitole se budeme zabývat výsledky výzkumu a srovnáme je s výsledky dalších výzkumů. Také si popíšeme přínosy výzkumu pro praxi i pro možný další výzkum. Rozebereme limity výzkumu a možná úskalí, které výzkum mohly ovlivnit.

Prvním cílem výzkumu bylo vytvořit metodiku pro program primární prevence na témata kybergroomingu a sextingu. Tento cíl byl naplněn a vytvořená metodika splňuje zásady efektivity programů primární prevence. Byla dopředu stanovena cílová skupina programu a program byl vytvářen na míru. Program se skládal z několika na sebe navazujících lekcí, které byly interaktivní a účastníci programu se do něj aktivně zapojovali a měli možnost naučit se a vyzkoušet si nové strategie chování. Program probíhal v oddílech, kde se děti navzájem znají a obvykle v nich panuje bezpečná a důvěrná atmosféra, proto se nemusely bát například otevřeně diskutovat nad tématy nebo si sdělovat vlastní zkušenosti. Program neměl za cíl děti zastrašovat a sociální sítě a seznamování na nich jim zakazovat. Naopak cílem bylo ukázat, jak se na internetu pohybovat bezpečně a jak je možné se seznamovat bez velkých rizik. Program vedli proškolení vedoucí, nejen v prevenci ale také v tématech kybergroomingu a sextingu, aby mohli odpovídat na dotazy dětí. Zároveň se jedná o vedoucí, kteří v oddílech pracují dlouhodobě, děti je znají a mají v nich velkou důvěru. Ve většině oddílů byl naplněn i peer prvek, protože skautští vedoucí většinou bývají jen o pár let starší než děti, které vedou. Odborníci se shodují, že tyto prvky by měl mít efektivní preventivní program (Černý & Lejčková, 2007; Gallà et al., 2005; Pavlas Martanová et al., 2012).

Druhým cílem výzkumu bylo ověření použitelnosti a efektu programu pomocí pilotní implementace. Jak je program použitelný v podmínkách skautských oddílů jsme zjišťovali pomocí ohniskových skupin s vedoucími. Program se ukázal jako aplikovatelný na schůzkách skautských oddílů. Reálná délka programu odpovídala odhadům při vytváření programu. Program se dal dobře přizpůsobit specifikům jednotlivých oddílů. Aktivity v programu byly zvoleny adekvátně věkové skupině, děti se do programu nechaly vtáhnout. Ukázalo se jako vhodné vést program ve dvou lidech, proto bude tento prvek dodán jako povinný při realizaci programu. Také vyšlo najevo, které dopředu nachystané pomůcky by ulehčily provedení zejména dramatických aktivit. Jedná se o krátké chatovací repliky,

kteře budou do metodiky přidány do příloh, aby si je realizátoři programu mohli vytisknout. Aktivita, která se v oddílech zapojených do výzkumu projevila jako nadbytečná, byla aktivita třepačka. Její smysl bylo z těla setřepat napětí, které mohlo těžké téma kybergroomingu a sextingu přinést. Vytřepání pomáhá uvolnit napětí a odbourat stres, jedná se o jeden z bioenergetických cviků (Bartková, 2021). Na základě zpětné vazby dětí a vedoucích tuto aktivitu do programu dáme jako volitelnou a blíže popíšeme, kdy by ji bylo vhodné využít. Nejvíce nám použitelnost programu potvrdilo, že vedoucí program chtějí využívat opakovaně i s dalšími dětmi.

Kromě ohniskových skupin s vedoucími, jež program vedli, jsme se na zpětnou vazbu ptali také dětí, tedy cílové skupiny preventivního programu. Skauti a skautky program hodnotili velmi pozitivně. V dotaznících se neobjevila žádná čistě negativní zpětná vazba. U několika respondentů ze zpětné vazby vyšlo najevo, že si na téma programu přišli staří nebo už hodně informací znali ze školy. Zde bychom doporučili program využívat zejména u mladších skautů a skautek, tedy u dětí ve věku 11-13, případně 14 let. A to i proto, že je důležité, aby se s prevencí začalo ještě před začátkem rizikového chování (Pavlas Martanová et al., 2012) a kybergroomingem a sextingem jsou nejvíce ohroženy děti ve věku 11-17 let (Kopecký & Krejčí, 2010).

Efektivitu programu jsme ověřovali pomocí dotazníku, který vyplňovali skauti a skautky před preventivním programem a po preventivním programu v časovém rozestupu asi dva měsíce po ukončení programu. Efekt programů jsme ověřovali pomocí skóru rizikivosti, který se skládal z položek zjišťujících chování na sociálních sítích a pomocí skóru informovanosti, který byl složen z položek týkajících se kybergroomingu a sextingu.

Účinnost programu se prokázala ve zlepšení znalostí cílové skupiny ohledně kybergroomingu a sextingu. Do skóru informovanosti jsme zařadili otázky týkající se definic kybergroomingu a sextingu, znalosti nebezpečí těchto fenoménů a také znalosti trestní odpovědnosti sextingu. Skór informovanosti se v průměru zlepšil o 1,87 bodu na 8,16 bodů, kdy maximálně bylo možné získat 10 bodů.

Skór rizikivosti se skládal z otázek týkajících se nastavení soukromí u Instagramu, TikToku a Snapchatu, potvrzování přátel a sledujících u všech sociálních sítí a počtu neznámých přátel a sledujících u všech sociálních sítí a z vyhodnocení rizik kybergroomingu a sextingu. Tento skór se po programu snížil jen o 0,2 body z 2,07 bodu na 1,87. Maximálně bylo možné získat 8 bodů. To, proč skauti a skautky dosahovali takto nízkého skóru si

vysvětlujeme několika způsoby. Jedna z možností je, že námi zvolený měřicí nástroj není dostatečně citlivý a my jsme dosáhli efektu podlahy. Jedná se o jev, kdy většina respondentů dostane nulu nebo skóry blízké nule, protože „škála měření je příliš málo citlivá ke slabším výkonům“ (Ferjenčík, 2010, 76). Tento problém by se dal vyřešit přepracováním dotazníků s detailnějšími otázkami týkajícími se využívání sociálních sítí.

Další z možností je, že populace skautů a skautek není v rizikovosti sextingu a kybergroomingu obvyklá, a tak se i bez preventivních programů na sociálních sítích chovají nerizikově. To se projevilo již v bakalářském výzkumu. Ten byl prováděn mezi skautkami, a ukázalo se, že oproti výzkumům provedených Kopeckým & Szotkowským (2017; 2019) a Bedrošovou et al. (2018) si skautky více hlídají své soukromí a nesdělují osobní informace cizím lidem, při žádosti o přátelství si ověřují identitu profilu. I prevalence kybergroomingu a sextingu je u skautek nižší. Scházení se s cizími lidmi hodnotí jako rizikové a žádná skautka nešla ven s internetovým známým, sexting je podle nich také nebezpečný a jen 2 % z nich někdy poslaly intimní fotografii (Pavelková, 2020). Oproti tomu ve výzkumech prováděných na běžné populaci českých dětí, z 27 % dětí, které dostaly pozvání na schůzku od cizího internetového známého, jich na ni šlo 70 % (Kopecký & Szotkowski, 2019). Prevalence sextingu mezi českými dětmi je 15 % (Kopecký & Szotkowski, 2017). V našem výzkumu jsme prevalenci kybergroomingu a sextingu sice nezjišťovali, ale jak uvádíme výše, rizikovost na sociálních sítích je nízká a shoduje se s dříve prováděným bakalářským výzkumem (Pavelková, 2020). V našem výzkumu si cizího člověka do přátel přidá 76 % respondentů až když ho pozná a 24 %, když jim kamarádi potvrdí, o koho se jedná. Skautky si cizího člověka přidají do přátel, až když ho poznají v 72 % a po potvrzení kamarády ve 23 % (Pavelková, 2020). Před programem mělo Instagram nastavený jako veřejný 30 % respondentů a TikTok 48 % respondentů. V bakalářské výzkumu mělo veřejný profil Instagramu 57 % skautek a TikTok 41 % skautek (Pavelková, 2020).

Důvodem této nižší rizikovosti skautů a skautek může být rodinné zázemí dětí a také skauting sám o sobě. S rozmachem oblíbenosti skautingu v posledních letech je velká část dětí docházejících do skautských oddílů z rodin, kde se jim věnují nebo se o ně alespoň zajímají. Například 23 % skautek bylo o kybergroomingu poučeno rodiči (Pavelková, 2020). A kvalitní a vřelé vztahy s rodiči se řadí mezi protektivní faktory (Širůčková, 2009). Také skauting jako kroužek je protektivní faktor. Můžeme ho řadit do nespécifické primární prevence, protože působí pravidelně a díky skautské výchovné metodě působí na hodnotový

system dětí. Jak velký preventivní dopad má skauting sám o sobě ale nelze říct protože u volnočasových aktivit to nelze ověřit (Miovský et al., 2015).

Na základě tohoto výzkumu se účinnost programu ve skautských oddílech prokázala jen částečně. Hodnotit efekt působení preventivních programů je náročné. Ještě před vznikem rizika daného chování se na něj snažíme zapůsobit, aby v příštích letech ideálně vůbec nevzniklo nebo se alespoň změnilo. Tato změna chování se pravděpodobně projeví až později, než hodnotíme efekt programu (Miovský et al., 2010). Toto by šlo podchytit longitudiálním designem výzkumu, kdy bychom jedince, kteří programem prošli, měřili opakovaně po několika letech. Takový design by ale jednak nebyl proveditelný v rámci diplomové práce a jednak v rámci skautských oddílů dochází k fluktuaci členů a je málo pravděpodobné, že by stejní členové byli členy oddílů a středisek i po letech. V případě, že bychom si na probandy výzkumu vzali kontakt, abychom je mohli oslovit později, výzkum by již nemohl být anonymní. V populaci skautů a skautek by bylo možné provést opakované měření po několika měsících v rámci jednoho roku. Podobně jako tomu bylo ve výzkumu Jurystové et al. (2009), kdy žáci, jež prošli programem Unplugged byli testováni před zahájením programu a poté opakovaně po třech, devíti a dvanácti měsících. Další možnost, jak by bylo možné efektivitu programu ověřit je pomocí experimentální skupiny, která by programem prošla a kontrolní skupiny, která by nezažila program prevence kybergroomingu a sextingu. Takto byl evaluován například program Klasse2000 (Kliem et al., 2020).

V bakalářském výzkumu (Pavelková, 2020) se ukázalo, že 30 % vedoucích někdy provádělo prevenci kybergroomingu a sextingu ve svém oddíle. Žádná z provedených prevencí však nesplňovala zásady efektivního programu, i přesto ale provedená prevence měla na skautky efekt a v dotaznicích vykazovaly lepší výsledky. Proto se domníváme, že i přesto, že se nyní efekt programu nepotvrdil na 100 %, má smysl jej v oddílech nadále využívat.

Mezi limity výzkumu musíme zmínit i poměrně malý vzorek respondentů. Při zapojení více oddílů do výzkumu by mohl být program lépe ověřen. Také by bylo lepší, pokud by rozložení cílové populace bylo vyrovnanější na základě pohlaví a my tak měli více zpětné vazby, jak program funguje v chlapeckých oddílech. Z výzkumu jsme museli vyřadit poměrně velké množství vyplněných dotazníků. Vyřadit jsme museli 29 dotazníků před a 24 dotazníků po programu z důvodu, že je na základě kódů, které respondenti vyplňovali nešlo vzájemně spárovat, protože buď byly kódy špatně vyplněny, nebo daný respondent vyplnil jen jeden z dotazníků, protože při druhém vyplňování nebyl přítomen na lekci.

Je otázkou, kolik dotazníků muselo být vyřazeno z důvodu nepřítomnosti na jedné z lekcí a kolik z důvodu špatného kódu, a zda by pomohlo, kdyby vedoucí, kteří s dětmi dotazníky vyplňovali více a lépe vysvětlili, jak identifikační kód vyplnit.

Jako největší přínos výzkumu považujeme vytvoření preventivního programu pro skautské oddíly, který dosud nebyl vytvořen a veřejně poskytnut. Preventivní programy často nebývají evaluované, protože se jedná o nákladné projekty (Miovský et al., 2010). Náš preventivní program byl podroben výzkumu efektivity a i přesto, že efekt se prokázal jen částečně, zpětná vazba cílové skupiny programu, ale i realizátorů programu byla velmi pozitivní.

Další výzkum může směřovat k dlouhodobému ověření efektu programu, jak bylo zmíněno výše. Také by bylo zajímavé program použít v jiných skupinách, například školních třídách nebo v nízkoprahových klubech, kde se nacházejí odlišné skupiny dětí.

10 ZÁVĚRY

V této diplomové práci jsme se zabývali preventivním programem kybergroomingu a sextingu ve skautských oddílech. Design výzkumu byl pojat jako pilotní implementace programu. V rámci implementace programu jsme zjišťovali také jeho efektivitu a dále hodnocení účastníků programu a vedoucích, kteří program realizovali. Celkem se studie účastnilo 8 oddílů. Základní soubor představoval 55 dětí, z toho 45 dívek a 10 chlapců ve věku 11–17 let a 10 vedoucích.

V deskriptivní části výzkumu jsme se zaměřili na chování respondentů na sociálních sítích. Zjišťovali jsme, jak mají na sociálních sítích nastavené soukromí jejich profilů, za jakých okolností potvrzují žádosti o přátelství nebo sledování a jestli by si psali s cizí osobou. Dále jsme se zaměřovali na znalost kybergroomingu a sextingu.

Efektivnost programu se ukázala jako částečná. Způsob užívání sociálních sítí respondenty byl již před programem málo rizikový a program v této oblasti téměř neměl účinek. Průměrný skóre rizikovosti před programem byl 2,07 a po programu 1,87. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsme ověřili, že rozdíl mezi skóry není signifikantní, $p = 0,141$. Lepší výsledky měl skóre informovanosti, kdy před programem respondenti dosahovali průměrného skóru 6,27 a po něm 8,16. Tento posun již je signifikantní, $p = 0,000$. Program tedy měl efekt ve zvýšení znalostí ohledně kybergroomingu a sextingu.

64 % respondentů ohodnotilo program známkou jedna a zároveň program nezískal horší známku než 3 a tu jen v 6 %. Nejlepšími aktivitami byly zvoleny scénky v 35 % a tvorba sociální sítě v 31 %. 78 % respondentů nevybralo žádnou aktivitu jako nezábavnou, 5 % respondentů nebavila aktivita třepačka a tvorba sociální sítě. Podle hodnocení se nejvíce nových informací respondenti dozvěděli o kybergroomingu (26 %) a sextingu (20 %). Celkově je hodnocení programu respondenty velmi dobré a můžeme říci, že se program všem líbil.

I hodnocení vedoucích je velice pozitivní. Metodika k programu je dle nich dobře vypracovaná a srozumitelná, nikdo neměl problém podle ní program provést. Program se vedoucím líbil a kladné byly i ohlasy dětí. Několik z nich by z programu vynechalo aktivitu třepačka, která děti moc nebavila. Někteří vedoucí zmínili, že program chtějí v příštích letech s dalšími generacemi dětí využívat opakovaně.

11 SOUHRN

Tématem diplomové práce je prevence kybergroomingu a sextingu ve skautských oddílech. Cílem práce bylo vytvořit preventivní program kybergroomingu a sextingu a ten následně implementovat a evaluovat jeho efektivitu. Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a výzkumnou část. V teoretické části se nacházejí kapitoly týkající se kybergroomingu a sextingu, cílové populace a preventivních programů.

První kapitola se týká kybergroomingu a sextingu. Kybergrooming je označení pro chování predátora, který se snaží získat důvěru oběti, zmanipulovat ji a vylákat na osobní schůzku (Kopecký, 2010). Cílem predátora je dítě na schůzce sexuálně zneužít, fyzicky mu ublížit nebo ho zneužít pro dětskou pornografii (Kopecký & Krejčí, 2010). Kybergrooming nejčastěji probíhá na sociálních sítích a veřejných chatech (Berson, 2003). Oběťmi kybergroomingu jsou nejčastěji dívky ve věku 11–17 let (Kopecký & Krejčí, 2010), protože je lze snadno zmanipulovat a jsou tak pro predátora snadný cíl (Berson, 2003). Pachatelé kybergroomingu bývají nejčastěji muži z různých sociálních vrstev (Kopecký & Krejčí, 2010). Kybergrooming probíhá v několika fázích (O'Connell, 2003). Nejprve si kybergroomer vytvoří falešný profil (Kopecký & Krejčí, 2010). Poté si vyhlídne oběť, se kterou naváže kontakt (O'Connell, 2003). Predátor se snaží z dítěte vylákat co nejvíce informací a také v něm vzbudit důvěru, že je někdo, komu může naprosto důvěřovat, kdo by mu neublížil. Nakonec dítě vyláká na osobní schůzku (Kopecký, 2010).

Sexting je posílání si textových zpráv, fotografií nebo videí se sexuální tematikou (Kopecký et al., 2015). Zprávy jsou nejčastěji posílány přes sociální sítě (Sullivan, 2011). Intimní fotografie si mezi sebou většinou vyměňují páry v rámci romantických vztahů (Ybarra & Mitchel, 2014). U dospívajících se může jednat i o projev nudy, provokace a vytahování se (Kopecký et al., 2015; Maškoda et al., 2012). Mezi hlavní rizika sextingu patří, že budou intimní fotografie a videa zveřejněny a dostanou se mezi spolužáky, k učitelům nebo mezi kolegy v práci (Kopecký & Szotkowski, 2017; Jolicoeur & Zadlewski, 2010).

Ve druhé kapitole se zaměříme na cílovou populaci výzkumu. To jsou jedinci ve vývojovém období pubescence, kteří jsou členy skautských oddílů. V této kapitole také rozebíráme rizikové a protektivní faktory pubescentů. Pubescence jsou jedinci ve věku

11–15 let (Říčan, 2014). Jedná se o období plné fyzických a psychických změn (Langmeier & Krejčířová, 2006). Mění se tělesné proporce, chlapci i dívky značně vyrostou do výšky, klukům zmohtní ramena, dívkám se rozšíří boky (Říčan, 2014). Obvyklé jsou časté změny nálad (Langmeier & Krejčířová, 2006). Mění se myšlení dítěte, jeho zájmy a vytváří se více vazby na vrstevníky (Říčan, 2014). Dospívající jsou v tomto období ohroženy mnoha rizikovými faktory. Jako rizikové faktory označujeme ty, které zvyšují pravděpodobnost rizikového chování. Řadíme zde rizikové sexuální chování, rizikové zdravotní návyky, delikventní chování ale i například rizikové sporty (Miovský et al., 2010). Protektivní faktory jsou ty, které naopak jedince chrání a snižují pravděpodobnost rizikového chování. Jedná se například o schopnost zvládat stres, dobrou vrstevnickou skupinu (Pavlas Martanová et al., 2012) nebo dobrý vztah s rodiči (Širůčková, 2009). Ve druhé kapitole čtenářům přiblížíme také systém skautingu a skautskou výchovnou metodu. Jedná se o prvky a metody, skrze které se skauting snaží vychovávat dobrého člověka (Zajíc, 2001).

Třetí kapitola se týká programů primární prevence. Cílem programů primární prevence je zabránit rizikovému chování nebo alespoň oddálit jeho začátek (Nevoralová & Šťastná, 2013; Pavlas Martanová et al., 2012). Primární prevenci dělíme na všeobecnou, zaměřenou na co největší běžnou populaci dětí, selektivní zaměřenou na zvýšeně rizikové děti a indikovanou, kterou provádíme u dětí, které již vykazují známky rizikového chování (Pavlas Martanová, 2015). Při tvorbě preventivního programu je důležité se držet zásad efektivity. Program by měl být komplexní, dlouhodobý, neměl by se skládat z jednoho druhu aktivity, během programu děti nesmí být zastrašovány nebo jim chování zakazováno (Černý & Lejčková, 2007; Morgan, 2001; Pavlas Martanová et al., 2012). Velmi důležité je provádět implementaci programu a jeho evaluaci. To zajistí, že program bude efektivní (Morgan, 2001).

Cílem výzkumné části práce bylo vytvořit metodiku preventivního programu pro skautské oddíly a ověřit její použitelnost a efekt. Metodami získávání dat byly dva dotazníky a skupinové rozhovory. Efektivitu programu jsme hodnotili pomocí dvou dotazníků pro skautky a skauty, kteří prošli programem. První dotazník vyplňovali před programem a druhý po něm. V dotaznících byly otázky týkající se jejich užívání sociálních sítí a znalostí kybergroomingu a sextingu. Použitelnost jsme ověřovali pomocí implementace programu ve skautských oddílech a následných skupinových rozhovorech s vedoucími, kteří program ve svých oddílech vedli. Dále jsme použitelnost ověřili pomocí

hodnotících otázek v dotazníku pro skauty a skautky, který vyplňovali po programu. Ptali jsme se, jak se jim program líbil nebo co se jim nelíbilo a nebavilo je.

Výběr oddílů do výzkumu byl uskutečněn na Facebookových skautských skupinách pomocí příležitostného výběru. Do výzkumu se zapojilo 8 oddílů. Výběrový soubor tvořilo 10 vedoucích a 55 skautů a skautek registrovaných v organizaci Junák – český skaut, z.s. ve věku 11–17 let. Ve výběrovém souboru dětí bylo 45 žen a 10 mužů.

Zapojení do výzkumu bylo dobrovolné a všechny dotazníky byly anonymní. Před zahájením výzkumu byli všichni účastníci informováni o jeho průběhu a s výzkumem byly obeznámeni i rodiče nezletilých dětí. Skupinová interview byla se souhlasem nahrávána a při přepisu byla všechna data anonymizována.

Analýza dat probíhala v několika fázích. Jako první jsme zpracovávali kvantitativní data z dotazníků před programem a po něm. Pomocí deskriptivních statistik jsme porovnávali výsledky z dotazníku před programem a po programu. U položek týkajících se chování na sociálních sítích se neprokázal signifikantní rozdíl mezi dotazníky, u znalostních položek již byl rozdíl v dotazníku před a po signifikantní. Abychom mohli ověřit hypotézy výzkumu, sestavili jsme skór rizikivosti a skór informovanosti. Skór rizikivosti byl sestaven zejména z otázek týkajících se chování respondentů na sociálních sítích. U každé položky jsme ohodnotili pomocí bodů, jak moc rizikově se respondent chová. Čím rizikovější chování bylo, tím více bodů mohl získat. Hypotéza, že skór rizikivosti bude po programu menší, se nám nepotvrdila. Skór informovanosti se skládal z otázek týkajících se znalostí kybergroomingu a sextingu. Za správné odpovědi v dotazníku mohli respondenti získat určitý počet bodů. Čím více bodů získali, tím lepší jejich znalosti jsou. Vliv programu se potvrdil, získané skóre po programu bylo vyšší a hypotézu jsme přijali.

Ve druhé fázi jsme provedli analýzu kvalitativních dat z dotazníku po programu a analýzu skupinových rozhovorů. Hodnocení programu dětmi, které jím prošly, bylo pozitivní. Téměř třičtvrtě respondentů oznámkovalo program jedničkou. Jako nejlepší aktivity byly zvoleny scénky a tvorba sociální sítě, obě aktivity v přibližně jedné třetině případů. Třičtvrtě respondentů nevybralo žádnou aktivitou, která by se jim nelíbila. Také vedoucí program hodnotili kladně. S metodikou se jim pracovalo dobře a program se líbil jim i dětem.

Budoucí výzkum se může zaměřit na ověření efektu programu v jiných cílových skupinách. Přínosné by bylo porovnání programu například ve školních třídách,

nízkoprahových klubech nebo jiných zájmových skupinách. Zajímavé by také mohlo být provedení evaluace jinými výzkumnými metodami, například pomocí experimentální a kontrolní skupiny.

LITERATURA

- Baker, O., Mounteney, J., Neaman, R. (Eds.) (1998). Evaluation Drug Prevention in the European Union. Scientific Monograph Series, No. 2. EMCDDA. <https://doi.org/10.2810/500785>
- Bartková, J. (2021). Zázrak jménem vytrásání. Uzdravování. <https://www.uzdravovani.com/clanky/cviceni/zazrak-jmenem-vytrasani.html>
- Black, S. A., & Jackson, E. (2007). Using bullying incident density to evaluate the Olweus Bullying Prevention Programme. *School Psychology International*, (28)5, 623–638. <https://doi.org/10.1177/0143034307085662>
- Bedrošová, M., Hlavová, R., Macháčková, H., Dědková, L., & Šmahel, D. (2018). České děti a dospívající na internetu: Zpráva z výzkumu na základních a středních školách. Projekt EU Kids Online IV - Česká republika. Brno: Masarykova univerzita. https://irtis.muni.cz/media/3120797/eu_kids_online_report.pdf
- Benotsch, G. E., Snipes, J. D., Martin, M. A., & Bull, S. S. (2013). Sexting, Substance Use, and Sexual Risk Behavior in Young Adults. *Journal of adolescent health*, 52(3), 307-313, <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.06.011>
- Berson, R. I. (2003). Grooming Cybervictims: The Psychosocial Effects of Online Exploitation for Youth. *Journal of School Violence*, Vol. 2(1), 5-18, https://doi.org/10.1300/J202v02n01_02
- Bezpečně online (n.d.). Stránky pro všechny zájemce o bezpečný internet. Získáno 11. 1. 2020 z <https://bezpecne-online.ncbi.cz/>
- Břicháček, V. (1991). Poselství skautské výchovy. Skauting.
- Břicháček, V. (2001). Skautskou stezkou. Junák - svaz skautů a skautek ČR, Tiskové a distribuční centrum.
- Bud' safe online. (n.d.). O projektu. Získáno 12. 1. 2020, z Bud' safe online: <https://www.budsafeonline.cz/pro-media>
- Časopisy.skaut.cz. (n.d.). Časopisy online. Získáno 8. 1. 2020, z Časopisy.skaut.cz: <https://casopisy.skaut.cz/>

- Černý, M., & Lejčková, P. (2007). *Zaostřeno na drogy 2. Systémový přístup v prevenci užívání návykových látek: Co funguje a nefunguje v primární prevenci*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Davidson, J., Martellozzo, E., Lorenz, M. (2009). *Evaluation of CEOP ThinkUKnow internet safety programme and exploration of young people's internet safety knowledge*. Other. Centre for Abuse & Trauma Studies and Kingston University.
- Dolejš, M. (2010). *Efektivní a včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Dolejš, M., & Orel, M. (2017). *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. Univerzita Palackého v Olomouci. <https://doi.org/10.5507/ff.17.24452524>
- Dolejš, M., Skopal, O., Suchá, J., Cakirpaloglu, P., Vavrysová, L., (2014). *Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Donovan, E. J., Jessor, R., & Costa, M. F. (1988). *Syndrome of Problem Behavior in Adolescence: A Replication*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(5), 762-765, <https://doi.org/10.1037//0022-006x.56.5.762>
- E-bezpečí (n.d.). *Projekt e-bezpečí*. Získáno 13. 2. 2020 z <https://www.e-bezpeci.cz/>
- EMCDDA. (2021). *Implementing quality standards for drug services and systems*. <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/14065/TDMA21003ENN.pdf>
- EMCDDA. (2011). *European drug prevention quality standards. A manual for prevention professionals*. <https://doi.org/doi:10.2810/48879>
- eSafety Label. (n.d.). *eSafety Label for a safer school*. Získáno 7. 1. 2020 z <https://www.esafetylabel.eu/>
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu (2. vyd)*. Praha: Portál.
- Gallà, M., Aertsen, P., Daatland, Ch., DeSwert, J., Fenk, R., Fischer, U., Habilis, K., Jaspers, D., Koller, M., Lee, H., Michaelis, T., Sannen, A. (2005). *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí. Příručka o efektivní drogové prevenci*. Úřad vlády České republiky.
- Hawks, D., Scott, K., McBride, N. (2002) *A Selected Review of What Works in the Area of Prevention*. World Health Organization

- Hendl, J. (2016). Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace (Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání). Portál.
- Hendl, J., & Remr, J. (2017). Metody výzkumu a evaluace. Portál.
- Chibnall, S., Wallace, C., Lunghofer, L., Lunghofer, L. (2006). i-SAFE Evaluation: Final Report, Fairfax: ICF Consulting. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/213715.pdf>
- ChildSafeNet. (n.d.). Our Programmes. Získáno 12. 3. 2022 z <https://www.childsafenet.org/gallery>.
- Jessor, R., Turbin, S. M., & Costa, M. F. (1998). Protective Factors in Adolescent Health Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(3), 788-800, <https://doi.org/doi:10.1037/0022-3514.75.3.788>
- Jessor, R., Van den Bos, J., Vanderryn, J., Costa, M. F., & Turbin, S. M. (1995). Protective Factors in Adolescent Problem Behavior: Moderator Effects and Developmental Change. *Developmental Psychology*, 31(6), 923-933, <https://doi.org/10.1037/0012-1649.31.6.923>
- Jolicoeur, M., & Zadlewski, E. (2010). Much Ado About Sexting. Discussion Paper. Institute of Justice: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/230795.pdf>
- Junák - český skaut, z. s. (2014). Stanovy spolku. Litomyšl. <https://www.skaut.cz/wp-content/uploads/2018/05/stanovy-junaka.pdf>
- Junák – český skaut, z. s. (2021). Zpráva k registraci. https://opendata.skaut.cz/data/registration/registrace_2021_zprava.pdf
- Jurystová, L. (2015). Implementace preventivních programů. In M. Miovský (Ed.), *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování II.* (s. 65–71). Nakladatelství Lidové noviny.
- Jurystová, L., Gabrhelík, R., & Miovský, M. (2009). Formativní evaluace procesu implementace preventivního programu Unplugged školními metodiky prevence. *Adiktologie*, (9)1, 10-19.
- Kliem, S., Krieg, Y., Lohmann, A., Mößle, T. (2020). Evaluation of the Universal Prevention Program Klasse2000 in Fourth Grade Primary School Children: Protocol for a Propensity Score-Matching Approach. *JMIR Research Protocols*. 9(8).

- Kopecký, K. (2010). Kybergrooming: Nebezpečí kyberprostoru. Studie. Olomouc. Získáno 8. 12. 2019, z <http://e-nebezpeci.cz/ke-stazeni>
- Kopecký, K., & Krejčí, V. (2010). Rizika virtuální komunikace (příručka pro učitele a rodiče). Olomouc: NET UNIVERSITY.
- Kopecký, K., & Szotkowski, R. (2017). Sexting a rizikové seznamování dětí v kyberprostoru. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. <https://doi.org/10.5507/pdf.21.24459141>
- Kopecký, K., & Szotkowski, R. (2019). České děti v kybersvětě (výzkumná zpráva). O2 Czech Republic & Univerzita Palackého v Olomouci. www.e-bezpeci.cz
- Kopecký, K., Szotkowski, R., & Krejčí, V. (2012). Nebezpečí internetové komunikace III. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kopecký, K., Szotkowski, R., Krejčí, V. (2015). Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu. Univerzita Palackého v Olomouci. <https://doi.org/10.5507/pdf.15.24448619>
- Krejčí, V., & Kopecký, K. (2011). Nebezpečí internetové komunikace II - zpráva z výzkumného šetření. Získáno 9. 1. 2020, z www.e-bezpeci.cz
- Kupka, O. (2005). Družinový systém. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR, Tiskové a distribuční centrum.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). Vývojová psychologie, 2. aktualizované vydání. Praha: Grada.
- Maškoda, A., Lukášová, K., Pacák, R., & Brandejsová, J. (2012). Kybergrooming a kyberstalking: Metodický materiál pro pedagogické pracovníky. Národní centrum bezpečnějšího internetu.
- McLaughlin, J. H. (2010). Crime and Punishment: Teen Sexting in Context. *Penn State Law Review*, 115 (1),136-181, <http://www.pennstatelawreview.org/115/1/115%20Penn%20St.%20L.%20Rev.%202013%205.pdf>
- Miovský, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Grada Publishing.

- Miovský, M., Gabrhelík, R., Charvát, M., Šťastná, L., Jurystová, L., Pavlas Martanová, V. (2015) Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie.
- Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., Novák, P. (Eds.). (2010). Primární prevence rizikového chování ve školství. Togga.
- Mishna, F., Cook, Ch., MacFadden, R., Saini, M., Wu, M. (2009). Interventions for children, youth and parents to prevent and reduce cyber abuse. <https://doi.org/10.4073/csr.2009.2>
- Mitchel, J. K., Finkelhor, D., Jones, M. L., & Wolak, J. (2012). Prevalence and Characteristics of Youth Sexting: A National Study. *Pediatrics*, 129 (1), 13-20, <https://doi.org/10.1542/peds.2011-1730>
- Mitchell, J. K., Finkelhor, D., & Wolak, J. (2005). The Internet and Family and Acquaintance Sexual Abuse. *Child Maltreatment*, 10(1), 49-60, <https://doi.org/10.1177/1077559504271917>
- Morgan, M. (2001) Drug Use Prevention: An Overview of Research. St. Patrick's College.
- NCBI (n.d.) Projekty. Získáno 8. 1. 2020 z <https://www.ncbi.cz/projekty.html>
- Ng, K., Cosma, A., Svacina, K., Boniel-Nissim, M., & Badura, P. (2021). Czech adolescents' remote school and health experiences during the spring 2020 COVID-19 lockdown. *Preventive Medicine Reports*, 22. <https://doi.org/10.1016/j.pmedr.2021.101386>
- Nebud' oběť!. (n.d.) Získáno 9. 1. 2020, z Nebud' oběť!: <http://nebudobet.cz/>
- Nešpor, K., & Csémy, L. (1996). Léčba a prevence závislostí: příručka pro praxi. Praha: Psychiatrické centrum Praha.
- Nešpor, K., Csémy, L., Pernicová, H. (1999). Zásady efektivní primární prevence. Sportpropag.
- Neuwirthová, B. (2013). Vůdcovská zkouška: příručka nejen k přípravě na vůdcovskou zkoušku. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR, Tiskové a distribuční centrum.
- Nevoralová, M., Šťastná, L. (2013). Indikovaná primární prevence užívání návykových látek v praxi. *Adiktologie*, 13(1), 24–37.
- NSPCC (n.d.) Grooming. Získáno 12. 3. 2022 z <https://www.nspcc.org.uk/what-is-child-abuse/types-of-abuse/grooming/>

- Nyikes, Z. (2021). The Cybersecurity Challenges of COVID-19. *IPSI Transactions on Advanced Research* 17 (2), 57-62.
https://www.researchgate.net/publication/353349333_The_Cybersecurity_Challenge_of_COVID-19_In_IPSI_Transactions_on_Advanced_Research_ISSN_1820_-_4511_Vol_17_No_2_pp_57-62_July_2021
- O'Connell, R. (2003). A Typology of Cyber Sexploitation and Online Grooming Practise. Preston: University of Central Lancashire. <http://image.guardian.co.uk/sys-files/Society/documents/2003/07/17/Groomingreport.pdf>
- Olweus, D., & Limber, S. P. (2010). Bullying in school: Evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(1), 124–134. <https://doi.org/doi:10.1111/j.1939-0025.2010.01015.x>
- Orosová, O., Gajdošová, B., Bačiková-Šlešková, M., Benka, J., Bavořar, J. (2020). Alcohol Consumption among Slovak Schoolchildren: Evaluation of the Effectiveness of the Unplugged Programme. *Adiktologie*, 20 (3-4), 89-96, <https://doi.org/doi:10.35198/01-2020-002-0005>
- Pavelková, N. (2020). Prevence kybergroomingu a sextingu u skautek v organizaci Junák – český skaut, z.s. [Bakalářská diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci]. Informační systém Univerzity Palackého v Olomouci. <https://library.upol.cz/arl-upol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=72935951607>
- Pavlas Martanová, V. (2015). Selektivní a indikovaná primární prevence. In K. Kalina (Ed.), *Klinická adiktologie* (s. 261–269). Grada Publishing.
- Pavlas Martanová, V., Běhounková, L., Exnerová, M., Charvát, M., Jurystová, L., Kaufová, T., Krajičková, S., Miovský, M., Pacnerová, H., Skácelová, L., Širůčková, M., Šťastná, L. (2012). Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikové chování. Praha: Togga.
- Pavlas Martanová, V., Frombergerová, A., (2018). Evaluation of a Czech Adaptation of the Boys and Girls Plus Prevention Programme. *Adiktologie*, 18(3-4), 189-197.
- POMOC online.cz. (2017). Jaký je rozdíl mezi pojmy dítě, mladistvý, nezletilý? <https://pomoconline.saferinternet.cz/2-uncategorised/17-trestn%C4%9B-pr%C3%A1vn%C3%AD-odpov%C4%9Bdnost-mladistv%C3%BDch.html>

- Povolný, D. (2010). Sexting: Právní výzva elektronického věku. Zprávy z MUNI. <https://www.em.muni.cz/veda-a-vyzkum/2034-sexting-pravni-vyzva-elektronickeho-veku>
- Richtel, M. (2021). Children's Screen Time Has Soared in the Pandemic, Alarming Parents and Researchers. New York: *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2021/01/16/health/covid-kids-tech-use.html>
- Říčan, P. (2014). Cesta životem: vývojová psychologie, 3. přepracované vydání. Praha: Portál.
- Safe+Equal. (n.d.). Evaluating prevention activity. Získáno 12. března 2022 z <https://safeandequal.org.au/working-in-family-violence/prevention/evaluating-prevention-activity>
- Sexting.cz. (2010-2020a). Co je to sexting? <http://sexting.cz/>
- Sexting.cz. (2010-2020b). Rizika spojená se sextingem. <http://sexting.cz/>
- Sexting.cz. (2010-2020c). Sexting a právo. <http://sexting.cz/>
- Springer, A., Uhl, A. (Eds.). (1998). Evaluation research in regarding primary prevention of drug abuse. European Commission: Social Sciences. Cost A6. Brussels: European Commission.
- Sullivan, B. (2011). Sexting: crime and punishment. *Journal of Computing Sciences in College*, 26, 47-53.
- Surf smart. (n.d.). Získáno 9. 1. 2020, z World association of girl guides and girl scouts, https://duz92c7qaoni3.cloudfront.net/documents/Surf_Smart_Web_2016.pdf
- Svojsík, A. B. (1912). Základy junáctví. Praha: České lidové knihkupectví.
- Szotkowski, R., Kopecký, K., & Krejčí, V. (2013). Nebezpečí internetové komunikace IV. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Širůček, J., Širůčková, M., & Macek, P. (2007). Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci. *Československá psychologie*, 51(5), 476-488.
- Širůčková, M. (2009). Psychosociální souvislosti rizikového chování v adolescenci: role vrstevnických a rodinných vztahů. Brno: Disertační práce, Masarykova univerzita.

- The Children's Society. (n.d.). Keeping children safe online. Získáno 12. 3. 2022 z <https://www.childrenssociety.org.uk/what-we-do/our-work/preventing-child-sexual-exploitation/online-safety>.
- Townsend, S. (2014). Primary prevention and evaluation resource kit (Vol. 2). Pennsylvania Coalition Against Rape
- UNICEF East Asia and the Pacific Regional Office. (2020). What Works to Prevent Online and Offline Child Sexual Exploitation and Abuse? Review of national education strategies in East Asia and the Pacific. UNICEF, Bangkok.
- V síti. (n.d.). Získáno 2. března 2020, z V síti: <https://vsitifilm.cz/>
- Václavíková, Z. (2013). Subjektivní bezpečnost teenagerů na internetu: kybergrooming jako subjektivní hrozba. In K. Kopecký (Ed.), *Rizika internetové komunikace v teorii a praxi* (s. 119-146). Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.
- Vágnerová, M. (2012). Vývojová psychologie: dětství a dospívání, 2. přepracované vydání. Praha: Karolinum.
- Vávra, L. (2019). Plánujete rande s dítětem? Právní prostor: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/planujete-rande-s-ditetem>
- Vlachová, M. (2009). Trestná činnost spojená s internetovou kriminalitou. <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/148-226>
- Ybarra, L. M., & Mitchell, J. K. (2014). "Sexting" and Its Relation to Sexual Activity and Sexual Behavior in a National Survey of Adolescents. *Journal of adolescent health, 55*, 757-764, <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.32972.26249>
- Zajíc, J. (2001). Myšlenkové základy skautingu. Praha: Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR, Tiskové a distribuční centrum.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. (2009).

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce
3. Dotazník před programem
4. Dotazník po programu
5. E-mail pro rodiče

ABSTRAKT V ČESKÉM JAZYCE

Název práce: Primárně preventivní program kybergroomingu a sextingu ve skautských oddílech

Autor práce: Bc. Natálie Pavelková

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D

Počet stran a znaků: 94, 150 962

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 97

Abstrakt

Magisterská práce se zabývá primárně preventivním programem kybergroomingu a sextingu ve skautských oddílech. Cílem práce byla tvorba preventivního programu kybergroomingu a sextingu a následná pilotní implementace a evaluace tohoto programu. V teoretické části je popsán kybergrooming, sexting, cílová populace programu a zásady tvorby efektivního programu primární prevence. Design výzkumu je kvantitativní pretest-posttest design s kvalitativní evaluací. Jako výzkumné metody byly použity dotazníky vlastní konstrukce a ohniskové skupiny. Výzkumu se účastnilo 8 skautských oddílů. Výzkumný soubor tvoří 10 vedoucích daných oddílů a 55 dětí, které prošly preventivním programem. Efektivita programu byla ověřována pomocí skóru rizikovosti a skóru informovanosti spočítaných na základě vyplněných dotazníků. Efektivita programu byla prokázána částečně. Preventivní program má vliv na znalosti ohledně kybergroomingu a sextingu. Hodnocení preventivního programu bylo zjišťováno kvalitativní částí dotazníku po programu, který vyplňovaly děti a pomocí skupinových rozhovorů s vedoucími, kteří realizovali program. Byla zjištěna pozitivní zpětná vazba na program od dětí i vedoucích.

Klíčová slova: Primární prevence, evaluace, efektivita, kybergrooming, sexting, skautský oddíl

ABSTRAKT V ANGLICKÉM JAZYCE

Title: Primary prevention programme of online grooming and sexting in scout troops

Author: Bc. Natálie Pavelková

Supervisor: Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D

Number of pages and characters: 94, 150 962

Number of appendices: 5

Number of references: 97

Abstract

This master's thesis examines the primary prevention programme of online grooming and sexting. The aim of the study was creation of a prevention programme of online grooming and sexting and the pilot implementation and evaluation of this programme. The theoretical part describes online grooming, sexting, the target population of the programme, and the principles of developing an effective primary prevention programme. The research design is a quantitative pretest-posttest design with qualitative evaluation. Self-designed questionnaires and focus groups were used as research methods. Eight scout troops participated in the research. The research population consists of 10 leaders of the respective troops and 55 children who underwent the prevention programme. The effectiveness of the programme was verified by means of a risk score and an awareness score calculated on the basis of completed questionnaires. The effectiveness of the programme has been partially demonstrated. The prevention programme has an impact on knowledge regarding online grooming and sexting. The evaluation of the preventive programme was determined by the qualitative part of the post-programme questionnaire, which was filled by the children and through group interviews with the leaders who implemented the program. Positive feedback on the programme was found from both children and leaders.

Key words: Primary prevention, evaluation, effectiveness, online grooming, sexting, scout troop

Příloha 3 – Dotazník před programem

Dotazník před programem

Ahoj, jsem studentkou psychologie na Univerzitě Palackého a taky vedoucí v oddíle žabiček v přístavu Černý čáp Opava. Ve své diplomové práci se zabývám prevencí kybergroomingu a sextingu a vytvořila jsem na tato témata preventivní program pro skautské oddíly. Teď chci zjistit, zda vytvořený program funguje. Proto potřebuji Tvoji pomoc vyplněním tohoto dotazníku.

Tento dotazník je anonymní, nebude obsahovat Tvoje jméno, tudíž se nepodepisuj. Nikdo se nedozví, jak jsi odpovídala. Žádná odpověď není správná ani špatná, za žádnou se nemusíš stydět, a proto, prosím, odpovídej pravdivě. Účast v této studii je dobrovolná. Narazíš-li v dotazníku na otázku, na kterou nechceš odpovídat, nech ji prostě nezodpovězenou. Ale budu ráda, když na všechno odpovíš.

U většiny otázek je možnost dopsat vlastní odpověď, napiš tam všechno, co Tě k otázce napadá a v nabízených odpovědích to chybí.

Jako první si v oddíle nebo družině domluvte i s vedoucími **společné identifikační heslo**. Může to být libovolné slovo, které všichni napíšete do dotazníku v první otázce. Díky tomuto vašemu společnému slovu můžu spárovat dotazníky s ostatními v oddíle. Prosím, nevolte si slova ve spojitosti se skautingem, aby se nestalo, že si více oddílů vybere stejný výraz.

Až budete mít vymyšlené společné slovo, je potřeba, abys vytvořil/a ještě **svůj unikátní identifikační kód**. To proto, že po programu budeš vyplňovat ještě jede dotazník a já potřebuju spárovat oba dotazníky. Toto heslo se bude skládat ze dvou částí, v první části napiš poslední tři písmena jména tvé mámy a poté napiš poslední tři číslice tvého telefonního čísla. Například moje máma se jmenuje JuLIE a moje číslo končí na 386. Můj unikátní identifikační kód tedy bude LIE386.

- Pokud jsou u otázek čtverečky, můžeš zaškrtnout více možností
- Pokud kolečka, vyber si jen jednu možnost

Dotazník Ti zabere přibližně 10 minut

Děkuji Ti předem za tvou účast.

Natálie Pavelková – Naty, nataliepavelkova@skaut.cz

1. Identifikační heslo vaší družiny (oddílu)

2. Tvůj unikátní identifikační kód

3. Kolik ti je let? (Napiš celé číslo)

4. Jaké je tvé pohlaví?

- Žena
 Muž

5. Jsi aktivní na některé z těchto sociálních sítí? (Můžeš vybrat více možností)

- Instagram
 Facebook
 Facebook Messenger
 Tik tok
 Tellonym
 WhatsApp
 Twitter
 Snapchat
 Jiná _____

6. Přidal/a by sis na Facebooku do přátel někoho, koho neznáš z reálného života? (Jedna odpověď)

- Ano, hned si ho přidám
 Ano, pokud bychom měli hodně společných přátel
 Ano, přidám si ho, když mi kamarádi potvrdí, kdo to je
 Ne, přidám si ho, až když ho poznám
 Nemám Facebook

7. Přidal/a by sis na Messengeru do přátel někoho, koho neznáš z reálného života? (Jedna odpověď)

- Ano, hned si ho přidám
 Ano, pokud bychom měli hodně společných přátel
 Ano, přidám si ho, když mi kamarádi potvrdí, kdo to je
 Ne, přidám si ho, až když ho poznám
 Nemám Messenger

8. Psal/a by sis s člověkem, kterého osobně neznáš? (Jedna odpověď)

- Ano
 Ne

9. Kolik máš přátel na svém

Facebooku nebo Messengeru?

Napiš číslo zaokrouhlené na desítky (pokud síť nepoužíváš, napiš -)

10. Kolik z těchto lidí znáš? Odhadni a napiš číslo zaokrouhlené na desítky (pokud síť nepoužíváš, napiš -)

11. Máš svůj Instagram nastavený jako veřejný nebo soukromý? (Jedna odpověď)

- Veřejný
 Soukromý
 Nemám Instagram

12. Potvrdíš sledování na Instagramu i lidem, které neznáš z reálného života? (Odpověz, pokud jsi v otázce

11 zaškrtnl/a „soukromý“)

- Ano, hned sledování potvrdím
- Ano, pokud bychom měli hodně společných sledujících
- Ano, přidám si ho, když mi kamarádi potvrdí, kdo to je
- Ne, přidám si ho, až když ho poznám

13. Odhadni, kolik lidí, které neznáš tě na Instagramu sleduje. Napiš číslo

zaokrouhlené na desítky (pokud síť nepoužíváš, napiš -)

14. Máš svůj Tik Tok nastavený jako veřejný nebo soukromý? (Jedna

odpověď)

- Veřejný
- Soukromý
- Nemám Tik Tok

15. Potvrdíš sledování na Tik Toku i lidem, které neznáš z reálného života? (Odpověz, pokud jsi v otázce

14 zaškrtnl/a „soukromý“)

- Ano, hned sledování potvrdím
- Ano, pokud bychom měli hodně společných sledujících
- Ano, přidám si ho, když mi kamarádi potvrdí, kdo to je
- Ne, přidám si ho, až když ho poznám

16. Odhadni, kolik lidí, které neznáš tě na Tik Toku sleduje. Napiš číslo

zaokrouhlené na desítky (pokud síť nepoužíváš, napiš -)

17. Snapy na Snapchatu posílám:

(Jedna odpověď)

- Veřejně, může si je zobrazit kdokoliv zná moje jméno na Snapchatu
- Jen těm, které mám přidané a jsou mezi nimi i cizí lidé
- Jen těm, které mám přidané a jsou to jen lidé, které znám
- Nemám Snapchat

18. Použil/a jsi někdy nějakou z těchto technik na ověření identity osoby na sociálních sítích? (Vyber více)

- Zkontrolovala jsem počet společných přátel
- Koukla jsem se, jak dlouho už profil existuje a jestli není nově založený
- Zkontrolovala jsem přidané fotografie, jestli je na fotkách jeden a ten samý člověk
- Nechala jsem si od toho člověka poslat fotografii (bez doplňků)
- Nechala jsem si poslat fotografii s doplňky jako je papír s mým jménem nebo aktuálním datem
- Telefonovali jsme bez webkamery
- Telefonovali jsme s webkamerou
- Jiné, napiš

19. Napiš, co je to kybergrooming

(pokud nevíš, zkus, co myslíš, nebo napiš, že nevíš)

20. Kybergrooming označuje chování uživatelů internetu (predátorů, kybergroomerů), které má v oběti vyvolat falešnou důvěru a přimět ji k osobní schůzce v reálném světě

21. Víš, komu by ses mohl/a svěřit, kdyby po tobě někdo chtěl nějaké fotky nebo se setkat nebo kdyby ti vyhrožoval? (vyber více)

- Mamce
- Taťkovi
- Někomu jinému z rodiny
- Paní učitelce/panu učiteli
- Školní psycholožce
- Podobně staré kamarádce/kamarádovi
- Vedoucí ve skautu
- Vedoucí v jiném kroužku
- Někomu jinému, napiš

- Nemám nikoho, komu bych se mohla svěřit

22. Hrozí ti nějaká rizika, když se sejdeš s někým, koho znáš jenom přes internet? (vyber jednu)

- Ano
- Ne

23. Jaká rizika ti podle tebe hrozí?

(vyplňuj jen pokud jsi v otázce 22 dala ano)

- Budu zklamaná
- Ten, se kterým se sejdu mě okrade
- Bude to někdo jiný
- Bude mi chtít ublížit
- Bude mě chtít někam odvést
- Jiná rizika, _____

24. Proč je to podle tebe bezpečné?

(vyplňuj jen pokud jsi v otázce 22 dala ne)

- Než se s někým sejdu, tak si dokážu zjistit, o koho se jedná
- Dokážu přes internet člověka dostatečně poznat na to, abych mu mohla věřit
- Když se s ním sejdu na veřejném místě, tak mi žádné nebezpečí nehrozí
- Jiný důvod

25. Napiš vlastními slovy, co je to sexting: (pokud nevíš, zkus co myslíš, nebo napiš, že nevíš)

26. Sexting nebo sextování lze definovat jako odesílání sexuálně laděných zpráv, obnažených fotografií, videí apod. Tento termín vznikl spojením slov sex a textování.

27. Je podle tebe sexting nebezpečný?

(vyber jednu)

- Ano
- Ne

28. Čím je nebezpečný? (vyplňuj jen pokud jsi v otázce 27 dala ano)

- Fotky nebo videa můžou být použity proti mně
- Fotka nebo video se může začít šířit ve škole, mezi mými kamarády
- Přijdu o pověst
- Ostatní na mě můžou začít mít sexuální narážky
- Může to vést k šikaně nebo kyberšikaně
- Fotky nebo videa už z internetu nikdy nesmažu
- Jiná rizika, _____

29. Proč je podle tebe bezpečný?

(vyplňuj jen pokud jsi v otázce 27 dala ne)

- Zprávy, fotky nebo videa se sexuálním obsahem posílám jenom lidem, kterým důvěřuji
- Když budu chtít, tak fotky nebo videa z internetu smažu
- Jiný důvod, _____

30. 15letá dívka pošle fotografii

„nahore bez“ svému 16letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal. Kdo z nich porušuje zákon? (vyber jednu) (pokud nevíš, tak si tipni)

- Ani jeden z nich neporušuje zákon, protože posílat si nahé fotografie není zakázáno
- Ani jeden z nich neporušuje zákon, protože jim ještě nebylo 18
- Zákon porušuje pouze dívka, která kamarádovi fotku poslala
- Zákon porušuje pouze kamarád, protože fotografii přijmul
- Zákon porušují oba

31. 15letá dívka pošle fotografii

„nahore bez“ svému 22letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal. Kdo z nich porušuje zákon? (vyber jednu)

- Ani jeden z nich neporušuje zákon, protože posílat si nahé fotografie není zakázáno
- Zákon porušuje pouze kamarád, protože už je dospělý
- Zákon porušuje pouze dívka, která kamarádovi fotku poslala
- Zákon porušují oba

32. 19letá dívka pošle fotografii „nahore bez“ svému 22letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal. Kdo z nich porušuje zákon? (vyber jednu)

- Ani jeden z nich neporušuje zákon, protože posílat si nahé fotografie není zakázáno
- Zákon porušuje pouze dívka, která kamarádovi fotku poslala
- Zákon porušuje pouze kamarád, který fotografii přijmul
- Zákon porušují oba

To je všechno. Ještě jednou Ti děkuji za vyplnění dotazníku.

Příloha 4 – Dotazník po programu

Dotazník po programu

Ahoj, jestli si vzpomínáš, tak asi dva měsíce zpátky jsi vyplňoval/a podobný dotazník ohledně kybergroomingu a sextingu a poté u vás v oddíle proběhl program na tato témata. Jak už jsem psala dříve, program jsem vytvořila v rámci své diplomové práce. Nyní potřebuju zjistit, jestli program funguje tak jak má. Tedy jestli si z něj něco pamatuješ, případně jestli jsi nějak změnil/a svoje chování na internetu.

Dotazník je opět anonymní, takže nebude obsahovat tvoje jméno, jen vyplň stejné identifikační kódy jako při prvním dotazníku, ať je můžu spárovat. Nikdo se ale nedozví, jak jsi odpovídal/a. Opět žádná odpověď není správná ani špatná, za žádnou se nemusíš stydět, a proto, prosím, odpovídej pravdivě. Účast v této studii je dobrovolná. Narazíš-li v dotazníku na otázku, na kterou nechceš odpovídat, nech ji prostě nezodpovězenou. Ale budu ráda, když na všechno odpovíš.

U většiny otázek je možnost dopsat vlastní odpověď, napiš tam všechno, co Tě k otázce napadá a v nabízených odpovědích to chybí.

Minule jsi na začátku vyplňoval/a identifikační heslo družiny a tvůj unikátní identifikační kód. V první otázce **identifikační heslo družiny** napiš stejné heslo, jako jste měli domluvené při minulém dotazníku. Mohlo to být libovolné slovo. Ve druhé otázce znovu vyplň tvůj **unikátní identifikační kód**. Tento kód se skládá ze dvou částí, v první části napiš poslední tři písmena jména tvojí mámy a poté napiš poslední tři číslice tvého telefonního čísla. Například moje máma se jmenuje JuLIE a moje číslo končí na 386. Můj unikátní identifikační kód tedy bude LIE386.

- Pokud jsou u otázek čtverečky, můžeš zaškrtnout více možností
- Pokud kolečka, vyber si jen jednu možnost

Dotazník Ti zabere přibližně 10 minut

Děkuji Ti předem za tvou účast.

Natálie Pavelková – Naty, nataliepavelkova@skaut.cz

1. Identifikační heslo vaší družiny (oddílu)

2. Tvůj unikátní identifikační kód

3. Jaké je tvé pohlaví?

- Muž
- Žena

4. Jsi aktivní na některé z těchto sociálních sítí? (Můžeš vybrat více možností)

- Instagram
- Facebook
- Facebook Messenger
- Tik tok
- Tellonym
- WhatsApp
- Twitter
- Snapchat
- Jiná _____

5. Přidal/a by sis na Facebooku do přátel někoho, koho neznáš z reálného života? (Jedna odpověď)

- Ano, hned si ho přidám
- Ano, pokud bychom měli hodně společných přátel
- Ano, přidám si ho, když mi kamarádi potvrdí, kdo to je
- Ne, přidám si ho, až když ho poznám
- Nemám Facebook

6. Přidal/a by sis na Messengeru do přátel někoho, koho neznáš z reálného života? (Jedna odpověď)

- Ano, hned si ho přidám
- Ano, pokud bychom měli hodně společných přátel
- Ano, přidám si ho, když mi kamarádi potvrdí, kdo to je

- Ne, přidám si ho, až když ho poznám
- Nemám Messenger

7. Psal/a by sis s člověkem, kterého osobně neznáš? (Jedna odpověď)

- Ano
- Ne

8. Kolik máš přátel na svém Facebooku nebo Messengeru? Napiš číslo zaokrouhlené na desítky (pokud síť nepoužíváš, napiš -)

9. Kolik z těchto lidí znáš? Odhadni a napiš číslo zaokrouhlené na desítky (pokud síť nepoužíváš, napiš -)

10. Máš svůj Instagram nastavený jako veřejný nebo soukromý? (Jedna odpověď)

- Veřejný
- Soukromý
- Nemám Instagram

11. Potvrdíš sledování na Instagramu i lidem, které neznáš z reálného života? (Odpověz, pokud jsi v otázce 10 zaškrtnl/a „soukromý“)

- Ano, hned sledování potvrdím
- Ano, pokud bychom měli hodně společných sledujících
- Ano, přidám si ho, když mi kamarádi potvrdí, kdo to je
- Ne, přidám si ho, až když ho poznám

25. Sexting nebo sextování lze definovat jako odesílání sexuálně laděných zpráv, obnažených fotografií, videí apod. Tento termín vznikl spojením slov sex a textování.

26. Je podle tebe sexting nebezpečný?
(vyber jednu)

- Ano
- Ne

27. Čím je nebezpečný? (vyplňuj jen pokud jsi v otázce 26 dal/a ano)

- Fotky nebo videa mohou být použity proti mně
- Fotka nebo video se může začít šířit ve škole, mezi mými kamarády
- Přijdu o pověst
- Ostatní na mě mohou začít mít sexuální narážky
- Může to vést k šikaně nebo kyberšikaně
- Fotky nebo videa už z internetu nikdy nesmažu
- Jiná rizika, _____

28. Proč je podle tebe bezpečný?

(vyplňuj jen pokud jsi v otázce 26 dal/a ne)

- Zprávy, fotky nebo videa se sexuálním obsahem posílám jenom lidem, kterým důvěřuji
- Když budu chtít, tak fotky nebo videa z internetu smažu
- Jiný důvod, _____

29. 15letá dívka pošle fotografii „nahore bez“ svému 16letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal.

Kdo z nich porušuje zákon? (vyber jednu) (pokud nevíš, tak si tipni)

- Ani jeden z nich neporušuje zákon, protože posílat si nahé fotografie není zakázáno
- Ani jeden z nich neporušuje zákon, protože jim ještě nebylo 18
- Zákon porušuje pouze dívka, která kamarádovi fotku poslala
- Zákon porušuje pouze kamarád, protože fotografii přijmul
- Zákon porušují oba

30. 15letá dívka pošle fotografii „nahore bez“ svému 22letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal.

Kdo z nich porušuje zákon? (vyber jednu)

- Ani jeden z nich neporušuje zákon, protože posílat si nahé fotografie není zakázáno
- Zákon porušuje pouze kamarád, protože už je dospělý
- Zákon porušuje pouze dívka, která kamarádovi fotku poslala
- Zákon porušují oba

31. 19letá dívka pošle fotografii „nahore bez“ svému 22letému kamarádovi, který ji o takovou fotografii požádal.

Kdo z nich porušuje zákon? (vyber jednu)

- Ani jeden z nich neporušuje zákon, protože posílat si nahé fotografie není zakázáno
- Zákon porušuje pouze dívka, která kamarádovi fotku poslala
- Zákon porušuje pouze kamarád, který fotografii přijmul
- Zákon porušují oba

37. Dozvěděl/a ses během programu něco nového? Co?

38. Přidal/a bys do programu něco?

39. Chtěl/a bys mi něco vzkázat?

To je všechno. Ještě jednou Ti děkuji za vyplnění dotazníku.

Pokud bys měl/a nějaké otázky nebo jsi mi chtěla cokoliv napsat, tady je můj email: nataliepavelkova@skaut.cz

Příloha 4 – E-mail pro rodiče

Dobrý den,

náš oddíl oslovila skautka a studentka psychologie Univerzity Palackého v Olomouci s žádostí o pomoc při jejím výzkumu. Výzkum se týká prevence sextingu a kybergroomingu ve skautských oddílech. Během listopadu proběhne na schůzkách preventivní program týkající se sextingu a kybergroomingu. Program provedou vedoucí, kteří Vaše dítě vedou běžně.

Sexting je posílání zpráv se sexuálním obsahem jako jsou fotografie nebo videa a kybergrooming označuje chování uživatelů internetu (predátorů, kybergroomerů), které má v oběti vyvolat falešnou důvěru a přimět ji k osobní schůzce v reálném světě. Tyto dva nebezpečné jevy jsou relativně nové, vznikly s příchodem nových technologií a rozšířily se po celém světě. Sexting se stává stále populárnější formou zábavy mezi dětmi, které kolikrát ani neví, jaké nebezpečí jim tímto hrozí. Zároveň možnosti, které dnešní svět nabízí využívají sexuální predátoři, kteří mají díky sociálním sítím k dětem otevřené dveře.

V případě nesouhlasu s účastí Vašeho dítěte na preventivním programu mi, prosím, odepište na tento mail.

Pokud byste měl/a jakékoliv další dotazy, příkládám kontakty na realizátorku výzkumu.

Realizátor: Bc. Natálie Pavelková

email: nataliepavelkova@skaut.cz

Tel: 728 404 396

Děkuji,

PODPIS VEDOUCÍHO ODDÍLU